Hyväksikäytöstä reiluun työelämään

Selvitys ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllisyyspalveluiden järjestämisestä Suomessa

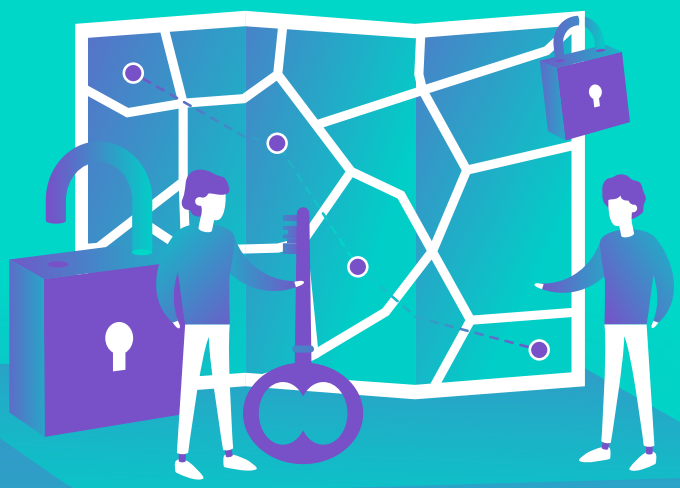

Anniina Jokinen
Anna-Greta Pekkarinen
Veikko Mäkelä
Saija Korkeakangas
Natalia Ollus
Roosa Näsi

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

IHMISKAUPAN UHRIEN AUTTAMISJÄRJESTELMÄ

HEUNI

Kirjoittajat:
Anniina Jokinen, Anna-Greta Pekkarinen,
Veikko Mäkelä, Saija Korkeakangas,
Natalia Ollus ja Roosa Näsi

Kuvitus:
Lea-Maija Laitinen, www.leamaija.works

Taitto:
Eeva Lamminen, www.eevalamminen.fi

Painopaikka:
Helsinki 2021; Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan Kriminaalipolitiikan Instituutti (HEUNI).

Julkaisu on osa Ihmiskaupan uhrien työelämätaitojen ja -valmiuksien kehittäminen (IKUT) -hanketta. Hanke ja tämä selvitys on rahoitettu Euroopan sosiaalirahaston (ESR) tuella.

Julkaisusarjan numero: 96
ISBN: 978-952-7249-50-5 (PDF)
ISSN: 1799-5590-96a
ISSN-L: 1237-4741

HEUNI
Yk:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti

IHMISKAUPAN UHRIEN
AUTTAMISJÄRJESTELMÄ

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sisällys

Johdanto **8**
1.1. Käsitteet 10

OSA I: Ihmiskauppa ilmiönä ja keskeinenlainsäädäntö **12**

2. Ihmiskauppa ja ihmiskaupan uhrit Suomessa **13**
2.1 Ihmiskauppaa koskeva lainsäädäntö ja ihmiskaupan uhrien auttamistyön järjestäminen 13
2.2 Ihmiskaupan eri muodot ja uhrien profiili 20

3. Ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllistymisen tukeminen Suomessa **25**
3.1 Kansainvälisten sopimusten tuomat velvoitteet 26
3.2 Ihmiskaupan uhrien työnteko-oikeus 28
3.3. Työllistymisen tukemiseen liittyvä lainsäädäntö 31
3.3.1. Vastaanottolaki 33
3.3.2. Kotoutumislaki 33
3.3.3. Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 35
3.3.4. Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 36
3.4. Välityömarkkinoihin liittyvät työelämäpalvelut ihmiskaupan uhreille 37
3.4.1. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 38
3.4.2. Kuntoutus 39
3.4.3. Palkkatuki 40
3.4.4. Työnhaku-, ura- ja työhönvalmennus 41
3.4.5. Työkokeilu 42
3.5. Työllisyyden kuntakokeilu ja sen vaikutukset ihmiskaupan uhrien työelämäpalveluiden järjestämiseen 43
3.6. Kolmas sektori 44
3.7. Yritykset 45

4. Ihmiskaupan uhrien työelämävalmiudet ja työllistyminen **49**
4.1. Aiempi tutkimus 50
4.2. Ihmiskaupan uhrien työllisyyden tukeminen Euroopassa 51
4.2.1. Ruotsi 53
4.2.2. Norja 54

5. Aineisto ja menetelmät **56**
5.1 Kysely 57
5.2. Asiantuntijahaastattelut ja suositustyöpaja 58
5.3. Analyysi 59
5.4 Eettiset kysymykset 60

OSA II: Ihmiskaupan uhrien työllistymisen haasteet ja mahdollisuudet **62**

6. Rakenteelliset haasteet **63**
6.1. Uhrien työllistymisen rakenteelliset esteet kyselytulosten valossa 64
6.2. Työllisyyspalveluja tarjoavien tietoisuus ihmiskaupasta 66
6.3. Karenssi 70
6.4. Kotoutumispalveluihin pääsy ja palveluiden joustavuus 72
6.5. Ajan puute palveluissa 75
6.6. Oleskeluluvat 77

7. Yksilölliset haasteet **82**
7.1. Uhrien työllistymisen yksilölliset haasteet kyselytulosten valossa 83
7.2. Kielitaito ja koulutus 87
Videot työntekijöiden oikeuksista ja neuvontapuhelin kausityöntekijöille 89
7.3. Hyväksikäytön ja väkivallan seuraukset 92
7.4. Naiset ja perheelliset 94
7.5. Tapausesimerkit: ihmiskaupan uhrien yksilöllinen ohjaus palveluihin 96

8. Ihmiskaupan uhrien työllistämisen mahdollisuudet ja toimintatavat **103**
8.1 Uhrien kohtaaminen työllistämispalveluissa 104
8.2. Työllistymisen tukeminen käytännössä 107
8.3. Välityömarkkinoiden mahdollisuudet 113
8.3.1. Kuntouttava työtoiminta osatyökykyisten palveluna 113
8.3.2. Työkokeilu ammatillisen suunnittelun välineenä 114
8.3.3. Palkkatuen ja työhönvalmentajien hyödyntäminen 116
8.3.4. Sosiaaliset yhtiöt ja yritysten rooli 118
8.4. Yhteistyö 123

9. Johtopäätökset **126**

10 Suositukset **132**

Lähteet **140**

Johdanto

SUOMESSA tunnistetaan vuosittain satoja ulkomaalaistaustaisia ihmiskaupan uhreja ja henkilöitä, joita on hyväksikäytetty työelämässä tai muilla tavoin. Ihmiskauppa on vakava, vapauteen kohdistuva rikos ja loukkaus yksilön ihmisarvoa ja koskemattomuutta vastaan. Hyväksikäytön seuraukset ovat moninaisia ja ne voivat vaikuttaa henkilön toiminta- ja työkykyyn eri tavoin. Moni ihmiskaupan uhri haluaa jäädä Suomeen ja löytää polun reiluun työelämään, jossa lakisääteiset työsuhteen ehdot toteutuvat ja hänelle maksetaan asianmukaista palkkaa, jolla hän voi elättää itsensä ja perheensä. Jokaisen polku on erilainen ja siksi henkilön yksilöllisen tilanteen huomioiminen on tärkeää. Kansainväliset sopimukset velvoittavat Suomea tarjoamaan uhreille suojaa ja apua, ja tätä kautta edistämään pidemmällä tähtäimellä myös uhrien työelämävalmiuksia ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Ihmiskaupan uhrien kotoutumista ja työllistymistä ei ole aiemmin tutkittu Suomessa ja se herättää paljon kysymyksiä. Teema on vielä varsin uusi myös kansainvälisesti: työllistymiseen ja pitkäaikaiseen tukeen ei ole useimmissa valtioissa palveluiden tasolla kiinnitetty huomiota yhtä paljon kuin ihmiskaupan uhrien tunnistamisprosessiin ja heidän tarvitsemaansa alkuvaiheen tukeen (esim. McCarthy 2018, 105, 120; Shigekane 2007, 114–115; Surtees 2013). Tämä selvitys pyrkiikin löytämään vastauksia seuraavaan kahteen kysymykseen:

1. Minkälaisia haasteita tai rakenteellisia puutteita ulkomaalaistaustaiset ihmiskaupan uhrit kohtaavat työllistymiseen liittyen Suomessa tällä hetkellä?
2. Minkälaisia työllistymistä tukevia toimia ja palveluita ulkomaalaistaustaiset ihmiskaupan uhrit tarvitsevat?

Selvitys toteutetaan osana ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosina 2020–2022 koordinoimaa Ihmiskaupan uhrien työelämätaitojen ja -valmiuksien kehittäminen (IKUT) -hanketta. Hankkeessa tuetaan ihmiskaupan uhrien työelämätaitoja ja työelämävalmiuksia sekä lisätään tietoutta ihmiskaupan uhrien asemasta työelämässä. Hankkeen tavoitteena on myös kehittää yritysyhteistyötä ja edistää yritysten osallistumista ihmiskaupan torjuntaan. Selvityksen tuloksia hyödynnetään hankkeen toteutuksessa. Hanke ja tämä selvitys on rahoitettu Euroopan sosiaalirahaston tuella.

Myös tuoreen ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman (2021–2023) yhtenä tavoitteena on varmistaa, että ihmiskaupan uhrit pääsevät kotoutumispalveluihin ja edistää heidän kiinnittymistään yhteiskuntaan sekä ehkäistä uudelleen uhriksi joutumista. Ohjelman tavoitteena on

myös kouluttaa työllisyyden edistämisen sekä kotoutumistoimenpiteiden parissa työskenteleviä ihmiskaupan uhrien palvelutarpeista. (Roth & Luhtasaari 2021, 53.) Näin ollen selvitys edistää myös ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman tavoitteiden toteutumista.

Selvityksen ovat toteuttaneet Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Ensimmäisen osion ovat kirjoittaneet Veikko Mäkelä ja Saija Korkeakangas aiemman kirjallisuuden ja lainsäädäntökartoituksen pohjalta. Toisen osion ovat kirjoittaneet Anniina Jokinen, Anna-Greta Pekkarinen, Natalia Ollus ja Roosa Näsi empiirisen aineiston analyysin pohjalta. Selvityksen johdanto, johtopäätökset ja suositukset on kirjoitettu yhdessä.

Haluamme kiittää kyselyn vastaajia ja haastateltaviamme sekä IKUT-hankkeen ohjausryhmän jäseniä, suositustyöpajan osallistujia ja muita selvitystä kommentoineita henkilöitä hyvästä yhteistyöstä tärkeän asian edistämiseksi.

1.1. Käsitteet

Ihmiskaupan uhreilla tarkoitetaan tässä selvityksessä sellaisia henkilöitä, joiden oletetaan olevan todennäköisiä ihmiskaupan uhreja. Vastaanottolaissa ihmiskaupan uhrilla tarkoitetaan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakasta. Vastaanottolain 35 §:n nojalla henkilö voidaan ottaa auttamisjärjestelmään silloin, kun häntä voidaan olosuhteiden perusteella arvioituna pitää ihmiskaupparikoksen uhrina. On myös todennäköisiä ihmiskaupan uhreja, jotka eivät hakeudu auttamisjärjestelmään. Hyväksikäytön uhreilla tarkoitetaan tässä selvityksessä ihmiskaupan kaltaisten eli ns. lähirikosten uhreja. Lähirikoksia eli hyväksikäyttöä voivat olla esimerkiksi kiskonnantapainen työsyrjintä ja törkeä paritus. Kiskonnantapaista työsyrjintää voi olla esimerkiksi lähes ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttävä tilanne, jossa hyväksikäytetään työntekijän heikkoa asemaa tai tietämättömyyttä työlainsäädännöstä, mutta ei pakoteta, uhkailla tai rajoiteta uhrin vapautta. Myös törkeä paritus on ihmiskaupan lähirikos ja hyväksikäyttöä, johon ei välttämättä liity tosiasiallista vapauden rajoittamista. (esim. Laitinen ym. 2016, 10.) Ihmiskauppaan ja sen lieveilmiöihin ja lähirikoksiin voi liittyä myös törkeää maahantulon järjestämistä, työsyrjintää, työnvälitysrikoksia, luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttöä, kiskontaa, törkeää kiskontaa ja työsuojelurikoksia (Jokinen ym. 2011, 32).

Ihmiskaupan uhreista puhuttaessa ja myös tässä selvityksessä käytetään usein termiä haavoittuvassa asemassa oleva. Ihmiskaupan uhrit on kansainvälisissä sopimuksissa nähty erityisen haavoittuvassa asemassa olevina henkilöinä. Toisaalta henkilöt, jotka ovat jo lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa henkilökohtaisista (kuten toimintakyvyn

rajoitteisiin liittyvistä) syistä tai yhteiskunnallisesta asemastaan (kuten oleskeluoikeuden puuttumisesta) johtuen, ovat alttiina ihmiskaupalle (Sisäministeriö 2021, 26–27). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen määritelmän mukaan haavoittuvassa tai heikommassa asemassa olevalla ryhmillä viitataan ”väestöryhmiin, joilla oman vaikutusvaltansa ulkopuolella olevista tekijöistä johtuen ei ole samoja mahdollisuuksia kuin hyväosaisemmilla väestöryhmillä” (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020).

Tämä selvitys koskee ulkomaalaisia ihmiskaupan uhreja. Ulkomaalaisuus tarkoittaa sitä, ettei henkilö ole Suomen kansalainen. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden molemmat vanhemmat tai he itse ovat syntyneet ulkomailla (Laitinen ym. 2016, 10, 15). Termeillä maahanmuuttaja sekä maahan muuttanut tarkoitetaan tässä selvityksessä Suomeen ulkomailta muuttanutta henkilöä. Maahanmuuttaja on vaihtelevasti määritelty eri yhteyksissä, mutta sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi vieraskielistä, ulkomailla syntynyttä tai ulkomaan kansalaisia. Vieraskielisellä tarkoitetaan muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvaa. (Laitinen ym. 2016, 10). Tässä selvityksessä ulkomaalaisella, ulkomaalaistaustaisella ja maahanmuuttajalla tarkoitetaan henkilöä, joka on syntynyt ulkomailla, on vieraskielinen ja jolla ei ole Suomen kansalaisuutta.

Selvityksessä käytetään myös kotoutumisen ja integraation käsitteitä. Niillä tarkoitetaan tässä yhteydessä pitkälti samaa asiaa. Lainsäädännössä tarkoitetaan kotoutumisella ”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen” (Kotoutumislaki). Suomenkielisellä kotoutuminen-sanalla haluttiin 1990-luvulla korvata integraation käsite (Eronen ym. 2014, 15).

Työkyvyn käsitteellä tarkoitetaan selvityksessä ihmisen käytössä olevia voimavaroja suhteessa työntekoon erilaisissa olosuhteissa ja elämäntilanteissa. Työkyvyn määritelmä vaihtelee kulttuurista ja kontekstista toiseen, mutta selvityksessä sen katsotaan sisältävän työtehtävän hoitamiseen tarvittavat tiedot ja taidot sekä henkilön käytössä olevat psyykkiset ja fyysiset resurssit. (Gould ym. 2006, 312–313.) Työkyky liittyy olennaisesti toimintakykyyn, jolla tarkoitetaan kiteytetysti ihmisen psyykkisiä, fyysisiä ja sosiaalisia edellytyksiä arjesta selviytymiseen omassa elinympäristössään (Rask ym. 2015, 164). Sekä toiminta- että työkyvyn puutteet saattavat vaikeuttaa henkilön työllistymistä. Työelämävalmiudet tarkoittavat tässä selvityksessä henkilön kykyä toimia työelämässä. Työelämävalmiudet sisältävät osaamisen lisäksi esimerkiksi henkilön työkyvyn, työhakutaidot, oman osaamisen tunnistamisen ja työelämätietoisuuden (Penttinen, Skaniakos & Lairio 2011, 14).

OSA I: Ihmiskauppa ilmiönä ja keskeinen lainsäädäntö

SELVITYKSEN aluksi tehtiin kartoitus työllistymistä ja ihmiskaupan uhrien oikeuksia säätelevistä laeista ja niiden soveltamisesta sekä ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymistä koskevasta tutkimuksesta. Luvussa 2 käymme läpi suomalaista lainsäädäntöä, joka liittyy ihmiskauppaan ja ihmiskaupan uhrien auttamistyön järjestämiseen. Käsittelemme myös tarkemmin ihmiskauppaa ilmiönä Suomen kontekstissa sekä Suomessa tunnistettuja ihmiskaupan uhreja. Luvussa 3 tarkastelemme ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllistymisen tukemista Suomessa etenkin lainsäädännön ja siihen perustuvien työllisyyspalvelujen näkökulmasta. Keskeiset tulokset aiemman tutkimuksen osalta käydään läpi luvussa 4, joka käsittelee ihmiskaupan uhrien työelämävalmiuksia ja työllistymiseen vaikuttavia seikkoja. Luvussa 5 esittelemme selvityksen empiirisen aineiston ja menetelmät.

2. Ihmiskauppa ja ihmiskaupan uhrit Suomessa

2.1 Ihmiskauppaa koskeva lainsäädäntö ja ihmiskaupan uhrien auttamistyön järjestäminen

SUOMESSA ihmiskaupan määrittely, ihmiskauppalainsäädäntö ja ihmiskaupan uhrien auttamistoiminta pohjautuvat kansainvälisiin sopimuksiin sekä Euroopan unionin (EU) oikeuteen. Ihmiskaupan on nähty loukkaavan perustavalla tavalla sen kohteeksi joutuvan ihmisoikeuksia, ihmisarvoa ja henkilökohtaista koskemattomuutta, minkä vuoksi ihmiskaupan uhreilla katsotaan kansainvälisen sekä EU-oikeuden silmissä olevan erityisen avun ja suojelun tarve. Ihmiskauppaan liittyvät kansainväliset sopimukset ja lainsäädäntö velvoittavat Suomea muun muassa tunnistamaan ja auttamaan ihmiskaupan uhreja. Ihmiskaupan uhreille on esimerkiksi rakennettu erityisasema Suomen palvelujärjestelmässä ja säädetty oikeus tiettyihin auttamistoimiin osana kansallista lainsäädäntöä. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021, 3; Roth & Luhtasaari 2021, 14; Koskenoja ym. 2018, 12.)

Ensimmäiset askeleet kohti ihmiskaupan vastaista työtä otettiin Suomessa vuonna 2000 laaditun YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen (ns. Palermon sopimuksen) ja sen ihmiskaupan ehkäisemistä, torjumista ja rankaisemista koskevan lisäpöytäkirjan myötä (Roth & Luhtasaari 2021, 9–10). Sopimus astui kansallisesti voimaan vuonna 2004 ja sen ihmiskauppaa koskeva lisäpöytäkirja vuonna 2006. Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjan lisäksi vuonna 2002 EU:ssa hyväksytty puitepäätös ihmiskaupan torjunnasta velvoitti Suomea muiden allekirjoittajavaltioiden tavoin säätämään ihmiskaupan

LAATIKKO 1.
Ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa rikoslaissa

rangaistavaksi teoksi (Euroopan neuvoston puitepäätös ihmiskaupan torjunnasta 2002/629/YOS). Puitepäätös ja lisäpöytäkirja ovat keskeisiä syitä sille, että ihmiskauppa lisättiin Suomessa rikoslakiin perusmuotoisena ja törkeänä ihmiskauppana vuonna 2004. Vuonna 2014 rikoslakia muutettiin ihmiskaupan osalta vastaamaan paremmin vallitsevaa ymmärrystä ilmiöstä ja sen tekotavoista ja keinoista. (HE 103/2014 vp; RL 39/1889, 25. luku.)

Ihmiskauppa rikoslaissa 25. luku, 3 § (9.7.2004/650)

Joka

1) KÄYTTÄMÄLLÄ HYVÄKSI toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,

2) EREHDYTTÄMÄLLÄ TOISTA tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,

3) MAKSAMALLA KORVAUKSEN toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai

4) OTTAMALLA VASTAAN sellaisen korvauksen ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. (19.12.2014/1177)

IHMISKAUPASTA TUOMITAAN myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty. (19.12.2014/1177)

Yritys on rangaistava.

Törkeä ihmiskauppa rikoslaissa 25. luku, 3a § (9.7.2004/650)

Jos ihmiskaupassa

1) KÄYTETÄÄN 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta,

2) AIHEUTETAAN TAHALLISESTI tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuvaa kärsimystä,

3) RIKOS KOHDISTUU kahdeksaatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai

4) RIKOS TEHDÄÄN OSANA 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa (8.5.2015/564)

JA RIKOS ON MYÖS kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä ihmiskaupasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

TÖRKEÄSTÄ IHMISKAUPASTA tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä.

Yritys on rangaistava.

Valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2005 ensimmäisen ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman (Ulkoasiainministeriö 2005). Sen jälkeen lainsäädäntöön on tehty useita muutoksia ihmiskaupan uhrien auttamiseksi ja oikeuksien toteutumiseksi. Vuonna 2007 lakiin maahanmuuttajien kotoutumisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta (493/1999) lisättiin säännöksiä, jotka koskivat ihmiskaupan uhrien auttamista (Roth & Luhtasaari 2021, 10–11). Samana vuonna Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteyteen perustettiin kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, joka toimii nykyisin Maahanmuuttoviraston alaisuudessa (Koskenoja ym. 2018, 18–19).

Vuonna 2011 maahanmuuttajien kotoutumisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta annetusta laista eriytettiin laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011, ns. vastaanottolaki), johon ihmiskaupan uhrien auttamista koskevat säännökset pääasiassa sisältyvät. Myös auttamisjärjestelmästä ja sen tehtävistä säädetään tällä hetkellä vastaanottolaissa. (Roth & Luhtasaari 2021, 11; Vastaanottolaki 746/2011.) Rikoslain tavoin vastaanottolakia on päivitetty vuonna 2014 vastaamaan

KUVIO 1. Ihmiskaupan uhrille tarkoitetut auttamistoimet (Vastaanottolaki 746/2011, 38a §).

Neuvonta ja ohjaus	Turvallinen majoitus	Vastaanottoraha ja toimeentulotuki
Sosiaalipalvelut	Terveydenhuolto-palvelut	Tulkki- ja käännöspalvelut
Oikeusapu ja oikeudellinen neuvonta	Turvallisen paluun tukeminen	Ilman huoltajaa saapuneen lapsiuhrin vanhemman tai huoltajan jäljittäminen

LAATIKKO 2. Auttamistoimien järjestäminen vastaanottolain mukaan.

Ihmiskaupan uhrien auttamistoimien järjestäminen

AUTTAMISTOIMIEN JÄRJESTÄMISESTÄ ihmiskaupan uhrille, jolla ei ole kotikuntalaissa tarkoitettua kotikuntaa Suomessa, vastaa Joutsenon vastaanottokeskus. Auttamistoimien järjestämisestä ihmiskaupan uhrille, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa, vastaa hänen kotikuntansa.

JOUTSENON VASTAANOTTOKESKUS ja uhrin kotikunta voivat järjestää auttamistoimet itse tai ostaa ne julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta.

AUTTAMISTOIMET JÄRJESTETÄÄN ihmiskaupan uhrin yksilöllisen tuen tarpeen arvioinnin perusteella. Auttamistoimia järjestettäessä tulee ottaa huomioon uhrin iästä, turvattomasta asemasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet ja sekä uhrin että auttamistoimia järjestävän henkilöstön turvallisuus. (Vastaanottolaki 38 b §.)

muun muassa Euroopan neuvoston ihmiskauppaa koskevan yleissopimuksen velvoitteita uhrien auttamisesta ja tunnistamisesta.

Ihmiskauppaa koskeviin lainsäädännön päivityksiin Suomessa ovat vaikuttaneet muun muassa EU:n tasolla säädetyt ihmiskauppaa koskevan direktiivit (uhridirektiivit 2004/81/EY ja 2012/29/EU sekä ihmiskauppadirektiivi 2011/36/EU) ja Suomessa vuonna 2012 hyväksytty Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (Sops 43–44/2012). Erityisesti Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan yleissopimus on lisännyt Palermon sopimusta uhrikeskeisemmän lähtökohtansa ja velvoittavuutensa vuoksi ihmiskaupan vastaisen toiminnan ihmisoikeusperustaisuutta. Myös muut kansainväliset asiakirjat, kuten Kansainvälisen työjärjestön (ILO) pakollista työtä koskevat sopimukset ja Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa koskeva yleissopimus (ns. Istanbulin sopimus) ovat luoneet suoraan tai välillisesti velvoitteita ihmiskaupan uhrien suojelemiselle ja auttamiselle (Roth & Luhtasaari 2021, 12–14; Koskenoja ym. 2018, 12; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018, 81).

Ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön kehittymisen ohella myös uhrien tunnistaminen sekä rikosvastuun toteutuminen ovat edistyneet Suomessa (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018, 78). Ihmiskaupan vastaisella kentällä toimii Suomessa yhä laajempi joukko niin valtakunnallisia kuin paikallisia viranomaisia ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja kuntien, joiden vastuulla on kotikunnan omaavien ihmiskaupan uhrien auttamistoimien järjestäminen, lisäksi ihmiskaupan uhreja auttavia tahoja Suomessa ovat esimerkiksi järjestöt (keskeisimpänä ns. Neliapilajärjestöt eli Rikosuhripäivystys, Pro-Tukipiste, Pakolaisneuvonta ja Monika-Naiset liitto) ja muut kolmannen sektorin toimijat. Ihmiskauppaa työssään tunnistavat myös esimerkiksi esitutkintaviranomaiset, vastaanottokeskukset, Maahanmuuttovirasto, sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö, rikosseuraamustyöntekijät, Aluehallintovirasto, oikeusavustajat ja lukuisat muut toimijat (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021).

Eri ihmiskaupan vastaisen työn toimijat ja toiminnan tasot kuvataan kuviossa 2. Osalla toimijoista, kuten auttamisjärjestelmällä ja järjestöillä, voi olla useampia esimerkiksi auttamiseen ja asiantuntijuuteen liittyviä tehtäviä. Kuviossa toimijat on jaoteltu eri tasoille niiden päätehtävän mukaisesti.

Kuvio 2. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan eri tasot ja toimijat

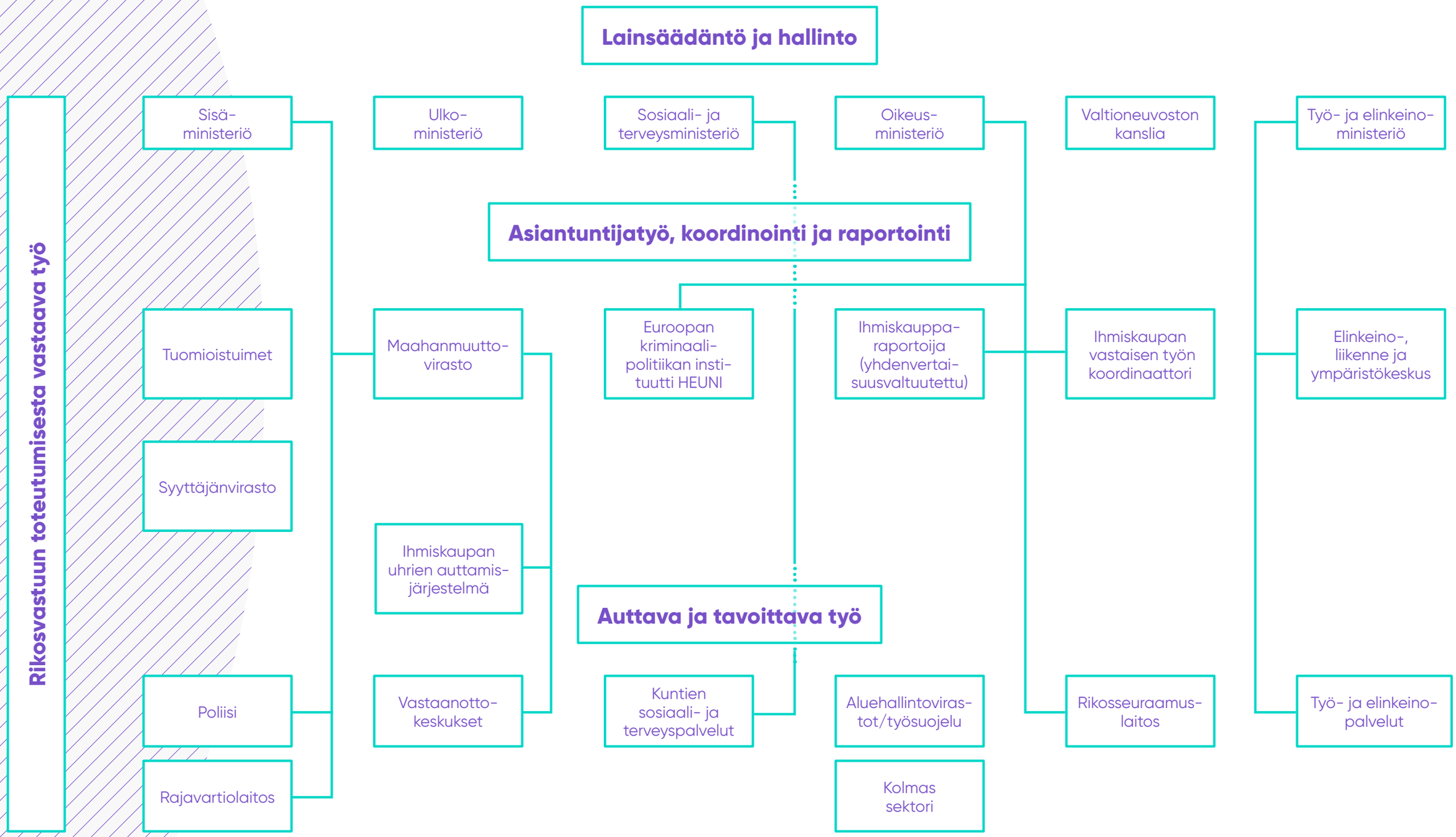

Oikeusministeriö julkaisi toukokuussa 2021 pääministeri Sanna Marinin hallituksen ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman vuosille 2021–2023. Toimintaohjelmalla pyritään ihmiskaupan ehkäisyyn ja vähentämiseen ja se muun muassa edistää ihmiskaupan ilmituloa, parantaa uhrien asemaa, tehostaa rikosvastuun toteutumista sekä sitoo ihmiskaupan vastaista työtä selvitys- ja tutkimustoimintaan (Roth & Luhtasaari 2021, 3). Toimintaohjelmaan on kirjattu myös työllistymiseen ja työllisyyspalveluihin liittyviä toimenpiteitä, kuten TE-toimistojen ja muiden maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistymisen parissa toimivien tahojen kouluttaminen ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja palvelutarpeista. Vuonna 2021 meneillään on myös useita muita ihmiskaupan vastaisen toiminnan hankkeita, kuten lainsäädäntö- ja kehittämishankkeita. Näillä pyritään esimerkiksi ehkäisemään ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöä, turvaamaan uhrien avunsaanti ja sen alueellinen yhdenvertaisuus sekä heikentämään auttamisen kytkentää rikosprosesseihin. (Emt., 23, 39–43, 50, 53.)

Ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehittyminen Suomessa kuvataan aikajanana kuviossa 3.

2.2 Ihmiskaupan eri muodot ja uhrien profiili

Ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön kehittymisen ohella myös uhrien tunnistaminen sekä rikosvastuun toteutuminen ovat edistyneet Suomessa (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018, 78). Uhreja on tunnistettu vuosi vuodelta enemmän ja vuonna 2020 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaina oli yli 900 ihmiskaupan uhriksi epäiltyä henkilöä, mikä on kaikkien aikojen ennätysmäärä (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021, 10). Lisäksi vuonna 2020 Neliapilajärjestöt eli Rikosuhripäivystys, Pro-Tukipiste, Pakolaisneuvonta ja Monika-Naiset liitto tunnistivat palveluissaan yhteensä 120 ihmiskaupan uhria, joista 63 % hakeutui myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään (Roth & Luhtasaari 2021, 19).

Tiedon lisääntyessä ihmiskauppa myös ymmärretään ilmiönä Suomessa nykyään aikaisempaa laajemmin. Ihmiskaupalle tunnistetaan Suomessa useita muotoja, kuten työvoiman hyväksikäyttö, seksuaalinen hyväksikäyttö (ml. prostituutio ja henkilön käyttäminen pornografisessa materiaalissa), pakkoavioliitto, rikollisessa toiminnassa ja kerjäämisessä hyväksikäyttö, elinkauppa ja taloudellisiin etuuksiin liittyvä hyväksikäyttö (ns. benefit fraud), joka on ihmiskauppaan liittyvänä ilmiönä suhteellisen uusi (mm. Roth & Luhtasaari 2021, 18–19; Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021, 7–10). Kansainvälisillä sopimuksilla, erityi-

KUVIO 3. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan aikajana 2000–2021.

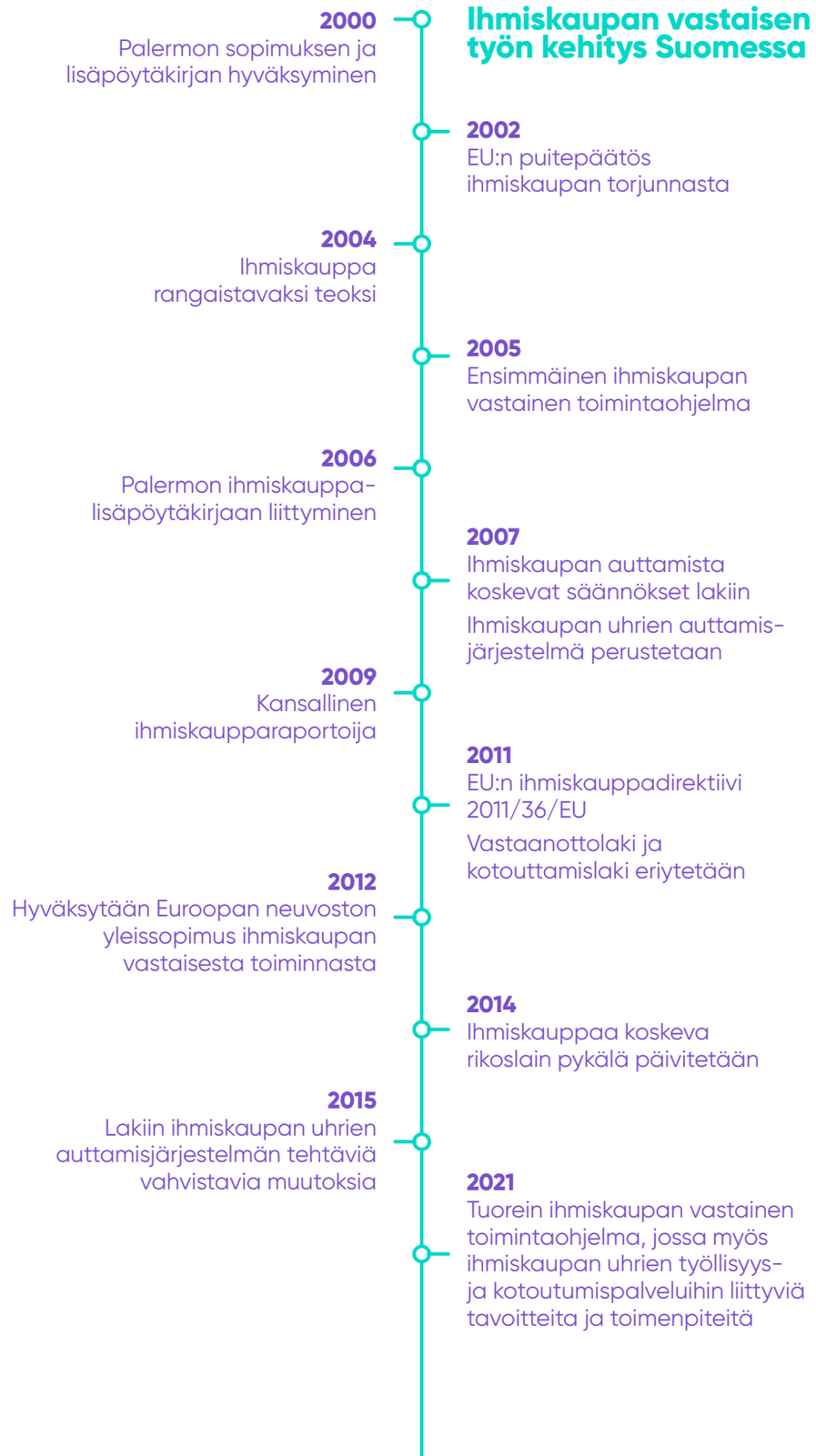

sesti Euroopan neuvoston ihmiskauppaa koskevalla yleissopimuksella, ja Suomessa tehdyllä ihmiskaupan uhrien auttamistyöllä on suuri merkitys ihmiskaupan määrittelyn laajenemiselle ja syvenemiselle. Suomen rikoslaissa useat edellä mainitut ihmiskaupan muodot katsotaan muiksi ihmisarvoa loukkaaviksi olosuhteiksi (ks. RL 39/1889, 25. luku). Rajanveto eri ihmiskaupan muotojen välillä voi olla haastavaa, sillä hyväksikäytössä voi esiintyä piirteitä useista eri muodoista.

LAATIKKO 3.
Ilmenemismuodot.

Ihmiskaupan ilmenemismuodot

Työvoiman hyväksikäyttö

Seksuaalinen hyväksikäyttö

Pakkoavioliitto

Elinkauppa

Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttö

Kerjäämisessä hyväksikäyttö

Benefit fraud eli taloudellisiin etuuksiin liittyvä hyväksikäyttö

Taistelijaksi pakottaminen

Laiton adoptio

Tyypillisimmin Suomessa tunnistetut todennäköiset ihmiskaupan uhrit ovat joutuneet työvoiman tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhreiksi. Poikkeuksena suurimpaan osaan Euroopan maista Suomessa tunnistetaan enemmän työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan kuin seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhreja (Roth & Luhtasaari 2021, 18; Koskenoja ym. 2018, 37). Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään vuosina 2006–2020 ohjautuneista mahdollisista ihmiskaupan uhreista, joita oli yli 1250, 45 prosentin on katsottu joutuneen työvoiman hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhreiksi, 36 prosentin seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhreiksi sekä 19 prosentin jonkun muun ihmiskaupan muodon uhreiksi (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021, 7). Auttamisjärjestelmään on lisäksi ohjautunut satoja mahdollisten ihmiskaupan uhrien huollettavina olevia lapsia, jotka ovat tarvinneet erityistä tukea huoltajan hyväksikäytön vuoksi. Järjestötyössä vuonna 2020 tunnistetuista uhreista yli puolet

oli joutunut työvoiman hyväksikäyttöön liittyvän ja neljännes seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhreiksi (Neliapilajärjestöt 2020).

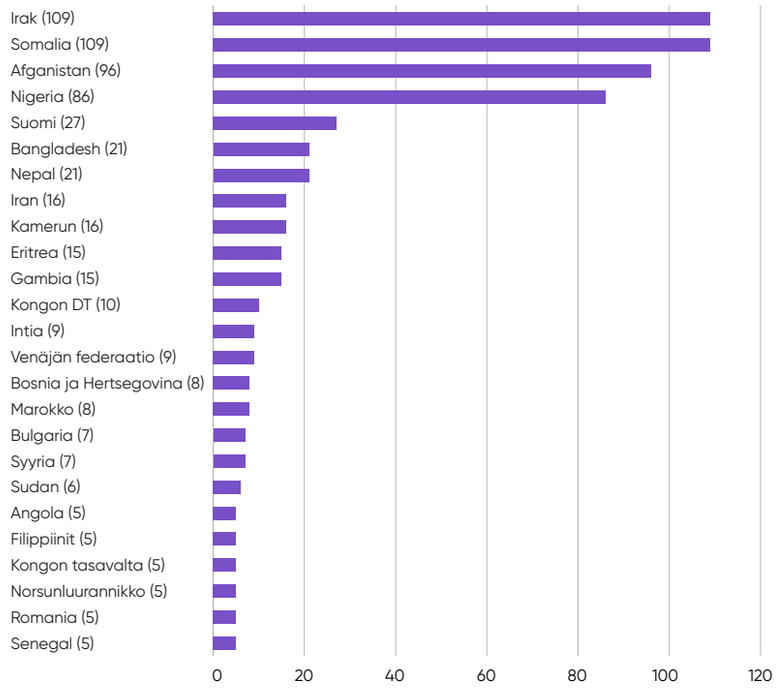

KUVIO 4.
Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaiden kansallisuudet tammikuussa 2021. N=704. Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021.

Tunnistetuista todennäköisistä ihmiskaupan uhreista suuri osa on ulkomaalaistaustaisia. Kuitenkin myös syntyperältään suomalaisia uhreja tunnistetaan yhä enemmän (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018, 78). Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuuteen on viime vuosina ohjautunut erityisesti Irakista, Somaliasta, Afganistanista, Nigeriasta ja Suomesta kotoisin olevia henkilöitä (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021, 19). Rikosuhripäivystyksen, Pro-tukipisteen, Monika-Naisten ja Pakolaisneuvonnan tunnistamista uhreista Suomen kansalaisia oli vuonna 2020 11 prosenttia, muita EU-kansalaisia 2 prosenttia ja EU:n ulkopuolelta tulleita 87 prosenttia (Neliapilajärjestöt 2020). Kokonaiskuvaa kaikkien ihmiskaupan uhrien taustoista Suomessa on kuitenkin vaikea saada, sillä kaikki ihmiskauppa ei tule ilmi.

KUVIO 5. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaiden kokema hyväksikäytön muoto, tammikuu 2021. N=704.

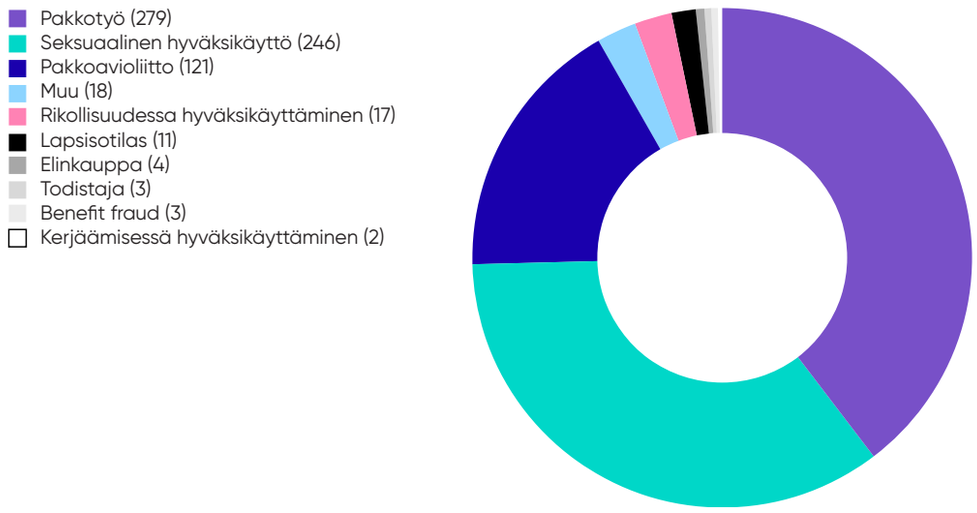

Suomessa vuosien varrella tunnistetut todennäköiset ihmiskaupan uhrit ovat joutuneet hyväksikäytetyiksi useimmiten ulkomailla. Kuitenkin vuonna 2020 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettiin ensimmäistä kertaa hieman enemmän Suomessa kuin ulkomailla hyväksikäytettyjä ihmiskaupan uhreja (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021, 8). Järjestötyössä taas vuonna 2020 tunnistetuista selkeä enemmistö, neljä viidestä, oli joutunut hyväksikäytön uhriksi Suomessa (Neliapilajärjestöt 2020). Vuoden 2021 alussa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kaikista asiakkaista 59 % oli naisia tai tyttöjä ja 41 % miehiä tai poikia (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2021). Järjestöjen tilastoissa jakauma oli miltei sama, 56 % naisia tai tyttöjä ja 44 % miehiä tai poikia (Neliapilajärjestöt 2020).

3. Ulkomaalais-taustaisten ihmiskaupan uhrien työllisty-misen tukeminen Suomessa

Tässä luvussa käydään läpi ihmiskaupan uhrien auttamista koskevat kansainvälisten velvoitteet, uhrien työnteko-oikeutta koskeva lainsäädäntö sekä työllistymisen tukemista koskeva lainsäädäntö ja välityömarkkinoita koskeva lainsäädäntö. Lisäksi esitellään lyhyesti työllisyyden kuntakokeilu sekä järjestöjen ja yritysten rooli ihmiskaupan uhrien työllistämisessä.

3.1 Kansainvälisten sopimusten tuomat velvoitteet

SUOMEA velvoittavat ihmiskauppaa koskevat kansainväliset sopimukset sisältävät myös ihmiskaupan uhrien työelämään ja työllisyyteen liittyviä kohtia. Näistä säädetään jo 1920–1950-luvuilla laadituissa kansainvälisen työjärjestö ILO:n sopimuksissa pakollisesta työstä (nro. 29) ja pakkotyön lakkauttamisesta rangaistus- ja syrjintätarkoituksessa sekä taloudellisen toiminnan edistämiseksi (nro. 105). Sopimusten keskeinen sisältö koskee pakkotyön ja sen reunaehtojen määrittelemistä ja vahvistamista. Pakkotyön määrittelyn lisäksi erityisesti pakollista työtä koskevassa sopimuksessa puhutaan myös pakkotyöhön saatettujen työajasta, palkanmaksusta ja työterveydenhuollosta. (SopS 44/1935; SopS 17/1960.)

Koska ILO:n sopimukset on laadittu hyvin erilaisessa yhteiskunnallisessa ja poliittisessa kontekstissa, niissä ei ole mainintaa esimerkiksi pakkotyön uhrien kuntoutuksesta, integraatiosta tai uhreille tarjottavasta avusta ja tuesta (Quirk 2011; Ollus 2015). Ensimmäinen kansainvälisen sopimuksen tasolle päässyt maininta ihmiskaupan uhrien työelämävalmiuksien ja työllistymisen tukemisesta löytyy vuonna 2000 laaditusta, ihmiskaupan määrittelyn kannalta keskeisestä Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen YK:n yleissopimuksen lisäpöytäkirjasta eli ns. Palermon lisäpöytäkirjasta. Lisäpöytäkirjan toisen osan kuudennen (6.) artiklan kolmannessa kohdassa jäsenvaltioita kehotetaan harkitsemaan ihmiskaupan uhrien toipumista edistävien toimenpiteiden täytäntöönpanoa. Näihin toimenpiteisiin on listattu myös työ-, koulutus- ja harjoittelumahdollisuuksien järjestäminen (alakohta d). Työllisyyttä edistävien auttamistoimien toteuttaminen jää Palermon lisäpöytäkirjan perusteella kuitenkin jäsenvaltioiden harkittavaksi eikä sopimuksessa listattuja toimia eritellä mainintaa tarkemmin sopimuksen valmistelevissa töissä (ks. UNODC 2006, 370–371).

Suomessa Palermon lisäpöytäkirjan toimeenpanoa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 221/2005) ihmiskaupan uhrien työllisyyttä edistäviä auttamistoimia on käsitelty pääasiassa kotoutumis- ja vastaanottotoiminnan kautta. Esityksessä juuri kotoutumispalveluiden nähtiin edistävän maahanmuuttajien kykyä osallistua työelämään. Esityksessä tunnistettiin lisäksi tarpeet kehittää ihmiskaupan uhrien auttamiseen liittyvää, vielä heikolla tasolla olevaa lainsäädäntöä ja käytäntöjä. (HE 221/2005, 31–32.)

Palermon lisäpöytäkirjan ihmiskaupan uhrille tarkoitettuja, työhön ja koulutukseen liittyviä auttamistoimia on syvennetty Euroopassa Euroopan neuvoston vuoden 2005 ihmiskaupan vastaisen toiminnan yleissopimuksella. Yleissopimus lähtee siitä, että osana auttamistoimia sopimusten osapuolten on mahdollistettava niiden alueella laillisesti oleskelevien ihmiskaupan uhrien pääsy työmarkkinoille ja ammatilliseen ja yleissivistävään koulutukseen (Sops 43–44/2012, 12 artikla, kohta 4). Sopimusosapuolet voivat halutessaan mennä auttamistoimien mahdollistamisessa tekstin sisältöä pidemmälle (Council of Europe 2005, kohta 151). Osapuolia velvoitetaan sopimuksessa myös ottamaan käyttöön tehokkaita toimintaperiaatteita ja ohjelmia ihmiskaupan ehkäisemiseksi. Esimerkkeinä tästä ovat muun muassa uhreille ja ihmiskauppaa kohtaaville ammattihenkilöille suunnatut koulutus- ja valistuskampanjat, talous- ja sosiaaliset aloitteet ja koulutusohjelmat (Sops 43–44/2012, artikla 5, kohta 2).

Euroopan neuvoston yleissopimuksen artiklan 12 kohta 4 ei kuitenkaan luo suoraa oikeutta päästä työmarkkinoille tai ammatilliseen ja yleissivistävään koulutukseen. Ylikansallisten sääntöjen sijaan ehdot työmarkkinoille ja koulutukseen pääsemiseksi jäävät sopimuksen osapuolten harkittaviksi (Council of Europe 2005, kohta 147). Suomessa on lähdetty siitä, että ulkomaalaislain (301/2004) 164 §:n perusteella EU-kansalaisilla ja heihin rinnastettavilla on vapaa työnteko-oikeus. Oikeus tehdä ansiotyötä ja oikeus työvoimapalveluihin lain julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (916/2012) mukaisesti koskee myös jatkuvan oleskeluluvan saaneita ihmiskaupan uhreja ja niitä ulkomaalaisia, joille on myönnetty tilapäinen oleskelulupa ihmiskaupan uhrina ulkomaalaislain 52 a §:n perusteella. Ammatilliseen ja yleissivistävään koulutukseen osallistumisen on katsottu edellyttävän pääasiassa oleskelulupaa, poikkeuksena vastaanottolain mukaiset ihmiskaupan uhreille annettavat tukitoimet ja palvelut, joiden on hallituksen esityksessä (HE 122/2011) arvioitu sisältävän tarvittaessa toimintakykyä kehittävää ja ylläpitävää toimintaa ja yleissivistävää ja valmentavaa koulutusta. (HE 122/2011, 42.)

Euroopan neuvoston yleissopimuksen mukaisesti Suomessa on katsottu, että henkilölle, jolle on myönnetty ulkomaalaislain 52 b §:n perusteella ihmiskaupan uhrille tarkoitettu harkinta-aika, ei muodostu oikeutta työskentelyyn tai koulutukseen. Harkinta-ajalla olevien uhrien toipumisen on hallituksen esityksessä katsottu olevan kesken ja sen vuoksi uhrien työnteko on nähty epätodennäköisenä. Harkinta-ajalla olevien uhrien oikeuden tehdä ansiotyötä Euroopan neuvoston yleissopimuksen mukaisesti on nähty toteutuvan, mikäli he saavat ulkomaalaislain mukaisesti oleskeluluvan ja työnteko-oikeuden Suomeen. (HE 122/2011, 42.)

Euroopan neuvoston ihmiskauppaa koskevan yleissopimuksen lisäksi ihmiskaupan uhrien työskentely- ja koulutusmahdollisuuksia sivutaan yleissopimuksessa naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan

ehkäisemisestä ja torjumisesta (nk. Istanbulin sopimus). Istanbulin sopimus pyrkii vahvistamaan väkivaltaa kokeneiden naisten pääsyä avun piiriin ja velvoittamaan sopimusosapuolina olevia valtioita tarjoamaan naisille mahdollisuuksia koulutukseen ja apuun työnsaannissa (SopS 53/2015, 20 artikla). Kyseinen velvoite koskee kaikkia naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja (2 artikla). Istanbulin sopimuksessa on kuitenkin tietoisesti vältetty mainitsemasta ihmiskauppaa toimintojen päällekkäisyyden välttämiseksi Euroopan neuvoston vuoden 2005 ihmiskaupan vastaisen toiminnan yleissopimuksen kanssa. Ihmiskauppa on tästä syystä näkyvissä ainoastaan sopimuksen selittävässä raportissa (ks. esim. Council of Europe 2011, kohta 310).

Kansainvälisen työjärjestö ILO:n pakollisen työn sopimusta täydennettiin vuonna 2014 erillisellä pöytäkirjalla (P029). Pöytäkirjassa on tuotu vahvemmin esiin pakkotyön uhrien tarpeet. Jäsenvaltiot määrätään ryhtymään tehokkaisiin toimiin muun muassa pakkotyön uhrien tunnistamiseksi, suojelemiseksi, toipumisen edistämiseksi ja kuntouttamiseksi. Pöytäkirjassa vaaditaan valtioita myös tarjoamaan pakkotyön uhreille apua ja tukea. (SopS 980/2016, 3 artikla.) Pöytäkirja on tuotu osaksi Suomen lainsäädäntöä ilman merkittäviä muutoksia pakkotyön uhrien tukemiseen. Keskeisenä syynä tähän on ollut arvio siitä, että Suomen olemassa oleva ihmiskaupan uhreja koskeva lainsäädäntö ja käytäntö täyttää pöytäkirjan 3 artiklassa edellytetyn tason (HE 69/2016 vp, 15–16). Hallituksen esityksessä (HE 69/2016 vp) ei kuitenkaan pohdita tarkemmin auttamisen tai esityksessä mainitun kuntoutuksen sisältöä tai ILO:n pöytäkirjan 3 artiklan suhdetta työelämää ja työvoimapalveluja koskevaan lainsäädäntöön. Hallituksen esitys on saanut kritiikkiä myös pakkotyön ja ihmiskaupan liian suoraviivaisesta yhdistämisestä, sillä ILO:n määrittelemänä pakkotyön on katsottu sisältävän myös muita vakavia työvoiman hyväksikäytön muotoja kuin ihmiskauppaa (ks. Ollus 2016, 38–39).

3.2 Ihmiskaupan uhrien työnteko-oikeus

Ulkomaalaisten ihmiskaupan uhrien työnteko-oikeus perustuu Suomessa oleskelulupaan tai sen hakemiseen. Taulukossa 1 käydään läpi uhrien työnteko-oikeus eri oleskelulupien osalta.

Selkeimmin työnteko-oikeus liittyy työntekijän oleskelulupaan, jossa työnteko-oikeus kestää lähtökohtaisesti koko luvan ajan. Työntekijän oleskelulupaan saattaa kuitenkin sisältyä rajoituksia esimerkiksi ammattialan tai työnantajan suhteen. (UlkL 301/2004, 74, 78 §.) Ulkomaalainen voi saada myös muun oleskeluluvan ansiotyötä varten, mikäli hän

TAULUKKO 1. Ulkomaalaisen ihmiskaupan uhrin työnteko-oikeus.

Vastaanottojärjestelmässä oleva, turvapaikkaa hakeva ihmiskaupan uhri	• Oikeus tehdä ansiotyötä ilman oleskelulupaa (UlkL 79§): • Kolme kuukautta maassa oleskelun jälkeen, jos esittänyt rajanylitykseen oikeuttavan asiakirjan • Muussa tapauksessa kuusi kuukautta maassa oleskelun jälkeen
Työntekijän oleskeluluvalla Suomessa oleva ihmiskaupan uhri	• Oikeus tehdä ansiotyötä oleskeluluvan keston ajan • Oikeus jatkaa työntekoa mahdollisen oleskeluluvan hakemisen aikana kunnes asiassa on tullut lainvoimen päätös, mikäli lupaa haettu ennen edellisen umpeutumista (UlkL 80§)
Kansainvälistä suojelua saanut ihmiskaupan uhri (turvapaikka, toissijainen suojelu, inhimillinen syy, tilapäinen suojelu tai muu humanitaarinen maahanmuutto)	• Oikeus tehdä ansiotyötä oleskeluluvan keston ajan (UlkL 78 § 3 mom.) • Oikeus jatkaa työntekoa mahdollisen jatkoluvan hakemisen aikana kunnes asiassa on tullut lainvoimainen päätös, mikäli lupaa haettu ennen edellisen umpeutumista (UlkL 80 §)
Ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan saaneet ihmiskaupan uhrit (UlkL 52 a §)	• Oikeus tehdä ansiotyötä oleskeluluvan keston ajan (UlkL 78 § 3 mom.) • Oikeus jatkaa työntekoa mahdollisen jatkoluvan hakemisen aikana kunnes asiassa on tullut lainvoimainen päätös, mikäli lupaa haettu ennen edellisen umpeutumista (UlkL 80 §)
Perhesiteen perusteella Suomessa oleskelevat ihmiskaupan uhrit	• Oikeus tehdä ansiotyötä oleskeluluvan keston ajan (UlkL 78 § 3 mom.) • Oikeus jatkaa työntekoa mahdollisen jatkoluvan hakemisen aikana kunnes asiassa on tullut lainvoimainen päätös, mikäli lupaa haettu ennen edellisen umpeutumista (UlkL 80 §)
Ihmiskaupan uhriksi joutuneet Euroopan unionin tai ETA-alueen kansalaiset	• Oikeus tehdä työtä perustuu vapaaseen liikkuvuuteen • Oikeus tehdä ja hakea työtä Suomessa kolme kuukautta ilman rekisteröitymistä. Kohtuullinen ylitys sallitaan, mikäli työnhaku jatkuu ja henkilöllä on tosiasialliset mahdollisuudet saada työtä (UlkL 158 §) • Yli kolmen kuukauden oleskeu rekisteröitävä ja sen on perustuttava esimerkiksi työntkoon tai riittävään varallisuuteen (UlkL 158 a §)
Ihmiskaupan uhrit, joille on myönnetty oleskelulupa maasta poistumisen estymisen vuoksi	• Oikeus tehdä ansiotyötä oleskeluluvan keston ajan (UlkL 78 § 3 mom.)
Toisen EU- tai ETA-alueella toimivan yrityksen vakituinen työntekijä	• Oikeus tehdä työtä perustuu toisessa EU- tai ETA-maassa myönnettyyn, Suomessa työskelntelyn ajan voimassa olevaan oleskelulupaan ja palveluiden tarjoamisvapauteen • Oikeus työskennellä Suomessa rajatun ajan EU- ja ETA-maassa toimivan yrityksen vakituisena työntekijänä ja tehdä Suomessa tilapäistä hankinta- tai alihankintatyötä (UlkL 79 §)

toimii esimerkiksi erilaisissa asiantuntijatehtävissä tai ammattimaisena urheilijana (UlkL 301/2004, 77 §).

Ulkomaalaisen rajoittamaton työnteko-oikeus voi koskea myös ihmiskaupan uhreja, joilla on oleskelulupa muulla kuin työnteon ja ammatinharjoittamisen perusteella. Työnteko-oikeus voi perustua turvapaikkaan tai toissijaiseen suojeluun liittyvään tai yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella myönnettyyn oleskelulupaan. Lisäksi esimerkiksi perhesiteen perusteella oleskeluluvan saaneet, ihmiskaupan uhrin oleskeluluvalla olevat, tilapäisen suojelun tai humanitaarisen maahanmuuton perusteella maassa oleskelevat tai maasta poistamisen estymisen vuoksi oleskeluvan saaneet henkilöt saavat työskennellä Suomessa rajoittamattomasti oleskeluluvan voimassaolon aikana. (UlkL 301/2004, 78 §.) Edellä mainittu ihmiskaupan uhrin oleskelulupa koskee Suomessa vain hyvin pientä määrää ihmiskaupan uhreja ja suurin osa uhreista oleskelee Suomessa tosiasiassa muilla luvilla. Tämä johtuu muun muassa siitä, että ihmiskaupan uhrin oleskelulupa liittyy vahvasti ihmiskaupparikoksen tunnistamiseen ja mahdollisen ihmiskaupparikoksen esitutkintaan (ks. UlkL 301/2004, 52a §; HE 32/2006 vp, 8–9).

Kansainvälinen lainsäädäntö, erityisesti Euroopan unionin tasolla, vaikuttaa ulkomaalaisen työnteko-oikeuden määräytymiseen myös Suomessa. EU:n ja Euroopan talousalueen (ETA) kansalaiset saavat oleskella Suomessa, hakea ja tehdä työtä kolmen kuukauden ajan voimassa olevalla henkilökortilla ja passilla. Mikäli maassa oleskelu jatkuu kauemmin, EU- tai ETA-kansalaisen on rekisteröidyttävä. Lisäksi EU- tai ETA-kansalaisella on oltava riittävä, turvattu toimeentulo joko työn tekemisen tai itsenäisen ammatinharjoittamisen kautta. Myös muuten hankittu riittävä varallisuus ja tarvittaessa sairasvakuutus riittää oleskelun perusteeksi. Pidempiaikainen oleskelu voi perustua myös EU- tai ETA-kansalaisen päätoimiseen opiskeluun tai siihen, että henkilö on oleskelukriteerit täyttävän EU- tai ETA-kansalaisen puoliso. (UlkL 301/2004, 158–159 §.)

Osa ihmiskaupan uhriksi joutuneista ulkomaalaisista voi kuulua joihinkin ulkomaalaislain 79 §:ssä lueteltuihin erityisryhmiin, joilla on oikeus tehdä Suomessa töitä ilman oleskelulupaa. Yksi näistä ryhmistä on Suomessa tilapäistä hankinta- tai alihankintatyötä tekevät työntekijät, jotka ovat toisessa EU- tai ETA-valtiossa toimivan yrityksen palkkalistoilla vakituisina työntekijöinä. Kyseisten työntekijöiden tekemän työn pitää ulkomaalaislain mukaan perustua EU:n palveluiden vapaaseen tarjoamiseen, minkä lisäksi Suomessa työntekijällä on oltava voimassa oleva työnteko- ja oleskeluoikeus EU- tai ETA-maassa, jossa yritys toimii. Työnteko- ja oleskeluoikeuden on oltava voimassa koko henkilön Suomessa

työskentelyn ajan. Erityisryhmiin kuuluvat myös kansainvälistä suojelua hakeneet mahdolliset ihmiskaupan uhrit. Kansainvälistä suojelua hakeneella, joka on saapuessaan esittänyt rajanylitykseen oikeuttavan asiakirjan, on oikeus alkaa tehdä Suomessa työtä kolme kuukautta hakemuksen jättämisen jälkeen. Ilman matkustusasiakirjaa Suomeen saapuneet kansainvälistä suojelua hakevat henkilöt saavat aloittaa työnteon kuusi kuukautta maahantulonsa jälkeen. (UlkL 301/2004, 79 §.)

3.3. Työllistymisen tukemiseen liittyvä lainsäädäntö

Työllisyyden tukemisesta säädetään lukuisissa eri laeissa. Taulukossa 2 käydään läpi eri lakien mukaiset työllisyyspalvelut ja reunaehdot, joilla eri lakeja sovelletaan eri henkilöihin. Näitä lakeja ovat kotoutumislaki, laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, laki kuntouttavasta työtoiminnasta, laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta, laki työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta sekä vastaanottolaki.

TAULUKKO 2. Ihmiskaupan uhrien työllistymiseen vaikuttava lainsäädäntö Suomessa.

Vastaanottolaki	Kotoutumislaki	Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta
• Ei erillistä auttamistoimea työllisyyteen tai työelämävalmiuksiin liittyen. • Yleisen neuvonnan ja lainopillisen neuvonnan (38 a §) osana voidaan teoriassa antaa työelämään ja oleskelulupiin liittyvää neuvontaa (HE 266/2014 vp).	• Ihmiskaupan uhreilla oikeus kotoutumispalveluihin, jos täyttävät lain kriteerit. • Työttömille työnhakijoille ja toimeentuloa saavilla (pl. tilapäinen toimeentulotuki) alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma automaattisesti, muille aktiivisuuden ja tarpeen mukaan, Käytännössä esim. työluvalla Suomessa olevan ihmiskuapn uhrin oltava itse aktiivinen, jotta pääsee palveluihin. • Mahdollisuus tarjota moninaisia palveluita (mm. kieliopetus, työöllistymisen tukipalvelut, erityistä tukea tarvitsevien palvelut). • Kolmen vuoden kynnys: alkukartoitus ja kotoutumissuunntilma laaditava kolme vuotta henkilön maahantulost. Käytännössä osa ihmiskaupan uhreista jää tämän vuoksi vaille kotoutumispalveluita.	• Ihmiskaupan uhrilla oikeus julkisiin työvoima- ja yrityspalveluihin, kun henkilö ilmoittautuu työttömäksi työnhakijaksi. Työnhakijalle laaditaan työllistymissuunnitelma (kotoutumislain piirissä olevilla työllistymissuunnitelman korvaa kotoutumissuunnitelma). • Ulkomaalaisella ihmiskaupan uhrilla oltava oleskelulupa, jossa on työnteko-oikeus (ei rajoitettu yksittäiselle työnantajalle). • Palvelut voivat olla esimerkiksi tieto- ja neuvontapalveluita, lain mukaista työvoimakoulutusta (JTYPL 916/2012, 5. luku), asiantuntija-arviointeja ja uraohjausta tai yrityttämiseen liittyviä palveluita. • Laki sisältää omat kohtansa palkkatuesta, työnhaku-, ura- ja työhönvalmennuksesta ja työkokeilusta.

Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta	Kuntouttava työtoiminta	Kuntoutus
• Palvelu tarkoitettu henkilöille, joiden palveluntarve on perustason työvoimapalveluita laajempia ja niiden suunnittelu vaatii usean eri toimijan yhteistyötä (kunta, TE-toimisto ja Kela). Tämän vuoksi sopivat lähtökohtaisesti myös ihmiskaupan uhreille. • Osana TYP-palveluja laaditaan monialainen työllistymissuunnitelma, jonka osana voidaan antaa mm. kuntoutusta, sosiaali- ja tereyspalveluita ja julkisia työvoimapalveluita. • Mahdollinen palvelu vain kotoutumisajan ylittäneille tai sen käyttäneille ihmiskuapn uhreille. Kotoutumisajalla oleville uhreille laaditaan kotoutumissuunitelma TYP-suunnitelman sijaan.	• Tarkoitettu edistävään pitkään työttömänä tai toimeentulon varassa olevan henkilön työllistymisen edellytyksiä ja mahdollisuuksia osallstua koulutuksee, käyttää julkisia työvoimapalveluita ja työllistyä avoimilla työmarkkinoilla. Osallistujille laaditaan aktivointisuunnitelma tai monialainen työllistymissuunnitelma. • Sisältää erilaisia henkilön elämänhallintaa ja työkykyä edistäviä palveluita, esimerkiksi ryhmä tai yksilömuotoista työtoimintaa, ohjausta, valmennusta tai vastuullisia työtehtäviä. • Mahdollinen palvelu vain kotoutumisajan ylittäneille tai sen käyttäneille ihmiskaupan uhreille. Kotoutumisajalla oleville uhreille laaditaan kotoutumissuunnitelma aktivointisuunnitelman sijaan.	• Sisältää eri kuntoutuksen muotoja henkilön tilanteesta riippuen. Palvelut voivat olla lääkinnällistä, sosiaalista tai ammatillista kuntoutusta. Eri kuntoutusmuodoille yhteistä on pyrkimys työkyvyn, työllistymisen ja toimintakyvyn parantamiseen. • Ammatillinen kuntoutus on tarkoitettu ensi sijassa Suomen sairasvakuutuksen piiriin kuuluville henkilöille. Palveut voivat olla esimerkiksi työ- ja koulutuskokeiluja, työkykyä ylläpitävää valmennusta tai työhön valmennusta. • Sosiaalinen kuntoutus on kunnan tarjoama sosiaalipalvelu, jolla pyritään sosiaalityön ja -ohjauksen keinoin vahvistamaan henkilön sosiaalista toimintakykyä tehostetusti, edistämään osallisuutta ja torjumaan syrjäytymistä. Sosiaalinen kuntoutus ei ole sidonnainen mihinkään etuuteen.

Palkkatuki	Työnhaku-, ura- ja työhönvalmennus	Työkokeilu
• Voidaan käyttää sekä kotoutumisajalla olevien että sen käyneidn/ylittäneiden ihmiskaupan uhrien ammatillisen osaamisen ja työllistymisen edistämiseen. • Palkkatuella on tarkoitus kattaa työnantajalle työntekijästä aiheutuvia kulua (ml. työnantajan kustannukset) (JTYPL 916/2012, 7. luku 7 §). Kesto ja määrä vaihtelee työntekijän työttömyyden pituuden tai pysyvästi alentuneen tuottavuuden mukaan (sairaus, vamma). • Tuki myönnetään työnantajalle harkinnasta. Työnantajan täytettävä velvotteita. Esimerkiksi työnantajavelvollisuuksiaan laiminlyönyt työnantaja ei voi työllistää palkkatuella.	• Tarkoituksena tukea työtöntä työnhakijaa työn hakemisessa (työnhakuvalmennus), työelämävalmiuksien kehittämisessä ja ammatinvalinta- ja uravaihtoehtojen selkiyttämisessä (uravalmennus) ja työhön sijoituksessa tai työpaikalla suoritettavasa koulutuksessa (työhönvalmennus). • Palveluita voidaan antaa kotoutumisajan ylittäneille/käyneille ja sillä oleville ihmiskaupan uhreille. • Valmennukset ovat lyhytaikaisia palveluita. Esimerkiksi työhönvalmennuksen enimmäisaika on 50 päivää vuodessa. Valmennuksista on sovittava henkilökohtaisesti.	• Tarkoitettu ura- ja ammatinvalinnan selkeyttämiseksi tai tarkastelemaan, onko työnhaijan mahdollista palta työmarkkinoille esimerkiksi pitkän työttömyyden tai perhevapaan vuoksi. Sopiva myös ilman tutkintoa oleville ja alanvaihtajille. • Voidaan järjestää joko koulutuskokeiluna oppilaitokseen tai työkokeiluna työpaikalle. Kokeilu ei muodosta varsinaista työsuhdetta. • Työpaikalle järjestettävä kokeilu voi kestää enimmillään 12 kuukautta. Poissaolot voivat johtaa kokeilun päättämiseen, minkä vuoksi ei täysin sovellu ihmiskaupan uhreille, joiden toipuminen on vielä kesken.

3.3.1. Vastaanottolaki

Laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011, myöhemmin vastaanottolaki) määritellään 38 a §:ssä ihmiskaupan uhrille annettavat auttamistoimet. Auttamistoimet eivät lain tasolla sisällä työelämävalmiuksiin tai työllistymiseen liittyvää erityistä tukea. Hallituksen esityksessä (HE 266/2014 vp), jolla vastaanottolakia on ihmiskaupan uhrien auttamisen osalta viimeksi muutettu, työelämään liittyvistä palveluista puhutaan lyhyesti ainoastaan neuvontana.

Esityksen mukaan neuvontaan voi sisältyä esimerkiksi ”työelämään hakeutumiseen liittyvää neuvontaa” (HE 266/2014 vp, 38). Myös ihmiskaupan uhrien oikeudellisen neuvonnan tarve saattaa liittyä oleskeluun ja työntekoon liittyviin kysymyksiin (HE 266/2014 vp, 39). Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan yleissopimuksessa esiin tuodusta oleskeluluvalla maassa oleville ihmiskaupan uhreille tarjottavasta yleissivistävästä ja valmentavasta koulutuksesta tai toimintakykyä ylläpitävästä ja kehittävästä toiminnasta vastaanottolaissa tai sen esitöissä ei ole mainintaa. Kyseistä toimintaa ei lain puitteissa ole sen vuoksi käytännössä järjestetty.

3.3.2. Kotoutumislaki

Kotoutumiseen liittyvä lainsäädäntö liittyy keskeisesti ihmiskaupan uhrien työelämävalmiuksien saavuttamiseen ja työllistymisen tukemiseen. Lain kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) piiriin voi kuulua hyvin suuri joukko ulkomaalaisia ihmiskaupan uhreja, esimerkiksi oleskeluluvan saaneita pakolais- tai turvapaikanhakijoita, EU- tai ETA-kansalaisia, työluvalla Suomessa olevia uhreja sekä perhesiteen perusteella Suomessa olevia uhreja. Perusteena lain soveltamiseen näihin uhreihin on yleisellä tasolla voimassa oleva oleskelulupa tai oleskelukortti Suomessa tai ulkomaalaislain mukaisesti rekisteröity oleskeluoikeus (KotoL 1386/2010, 2 §).

Ihmiskaupan uhrien näkökulmasta kotoutumislainsäädännön keskeiset kohdat koskevat maahanmuuttajan tietoisuuden lisäämistä ja kotoutumisvalmiuksien parantamista. Kotoutumislain 7 §:n perusteella sen soveltamisalaan kuuluville henkilöille annetaan perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, mukaan lukien tietoa maahanmuuttajan oikeuksista ja velvollisuuksista sekä kotoutumista edistävistä toimenpiteistä. Kunnan, TE-toimiston sekä muun kotoutumislakia soveltavan viranomaisen on lisäksi annettava maahanmuuttajalle asianmukaista ohjausta ja neuvontaa työelämästä ja kotoutumista edistävistä palveluista. (KotoL 1386/2010, 7–8 §.)

Kotoutumiseen liittyvää palveluntarvetta ja maahanmuuttajan

kotoutumisvalmiuksia (esim. kielitaito, aikaisempi koulutus, työhistoria) arvioidaan yksilöllisesti kotoutumiseen liittyvässä alkukartoituksessa. Alkukartoituksesta vastaa maahanmuuttajan toimeentulon perusteella joko TE-toimisto tai kunta.[1] Alkukartoitus laaditaan lain perusteella työttömille työnhakijoille ja toimeentulotukea muuten kuin tilapäisesti saaville maahanmuuttajille. TE-toimisto tai kunta voivat käynnistää arvioinnin perusteella alkukartoituksen myös sitä pyytäneelle muulle maahanmuuttajalle. (KotoL 1386/2010, 9–10 §.) Kotoutumiseen liittyvää alkukartoitusta ei käytännössä täten lain perusteella tehdä automaattisesti esimerkiksi Suomeen työskentelemään tuleville maahanmuuttajille, vaan heidän pitää aktiivisesti pyytää sitä itse.

Kotoutumislain alkukartoituksen pohjalta kunta tai TE-toimisto arvioi maahanmuuttajan tarvetta kotoutumissuunnitelmalle. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan määräytyy samoin perustein kuin alkukartoituksessa (KotoL 1386/2010, 12 §). Maassa oleskelun syyllä ei ole kotoutumissuunnitelman kannalta merkitystä. Oikeudesta huolimatta kotoutumissuunnitelman laatiminen ei kuitenkaan ole välttämättä tarkoituksenmukaista, jos Suomessa töissä tai opiskelemassa oleva maahanmuuttaja oleskelee maassa vain lyhyen ajan esimerkiksi oleskeluluvan pituuden takia (HE 185/2010 vp, 71).

Ensimmäinen kotoutumissuunnitelma laaditaan yhdeksi vuodeksi ja sen kesto on yleensä kolme vuotta. Suunnitelmaa voidaan kuitenkin pidentää enintään kahdella vuodella maahanmuuttajan erityisten tarpeiden tai kotoutumissuunnitelman tilapäisen toteutumattomuuden vuoksi. Suunnitelman laatiminen on lisäksi aloitettava viimeistään kolme vuotta sen jälkeen, kun maahanmuuttajalle on myönnetty oleskeluoikeus tai -kortti. (KotoL 1386/2010, 12 §.)

Mikäli alkukartoitusta tai kotoutumissuunnitelmaa ei laadita kyseisen ajan sisällä, niitä ei lain esitöiden perusteella ole tarkoituksenmukaista aloittaa tai järjestää sen jälkeen. Esitöissä tätä perustellaan sillä, että maahanmuuttajan katsotaan yli kolmen vuoden maassa oleskelunsa aikana saavuttaneen riittävän kielitaidon sekä oppineen suomalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia taitoja. (HE 185/2010 vp, 71–72.)

Kotoutumissuunnitelman tarkoituksena on laatia suunnitelma toimenpiteistä ja palveluista, jotka tukevat maahanmuuttajan riittävän suomen tai ruotsin kielen taidon saavuttamista, edistävät työelämässä tarvittavien tietojen ja taitojen hankkimista ja edesauttavat maahanmuuttajan osallistumista yhdenvertaisesti suomalaiseen yhteiskuntaan (KotoL 1386/2010, 11 §). Kotoutumissuunnitelman palvelut voivat sisältää myös esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidon opetusta. Käytössä on lisäksi muita kuntalaiselle tarkoitettuja sosiaali- ja terveyspalveluita sekä TE-toimiston työttömän työnhakijan palveluita, mikäli maahanmuuttaja on ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi. Käytännössä kotoutumista edistävät palvelut voivat olla hyvin moninaisia. (HE 185/2010 vp, 71; Kotouttaminen.fi.)

[1] Marinin hallituksen vuonna 2021 alkanut kuntakokeilu on vaikuttanut kotoutumispalveluiden järjestämisvastuuseen merkittävästi kokeilualueilla. Ks. luku 3.5.

[2] Työllisyyden kuntakokeiluun osallistuvien kuntien kohdalla osa palveluiden tuottamisen vastuista tiettyjen ryhmien osalta on siirtynyt kunnille. Ks. luku 3.5.

3.3.3. Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta

Laissa julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (916/2012) määritellään muun muassa valtion rooli julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden tarjoajana ja yksilöidään niitä palveluita, joita työttömälle työnhakijalle voidaan tarjota. Julkisten työvoimanpalveluiden tuottamisella pyritään edistämään työmarkkinoiden toimivuutta ja työvoiman tarjontaa sekä reagoimaan elinkeinoelämän tarpeisiin ja työmarkkinoiden muutoksiin. Työvoima- ja yrityspalvelujen tarjoaminen on valtuutettu TE-toimistoille.[2] Lisäksi elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset tarjoavat lainsäädännön puitteissa erilaisia yrityspalveluita. (JTYPL 916/2012, 1. luku 1–4 §.) Henkilöasiakkaalle tarjottavat julkiset työvoima- ja yrityspalvelut ovat maksuttomia ja niissä on noudatettava tasapuolisen, yhdenvertaisen ja puolueettoman kohtelun periaatteita (JTYPL 916/2012, 1. luku, 6–8 §).

Laissa julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta olevat työnhakuun liittyvät toimenpiteet käynnistyvät lähtökohtaisesti silloin, kun henkilö ilmoittautuu TE-toimistoon ja hänet rekisteröidään työttömäksi työnhakijaksi. Ulkomaalaisilla on palveluja saadakseen oltava Suomeen oleskelulupa, joka sisältää oikeuden tehdä ansiotyötä ilman yksittäiseen työnantajaan liittyvää rajoitetta. EU-kansalaiset, jotka kuuluvat työvoiman vapaan liikkuvuuden piiriin ja siten voivat hakea tai tehdä ansiotyötä Suomessa ilman työvoimapoliittista harkintaa, voidaan myös rekisteröidä työttömiksi työnhakijoiksi. (JTYPL 916/2012, 2. luku 1–2 §.) EU- ja ETA-kansalaisten työnhaku on lähtökohtaisesti voimassa kolme kuukautta EU-direktiivin mukaisesti (TE-palvelut n.d.a; ks. Direktiivi 2004/38/EY).

Työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautumisen jälkeen TE-toimisto on velvollinen järjestämään ensimmäisen työnhakijan haastattelun kahden viikon kuluessa, ellei sitä katsota tarpeettomaksi työnhakijan tilanteen vuoksi. Ensimmäisen haastattelun aikana työnhakijan palveluntarve arvioidaan, hänen työnhakutietonsa täydennetään ja hänelle laaditaan työllistymissuunnitelma. Samalla arvioidaan myös henkilön työllistymisvalmiudet avoimille työmarkkinoille ja todennäköisyys työttömyyden pitkittymiselle. (JTYPL 916/2012, 2. luku 4–5 §.) Tarvittaessa TE-toimiston

on annettava arvioinnin kohteena olevalle henkilölle tietoa muista hänen mahdollisesti tarvitsemistaan palveluista ja ohjattava henkilö niiden piiriin (JTYPL 916/2012, 1. luku 4 §). Ihmiskaupan uhrien kohdalla tarve muille palveluille voi liittyä esimerkiksi vastaanottolaissa tarkoitettuihin ihmiskaupan uhrien auttamistoimiin, kotoutumiseen liittyviin palveluihin tai yleisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin.

Työllistymissuunnitelma sisältää työnhakijan tarpeen mukaan erilaisia työllistymistä tukevia palveluita. Palveluihin voi kuulua esimerkiksi erilaisia tieto- ja neuvontapalveluita, lain mukaista työvoimakoulutusta (JTYPL 916/2012, 5. luku), asiantuntija-arviointeja ja uraohjausta sekä työkykyä ja työmarkkinavalmiuksia tukevia toimia. Kotoutumispalveluiden piirissä olevilla kotoutumissuunnitelma korvaa työllistymissuunnitelman. Työttömyyden jatkuessa pidempään tai henkilön palveluntarpeen niin vaatiessa, voidaan työllistymissuunnitelman lisäksi laatia kuntouttavasta työtoiminnasta laaditun lain (189/2001) mukainen aktivointisuunnitelma tai työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta laaditun lain (1369/2014) mukainen monialainen työllistymissuunnitelma. (JTYPL 916/2012, 1. luku 6–7 §). Aktivointisuunnitelma ja monialainen työllistymissuunnitelma eivät koske kotoutumisajalla olevia ihmiskaupan uhreja.

Työttömille työnhakijoille tarjottavien palveluiden lisäksi myös yrityspalvelut voivat koskea ihmiskaupan uhreja. Yrittämistä harkitsevalla ihmiskaupan uhrilla voi esimerkiksi olla oikeus yrityksen perustamiseen liittyvään starttirahaan, asiantuntijapalveluihin, neuvontaan ja yrityksen kehittämiseen. Myöntäessään starttirahaa TE-toimisto arvioi sekä yritystoiminnan kannattavuutta että henkilön valmiuksia yrittämiseen (JTYPL 916/2012, 8. luku 2 §). Ihmiskaupan uhrien kohdalla tämä voi tarkoittaa muun muassa sitä, että henkilön on oltava toipumisessaan tarpeeksi pitkällä hyötyäkseen yrityspalveluista lain tarkoittamalla tavalla.

3.3.4. Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta

Joissakin tapauksissa henkilöiden palveluntarve on perustason työvoimapalveluita laajempi ja palveluiden suunnittelu vaatii usean eri toimijan yhteistyötä työllistymisen tukemiseksi. Palveluiden koordinaatiota ja suunnittelua voidaan toteuttaa esimerkiksi työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun (myöhemmin TYP-palvelu) kautta. TYP-palvelulla tarkoitetaan laissa tilannetta, jossa kunta, TE-toimisto ja Kela arvioivat työttömien palvelutarpeet ja suunnittelevat tarkoituksenmukaiset palvelukokonaisuudet yhdessä. Palvelut voivat sisältää esimerkiksi julkisia työvoimapalveluita, sosiaali- ja terveyspalveluita ja kuntoutuspalveluita. TYP-palveluihin osallistuvat tahot myös vastaavat työttömien työllisyysprosessin etenemisestä ja seurannasta. (Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014, 1 §.)

TYP-palveluihin ohjautumisesta arvion tekee joko kunta, TE-toimisto tai Kela. Arvio tehdään, jos henkilöllä katsotaan olevan monialaisen yhteispalvelun tarve ja:

- henkilö on saanut työttömyyden perusteella työmarkkinatukea vähintään 300 päivää,
- henkilö on alle 25-vuotias ja ollut työttömänä yhtäjaksoisesti kuusi kuukautta, tai
- henkilö on täyttänyt 25 vuotta ja ollut työttömänä 12 kuukautta. (Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014, 2 §.)

Henkilön palveluntarve, sosiaalinen tilanne, terveydentila ja työ- ja toimintakyky arvioidaan niin sanotun kartoitusjakson aikana kolmen kuukauden sisällä TYP-palveluihin ohjautumisesta. Kartoitusjakso sisältää lisäksi motivoivaa ja sitouttavaa ohjausta. Kartoituksen pohjalta TYP-palveluihin ohjautuneelle laaditaan yhteistyössä TE-toimiston ja kunnan kanssa monialainen työllistymissuunnitelma. Työllistymissuunnitelmassa yksilöidään tarvittavat palvelut ja niiden toteutumisen seuranta. (Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014, 2–4 §.)

TYP-palveluihin ohjautuvalle maahanmuuttajalle, jolla on oikeus kotoutumislain mukaiseen kotoutumissuunnitelmaan, laaditaan monialaisen työllistymissuunnitelman sijaan kotoutumissuunnitelma (HE 183/2014 vp, 50). TYP-palvelut koskevat tämän vuoksi ainoastaan kotoutumisajan ylittäneitä ihmiskaupan uhreja tai niitä uhreja, joiden kotoutumisjakso on päättynyt.

3.4. Välityömarkkinoihin liittyvät työelämäpalvelut ihmiskaupan uhreille

Ihmiskaupan uhrien näkökulmasta on tarkoituksenmukaista tarkastella myös välityömarkkinoita ja niihin liittyvää lainsäädäntöä, sillä välityömarkkinoilla katsotaan olevan keskeinen asema haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden palvelukokonaisuuden muodostumisessa (SOSTE 2019, 16–17). Välityömarkkinoiden käsitteellä viitataan tyypillisesti tilanteeseen, jossa työnhakija ei ole normaalissa työsuhteessa, muttei myöskään työtön (Ilmonen ym. 2011, 18). Välityömarkkinoiden pyrkimyksenä on kohentaa haavoittuvien ryhmien työelämävalmiuksia sekä työllisty-

mismahdollisuuksia avoimille työmarkkinoille (Ilmonen ym. 2011, 18; von Hertzen-Oosi, ym. 2010, 9). Välityömarkkinoille osallistuvilla saattaa olla hyvin erilaisia, vaihtelevia ja päällekkäisiä tarpeita liittyen esimerkiksi osaamisen kehittämiseen, voimavarojen riittämiseen ja työmarkkinoilla toimimiseen. Siksi heitä ei voida sijoittaa yksiselitteisesti tiettyihin työllistyjäkategorioihin. (SOSTE 2019, 80.)

Välityömarkkinat rakentuvat sekä julkisen että kolmannen sektorin tukimuodoista (SOSTE 2019, 50). Välityömarkkinoihin voi sisältyä muun muassa kolmannen sektorin, hankkeiden, koulutusorganisaatioiden, kuntien ja sosiaalisten yritysten tuottamia palveluita, koulutusta ja työllistämistoimintaa (Filatov 2013, 10). Julkinen sektori voi puolestaan tukea välityömarkkinoilla olevaa ihmiskaupan uhria esimerkiksi kuntouttavalla työtoiminnalla, työkokeilulla, kuntoutuksella, palkkatukityöllä, valmennuksella tai työllistävällä yritysyhteistyöllä (ks. esim. SOSTE 2019, 50–53).

3.4.1. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta

Kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksena on parantaa pitkään työttömänä tai toimeentulotuen varassa olleen henkilön työllistymisen edellytyksiä ja mahdollisuuksia osallistua koulutukseen, käyttää julkisia työvoimapalveluja ja työllistyä avoimilla työmarkkinoilla. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvalle henkilölle laaditaan aktivointisuunnitelma. Suunnitelmassa käydään läpi henkilön koulutustaustaa ja työuraa sekä arvioidaan aikaisempien työvoimapalveluiden ja työllistymissuunnitelmien vaikuttavuutta ja toteutumista. Suunnitelman perustella henkilölle rakennetaan palvelukokonaisuus, joka pitää sisältää erilaisia henkilön elämänhallintaa ja työkykyä edistäviä palveluita, esimerkiksi ryhmä- tai yksilömuotoista työtoimintaa, ohjausta, valmennusta tai vastuullisia työtehtäviä. Vastuu kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä on kunnalla. Palvelut on sovitettava yhteen henkilön tarvitsemien sosiaali- ja terveys-, sekä kuntoutus- ja työvoimapalveluiden kanssa. Kuntouttava työtoiminta voi olla myös osa monialaista työllistymissuunnitelmaa, joka laaditaan työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta laaditun lain (1369/2014) mukaisesti. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 1 §, 5–6 §, 8 §, 13a §; THL 2019.)

Kuntouttavaa työtoimintaa ja siihen liittyvän aktivointisuunnitelman tekemistä sovelletaan:

- työttömään alle 25-vuotiaaseen, jolle on laadittu työllistymissuunnitelma ja joka on saanut työmarkkinatukea vähintään 180 päivältä viimeisen 12 kuukauden aikana tai työttömyysturvalain 6 luvun 7 §:ssä kerrotun työttömyyspäivärahakauden ajan työttömyyspäivärahaa.
- työttömään alle 25-vuotiaaseen, jolle on tehty julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettu työnhakijan haastattelu ja jotka ovat saaneet viimeisen neljän kuukauden aikana työttömyyden johdosta maksettavaa toimeentulotukea.
- työttömään yli 25-vuotiaaseen, mikäli hänelle on aiemmin laadittu työllistymissuunnitelma ja hän on saanut työmarkkinatukea vähintään 500 päivältä, työttömyyspäivärahakauden jälkeen työmarkkinatukea vähintään 180 päivältä tai työttömyydestä johtuvaa toimeentulotukea pääasiallisena toimeentulon muotona viimeisen 12 kuukauden ajan. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 3 §.)

Lakia kuntouttavasta työtoiminnasta ei kuitenkaan lähtökohtaisesti sovelleta henkilöön, jolla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan. Tämä johtuu siitä, että kotoutumislain palvelujen katsotaan jo tukevan maahanmuuttajien elämänhallintaan ja yhteiskunnassa selviytymiseen liittyviä taitoja. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 3 §; HE 184/2000 vp, 26.) Käytännössä kotoutumislain piirissä olevilla ihmiskaupan uhrilla ei ole oikeutta kuntouttavaan työtoimintaan vasta kuin kotoutumisajan päätyttyä, mikäli hän täyttää lain kuntouttavan työtoiminnan lain 3 §:ssä määritellyt ehdot. Kuntouttavan työtoiminnan soveltamiseen liittyvissä määräajoissa (3 §) otetaan kuitenkin huomioon henkilön kotoutumisaikana saama työmarkkina- ja toimeentulotuki (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001, 3 §).

3.4.2. Kuntoutus

Kuntouttavan työtoiminnan lisäksi työllistymisen ja työkyvyn tukemiseen on olemassa muita kuntouttavia palveluita. Näistä palveluista keskeisimpiä ovat esimerkiksi ammatillinen kuntoutus, sosiaalinen kuntoutus, tai henkilön fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn parantamiseen tähtäävä lääkinnällinen kuntoutus.

Ammatillinen kuntoutus on tarkoitettu ensi sijassa Suomen sairasvakuutuksen piiriin kuuluville henkilöille, joiden työkyky ja ansiomahdollisuus on heikentynyt todetun sairauden, vian tai vamman vuoksi tai jokin niistä todennäköisesti on vaarassa johtaa henkilön työkyvyttömyyteen. Kuntoutuksen tarkoituksenmukaisuuden arvioinnissa huomioidaan esimerkiksi henkilön ammatti, koulutus, ikä sekä henkilöä koskevat sosioekonomiset seikat. Lisäksi arvioidaan sitä, vaikuttaako kuntoutus to-

dennäköisesti henkilön terveydentilaan niin, että hän voi jatkaa työskentelyä sopivassa työssä tai siirtyä takaisin työelämään. (KKRL 566/2005, 6 §.)

Ammatillinen kuntoutus voi palveluna koostua esimerkiksi työ- ja koulutuskokeiluista, työkykyä ylläpitävästä valmennuksesta tai työhön valmennuksesta, koulutuksesta henkilölle sopivaan työhön ja tutkimuksista, joilla selvitetään henkilön kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia (KKRL 566/2005, 7 §). Ammatillisen kuntoutuksen palveluita järjestävät muun muassa Kela, työeläkelaitokset ja tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset, riippuen kuntoutuksen tarpeeseen johtaneista syistä (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.). Mikäli kuntoutusta vastaava palvelu järjestetään muun lainsäädännön puitteessa (esim. JTYPL tai työeläkelait), Kansaneläkelaitoksella ei ole velvollisuutta järjestää ammatillista koulutusta (KKRL 566/2005, 6 §).

Sosiaalinen kuntoutus on ammatillisesta kuntoutuksesta poiketen enemmän sosiaalipalvelu. Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään sosiaalityön ja -ohjauksen keinoin tehostetusti vahvistamaan henkilön sosiaalista toimintakykyä, edistämään osallisuutta ja torjumaan syrjäytymistä (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17 §). Toimintakyvyn heikkeneminen voi olla seurausta muun muassa pitkään jatkuneesta työttömyydestä, mielenterveyden häiriöistä tai väkivaltakokemuksista. Sosiaalisen kuntoutusta harkittaessa kartoitetaan henkilön tarve erilaisille kuntoutustoimille, muun muassa lääkinnälliselle ja ammatilliselle kuntoutukselle, kokonaisvaltaisen kuvan saamiseksi henkilön tilanteesta. Lähestymistapansa vuoksi sosiaalista kuntoutusta voidaan esimerkiksi käyttää TYP-palveluiden kokonaisuuden osana. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 56.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelukokonaisuuteen kuuluu esimerkiksi kuntoutustarpeen ja sosiaalisen toimintakyvyn selvittämistä, kuntoutusneuvontaa ja -ohjausta, valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan sekä ryhmätoimintaa ja tukea sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17 §). Eri palveluiden välineinä voidaan käyttää esimerkiksi yksilöllistä psykososiaalista tukea ja lähityötä, toiminnallisia ryhmiä, vapaaehtoistoimintaan osallistumista tai työtoimintaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 57). Sosiaaliseen kuntoutukseen ei ole yhdistetty mitään rahallista etuutta.

3.4.3. Palkkatuki

Osana julkisia työvoima- ja yrityspalveluita työtön työnhakija voi olla oikeutettu julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta laaditun lain mukaiseen palkkatukeen. Palkkatuki myönnetään työnantajalle työttömän työnhakijan palkkakustannusten kattamiseen. Palkkatuen tarkoituksena on edistää työllistymistä avoimille markkinoille ja parantaa työnhakijan ammatillista osaamista. Palkkatuen myöntää TE-toimisto, mikäli se arvioi, että työnhakijan työttömyys johtuu ammatillisen osaamisen puutteista ja palkkatuettu työ parantaisi sitä. Alle 12 kuukautta yhtäjaksoisesti työttöminä olleiden kohdalla edellytetään lisäksi, että henkilön työttömyys ilman palkkatukea kestäisi yli 12 kuukautta. Palkkatuki voidaan myöntää myös yli 60-vuotialle henkilöille, jotka ovat olleet työttömänä yhtäjaksoisesti vähintään 12 kuukautta ennen palkkatuen myöntämistä tai henkilöille, joiden sairaus tai vamma alentaa olennaisesti ja pysyväisluontoisesti henkilön tuottavuutta tarjolla olevassa työtehtävässä. Arvion palkkatuesta vamman tai sairauden perusteella tekee TE-toimisto. (JTYPL 916/2012, 7. luku, 1–2 §.)

Palkkatuen myöntämiseen ehtoihin liittyy myös työnantajaa velvoittavia pykäliä. Palkkatuen perusteena pitää esimerkiksi olla työntekijälle maksettava työehtosopimukseen perustuva tai alan tavanomaisena ja kohtuullisena pidetty palkka. Tuki ei saa vääristää kilpailua, ja sitä ei myönnetä työantajalle, joka ei ole maksanut lakisääteisiä maksujaan tai verojaan tai on laiminlyönyt palkanmaksuvelvollisuuttaan. (JTYPL 916/2012, 7. luku, 3–4 §.) Tuen maksu voidaan myös keskeyttää tilapäisesti, jos tuettu työ ja palkan maksaminen keskeytyvät vähintään kuukauden ajaksi (JTYPL 916/2012, 7. luku, 11 §). Mikäli laiminlyönneistä on pitkä aika, TE-toimisto voi myöntää tuen harkintansa mukaan (HE 209/2016 vp, 72). Jos työsuhde on alkanut ennen kuin tuesta on tehty päätös, palkkatukea ei myönnetä (JTYPL 916/2012, 7. luku, 4 §). Nykyisellään palkkatukea voidaan myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, yhteisölle tai muulle työnantajalle. Valtion virastot ja laitokset eivät ole oikeutettuja palkkatukeen. (JTYPL 916/2012, 7. luku, 3 §.)

Palkkatuen enimmäiskesto vaihtelee henkilön tilanteen mukaan. Esimerkiksi alle 12 kuukautta työttömänä työnhakijana olleelle henkilölle voidaan myöntää tukea enintään 30 prosenttia palkkakustannuksista kuuden kuukauden ajaksi. Yli 12 kuukauden työttömyys viimeisen 14 kuukauden aikana voi pidentää palkkatukea 12 kuukauteen ja sillä voidaan kattaa 40 % palkasta. Pysyväisluonteisen ja tuottavuutta alentavan vamman tai sairauden kohdalla palkkatukea voidaan maksaa 24 kuukaudeksi kerrallaan ja sillä voidaan kattaa 50 % palkkakustannuksista. (JTYPL 916/2012, 7. luku, 8 §.)

3.4.4. Työnhaku-, ura- ja työhönvalmennus

TE-toimiston henkilöasiakkaiden palveluvalikoimaan kuuluu välityömarkkinoiden osalta myös työvalmennusta ja -kokeiluja. Valmennus voi koskea työn hakemista (työnhakuvalmennus), ammatinvalinta- ja uravaihtoehtojen selkiyttämistä ja työelämävalmiuksien kehittämistä (uravalmennus) tai se voi olla työhönvalmennusta (JTYPL 916/2012, 4. luku, 4 §). Työhönvalmennuksen tarkoituksena on tukea työnhakijaa työpaikalla suoritettavassa koulutukses-

sa, (esim. palkkatuettu oppisopimuskoulutus), koulutukseen hakeutumisessa tai työhön sijoituksessa. Työhönvalmennukseen sisältyy myös mahdollisuus tukea työnhakijaa työpaikan etsimisessä sekä työsuhteen alussa. Tuki voidaan ulottaa myös työnantajaan. (HE 133/2012 vp.) Valmennuksesta on sovittava henkilökohtaisesti (TE-palvelut n.d.b).

Valmennukset on tarkoitettu lyhytkestoisiksi palveluiksi, minkä vuoksi niiden kesto on säädelty valtioneuvoston asetuksella (JTYPL 916/2012, 4. luku, 6 §). Työnhakuvalmennusta saa 12 kuukauden aikana enintään 20 päivää ja uravalmennusta 40 päivää. Työhönvalmennuksen enimmäisaika on 50 päivää vuodessa (Valtioneuvoston asetus 1073/2012).

3.4.5. Työkokeilu

Työkokeilulla pyritään ensi sijassa tukemaan työnhakijan ura- ja ammatinvalinnan selkeyttämistä tai tarkastelemaan, onko työnhakijan mahdollista palata työmarkkinoille esimerkiksi pitkän työttömyyden tai perhevapaan vuoksi (JTYPL 916/2012, 4. luku, 5 §). Työ- ja siihen liittyvä koulutuskokeilu on sisällytetty lainsäädäntöön tukemaan esimerkiksi alle 25-vuotiaiden, ilman ammatillista tutkintoa olevien koulutus- ja työvaihtoedon löytämistä. Työkokeilulle on kuitenkin nähty myös muita mahdollisia käyttötarkoituksia, kuten uusien alojen tai ammattien selvittäminen ammatinvaihtajille. (HE 133/2012 vp, s. 41.)

Ammatinvalinta- ja uravaihtoehtojen selvittämiseksi kokeilu voidaan järjestää joko koulutuskokeiluna oppilaitokseen tai työkokeiluna työpaikalle (JTYPL 916/2012, 4. luku, 5 §). Koulutuskokeilu on tarkoitettu lyhytaikaiseksi ja sen kesto voi olla kerrallaan enintään kymmenen päivää (Valtioneuvoston asetus 1073/2012). Työmarkkinoille paluun tukemiseksi kokeilu järjestetään poikkeuksetta työpaikalle. Työkokeilun järjestäjä voi toimia julkisella, yksityisellä tai kolmannella sektorilla. (JTYPL 916/2012, 4. luku, 5 §.)

Työpaikalle järjestettävä kokeilu voi kestää enimmillään 12 kuukautta. Työnhakija voi olla kokeilun aikana enintään kuusi kuukautta samalla työkokeilun järjestäjällä. Poikkeuksena tähän on järjestäjänä toimiva kunta, joka voi järjestää koko 12 kuukauden kokeilun, mutta enintään kuusi kuukautta samoissa tehtävissä. Työkokeilun enimmäiskeston laskenta alkaa uudelleen alusta 12 kuukauden yhtäjaksoisen työttömyyden jälkeen. Alle 25-vuotiaille ehto on kolmen kuukautta. (JTYPL 916/2012, 4. luku, 6 §.)

Työkokeilun aikana työnhakija ei muodosta varsinaista työsuhdetta kokeilun järjestäjään. Järjestäjä, työnhakija ja TE-toimisto tekevät kuitenkin työkokeilua koskevan määräaikaisen kirjallisen sopimuksen, jossa sovitaan muun muassa työkokeilun suoritusaika ja -paikka, kokeilun tehtävät ja tavoitteet, työttömyysetuuden maksaja sekä kokeilun päivittäinen ja viikoittainen kesto. Sopimuksessa sovitaan lisäksi esimerkiksi työkokeilun järjestäjän työnhakijalle antamasta arviosta. (JTYPL 916/2012, 4. luku, 8–9 §.)

TE-toimisto voi tehdä päätöksen työkokeilun keskeyttämisestä, mikäli siihen osallistunut työnhakija on ollut kokeilusta poissa luvatta viisi yhdenjaksoista päivää tai hänelle on kertynyt liikaa poissaoloja valmennukselle asetettujen tavoitteiden täyttymiseksi. Sopimus voidaan purkaa myös muista painavista syistä. TE-toimisto ja työkokeilun järjestäjä voivat myös purkaa sopimuksen ilmoittamalla siitä sopimuksen muille osapuolille. Sopimuksen purku ei saa perustua syrjintäperusteeseen tai muuhun epäasialliseen syyhyn. (JTYPL 916/2012, 4. luku, 10 §.)

3.5. Työllisyyden kuntakokeilu ja sen vaikutukset ihmiskaupan uhrien työelämäpalveluiden järjestämiseen

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen maaliskuussa 2021 aloittama työllisyyden kuntakokeilu vaikuttaa merkittävästi ihmiskaupan uhrien työelämäpalveluiden järjestämiseen. Kuntakokeilualueilla, joihin kuuluu yhteensä 118 kuntaa, kunnille siirretään kokeilun ajaksi valikoidusti tehtäviä TE-toimistoilta. Työtehtävien siirron tarkoituksena on muun muassa selvittää miten työllisyydenhoidon tulokset sekä työllisyyspalveluiden asiakastyytyväisyys ja vaikuttavuus kehittyvät kuntien ottaessa vahvempaa roolia työllistämistoimista. Lisäksi halutaan tietää, työllistyvätkö kuntakokeilun kohderyhmänä olevat asiakkaat kuntien roolin kasvamisen seurauksena paremmin avoimille työmarkkinoille. Tietoa pyritään keräämään erityisesti vaikeimmin työllistyvien palvelupoluista ja palveluiden kustannuksista. (HE 87/2020, 18.)

Työllisyyden kuntakokeilun kohderyhmään kuuluvat ne työttömät työnhakijat, joilla ei ole oikeutta ansiopäivärahaan. Kohderyhmään kuuluvat lisäksi kaikki vieraskieliset ja maahanmuuttajat sekä kaikki alle 30-vuotiaat nuoret. Kuntakokeilualueilla kunnat vastaavat käytännössä näiden asiakasryhmien osalta henkilöasiakkaan palveluohjaus-, neuvonta- ja palvelutehtävistä, jotka on eritelty laissa julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta. Kokeilualueen kunnilla on myös oikeus tehdä päätöksiä asiakkaiden työllistämisestä palkkatuettuun työhön tai työllistämiseen starttirahalla sekä laatia työvoimapoliittisia lausuntoja maahanmuuttajan tai työttömyysetuutta saavan työttömän työnhakijan omaehtoisen opiskelun tukemisen edellytyksistä.

TE-toimistot vastaavat kokeilualueilla edelleen esimerkiksi muiden työvoimapoliittisten lausuntojen antamisesta, ansiopäivärahaa saavien työttömien työnhakijoiden työllistymisen tukemisesta, työnantaja- ja yrityspalveluista sekä hankintatehtävistä. (HE 87/2020, 18–20.)

Ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien kohdalla työllisyyden kuntakokeilu tarkoittaa kokeilualueilla sitä, että heidän työllisyyspalveluistaan vastaa täysimääräisesti kunta. Myös kotoutumiseen liittyvien palveluiden järjestäminen kuuluu kokeilualueilla täysimääräisesti kunnille. Kokeilualueilla kokeilukunnan omaava kotoutuja ilmoittautuu työttömäksi työnhakijaksi TE-toimistossa, josta hänet ohjataan kunnan palveluiden piiriin (TE-palvelut n.d.c).

Kaikki luvuissa 3.3–3.5. esitellyt ulkomaalaistaustaisten uhrien työllistymistä edistävät palvelut käydään läpi seuraavalla aukeamalla kuviossa 6, jossa mahdollisuudet eritellään sen mukaan, onko uhrin kotoutumisaika käynnissä tai päättynyt.

3.6. Kolmas sektori

Yhteiskunnallisesti kolmannella sektorilla on ollut Suomessa jo pitkään vakiintunut asema palveluiden tuottajana, mikä koskee myös ihmiskaupan uhrien auttamistyötä. Kolmannen sektorin toimijoiden tarjoamilla kuntouttavilla, ohjaavilla ja valmentavilla palveluilla on merkittävä ja monipuolinen rooli myös välityömarkkinoilla. (SOSTE 2019, 4; von Hertzen-Oosi ym. 2010, 60, 64.) Kolmannen sektorin tuottamien välityömarkkinapalveluiden kohdalla on useimmiten kyse työllistymisen edellytyksiä parantavista palveluista, sillä välityömarkkinoilta työllistytään harvoin suoraan avoimille työmarkkinoille. Nämä palvelut voivat kohentaa muun muassa arjessa selviytymistä, elämänhallintaa ja työnhakuvalmiuksia. (von Hertzen-Oosi ym. 2010, 61.)

Kolmannen, kuten myös julkisen, sektorin toimintaa välityömarkkinoilla on rakennettu osittain hankkeiden varaan. Välityömarkkinoilla toimiikin useita haavoittuvassa ja heikosti työllistyvässä asemassa olevien työllistymistä ja työelämävalmiuksia tukevia hankkeita (mm. SOSTE 2019, 16). Hankkeiden vaikuttavuutta on yleisesti ottaen pidetty hyvänä niin palveluiden kehittämisessä kuin niihin osallistuneiden henkilöiden työelämävalmiuksien yksilöllisessä tukemisessa (mm. Filatov 2013, 74). Kolmannen sektorin hanketoiminnan keskeisenä vahvuutena on nähty myös mahdollisuus luoda työllistymisreittejä esimerkiksi yrityksiin, mikäli yritysten ja yksilöiden tarpeet kohtaavat (SOSTE 2019, 71). Hankkeet tuovat uusia toiminnan tapoja erityisesti vaikeammin työllistyvien palvelutarpeisiin ja niiden avulla voidaan myös kohdennetummin huomioida työnantajien tarpeita. Lisäksi hanketoimijat voivat kehittää alueellista yhteistyötä ja osaamista koulutuksillaan. (Pitkänen ym. 2012, 136.)

Ihmiskaupan uhreja tukevilla järjestöillä ja yhdistyksillä voi olla auttamistyön ohella merkittävä rooli uhrien työelämävalmiuksien parantamisessa ja verkostojen muodostamisen tukemisessa. Tämä usein edesauttaa uhrien työllistymismahdollisuuksia ja yhteiskuntatietouden lisäämistä. (Bontenbal ym. 2019, 253.) Esimerkiksi Monika-Naiset ja Rikosuhripäivystys ovat Suomessa toteuttaneet tämänkaltaista toimintaa (ks. luvut 8.2 ja 8.3.4). Monika-Naiset ja Rikosuhripäivystys ovat myös mukana IKUT-hankkeen toteuttamisessa (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2020).

3.7. Yritykset

Kolmannen ja julkisen sektorin ohella välityömarkkinoilla toimii Suomessa myös yrityksiä. Yritykset voivat oman tarpeensa mukaan työllistää esimerkiksi heikossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä palkkatyöhön tai hyödyntää olemassa olevia julkisia välityömarkkinoiden palveluita, kuten palkkatukea tai työkokeiluja, välityömarkkinoilla olevien henkilöiden tukemiseksi (SOSTE 2019, 16). Esimerkiksi Lassila & Tikanoja on osana sosiaalisen työllistymisen konseptiaan työllistänyt eri hankkeissaan muun muassa turvapaikanhakijoita ja osatyökykyisiä henkilöitä (Lassila & Tikanoja 2020, 56). IKEA taas on todennut tavoitteekseen 1–2 osatyökykyisen työllistämisen 100 työntekijää kohden (Mäkinen 2021, 36). Tavanomaisten yritysten lisäksi välityömarkkinoilla toimii myös sosiaalisia ja yhteiskunnallisia yhtiötä ja yrityksiä (SOSTE 2019, 50; ks. myös luku 8.3.4).

Sekä välityömarkkina- että ihmiskaupan vastaisen työn näkökulmasta yrityksillä voi olla tärkeä rooli tuoreiden näkökulmien tuomisessa ihmiskaupan vastaiseen työhön. Yrittäjät ja yrittäjyyskouluttajat ovat globaalisti lähteneet yhä laajemmin mukaan ihmiskaupan vastaiseen toimintaan, ja viime vuosina tähän tarkoitukseen on perustettu useilla toimialoilla startupeja, yritysverkostoja ja muita liikeyrityksiä, jotka keskittyvät ihmiskaupan torjuntaan tai uhrien työllistymisen ja kotoutumisen tukemiseen. Toimintaan on lisäksi osallistunut myös julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita. (Bain 2017, 82–83.)

KUVIO 6. Ihmiskaupan uhrien kotoutumista ja työllistymistä edistävät palvelut kunnissa ja TE-toimistoissa.

Kotoutumisaika menossa

Omaehtoinen opiskelu kotoutumistuella

Erityispalvelut
Esim. alentunut toiminta/työkyky

Kotoutumis-koulutus

Luku- ja kirjoitustaidon koulutus

Kotoutumissuunnitelma

Alkukartoitus

Työllisyyden kuntakokeilu/ TE-toimisto/kunnat

Kuntoutus
Työkyky heikentynyt tai työttömyys uhkaa sairauden, vian tai vamman vuoksi
Sosiaalinen ammatillinen tai lääkinnällinen kuntoutus

Palkkatuki
Työttömille, joiden työttömyys johtuu ammatillisen osaamisen puutteesta

Työkokeilu
Uravalinnan selkeyttäminen tai työmarkkinoille paluun tukeminen
Kokeilu maks. 12 kk yhtäjaksoisesti

Työnhaku- ura- ja työhön valmennus
Työelämävalmiuksien kehittäminen
Uravaihtoehtojen selvittäminen

Työnvälitys

Tieto- ja neuvontapalvelut

Kotoutumisaika päättynyt

Kuntouttava työtoiminta
Pitkään työttömänä olleille (esim. alentunut toimintakyky)
Aktivointisuunnitelma

TYP-palvelut
Monialaisia palveluja tarvitseville

Työllisyyden kuntakokeilu/ TE-toimisto/kunnat

Yritysten tekemä ihmiskaupan vastainen työ ja uhrien työelämävalmiuksien tukeminen on ollut vahvimmin näkyvissä Iso-Britanniassa, jossa vuonna 2015 säädetty modernin orjuuden vastainen laki velvoittaa maassa toimivia suuryrityksiä raportoimaan vuosittain toimistaan ihmiskaupan estämiseksi omissa toiminnoissaan tai alihankintaketjuissaan (Modern Slavery Act 2015). Erityisesti vähittäiskauppaketju Co-operative (Co-op) on ollut vahvasti viemässä lain tavoitteita käytäntöön. Vuonna 2017 Co-op aloitti kolmannen sektorin toimijan City Heartsin kanssa Bright Future -työllistämisohjelman, joka tarjoaa ihmiskaupan uhriksi joutuneille henkilöille neljän viikon palkallisen työkokeilun yrityksessä. Jokaiselle osallistujalle järjestetään heidän halutessaan kokeilun päätteeksi työhaastattelu, joka voi onnistuessaan johtaa vakituiseen työpaikkaan yrityksessä. Ohjelman aikana osallistujat saavat työssään tukea ja mentorointia. Ohjelman avulla Co-op on pyrkinyt edistämään ihmiskaupan uhrien työllisyyttä ja itsenäisen elämän rakentamista. (Balch ym. 2019, 3, 6.)

Co-opin Bright Future -ohjelmaan on sen aloittamisen jälkeen osallistunut Iso-Britanniassa Co-opin ja City Heartsin lisäksi kymmeniä muita tahoja. Tahot ovat olleet sekä yrityksiä että kolmannen sektorin toimijoita. (Balch ym. 2019, 6.) Ohjelma on ihmiskaupan uhrien työllistämisen lisäksi muun muassa edistänyt siihen osallistuneiden yritysten tietoisuutta haavoittuvien ryhmien kanssa työskentelystä sekä ihmiskaupan tunnistamisesta. Liverpoolin yliopiston tekemän itsenäisen raportin mukaan ohjelma on ollut muutamista haasteista huolimatta edistyksellinen ja ansiokas. (Balch ym. 2019, 14, 22.) Muita vastaavia hankkeita on toteutettu esimerkiksi Norjassa (ks. luku 4.2.2.).

Suomessa yritykset ovat usein sitoutuneet esimerkiksi pakkotyön ja lapsityövoiman käytön ehkäisemiseen, mutta niiden konkreettinen toiminta esimerkiksi ihmiskaupan uhrien työelämätaitojen ja työllistämisen tukemiseksi on ollut vähäistä (ks. luku 8.3.4). Tämä on linjassa sen havainnon kanssa, että ihmisoikeusvastuun integrointi osaksi suomalaisten yritysten ydintoimintoja ja sen seuranta ovat vielä varhaisessa vaiheessa (Tran-Nguyen ym. 2020, 10).

4. Ihmiskaupan uhrien työelämä-valmiudet ja työllistyminen

Tässä luvussa käydään läpi kansainvälistä tutkimusta ihmiskaupan uhrien työelämävalmiuksista ja muista työllistymiseen vaikuttavista seikoista. Luvussa käsitellään uhrien työllisyyden tukemista Euroopassa ja esitellään lyhyesti pohjoismaisten naapuriemme Ruotsin ja Norjan toimia.

4.1. Aiempi tutkimus

IHMISKAUPALLA on usein merkittävät henkilökohtaiset vaikutukset uhrin toimintakykyyn, eli hänen psyykkisiin, fyysisiin ja sosiaalisiin edellytyksiinsä selviytyä arjesta omassa elinympäristössään (Rask ym. 2015, 164). Ihmiskaupan uhriksi joutuminen on kokemuksena yksilöllinen ja ihmiskaupan uhrien taustat vaihtelevat laajasti, mikä vaikuttaa myös heidän toipumiseensa hyväksikäytöstä (McCarthy 2018, 105). Tutkimusten mukaan suuri osa ihmiskaupan uhreista kärsii ihmiskaupan uhriksi joutumisen seurauksena masennuksesta ja post-traumaattisesta stressioireyhtymästä eli PTSD:stä (Hopper & Gonzalez 2018, 185–186; Pascual-Leone ym. 2017, 53).

Ihmiskaupan uhriksi joutumisesta johtuvat ahdistuneisuus, toivottomuus, näköalattomuus, univaikeudet, pelkotilat, painajaiset, arvottomuuden ja häpeän tunteet sekä itsetuhoiset ajatukset voivat heikentää uhrien keskittymiskykyä ja itseluottamusta ja pahimmillaan johtaa itsetuhoiseen käytökseen (Koskenoja ym. 2018, 113; McCarthy 2018, 113; Pascual-Leone ym. 2017, 53; Shigekane 2007, 118; Turner-Moss ym. 2013, 477). Uhrit voivat kärsiä erilaisista fyysistä terveyttä heikentävistä sairauksista ja vammoista, jotka on saatu joko ennen hyväksikäyttöä tai sen seurauksena (Turner-Moss ym. 2013, 473, 476–478). Työ- ja toimintakykyyn voi vaikuttaa lisäksi hyväksikäyttäjien aiheuttama turvallisuusuhka. Turvallisuusuhka voi kestää vuosia hyväksikäytöstä vapautumisen jälkeen, mikä voi vaatia esimerkiksi jatkuvia paikkakunnan vaihdoksia ja vaikeuttaa pysyvän työsuhteen ylläpitämistä. (De Luca ym. 2020, 28.)

Työllistymisellä on keskeinen rooli ihmiskaupan uhrin hyvinvoinnin, osallisuuden ja itsenäisen selviytymisen edistämisessä. Työllistyminen voi myös ehkäistä syrjäytymistä sekä alentaa riskiä joutua uudelleen hyväksikäytetyksi. (Gill & Cordisco Tsai 2020, 542; Surtees 2012, 25.) Monille ihmiskaupan uhreille työpaikan löytäminen ja taloudellisen toimeentulon turvaaminen ovat tärkeimpiä tavoitteita heidän vapautuessaan hyväksikäytöstä (mm. McCarthy 2018, 113). Ihmiskaupan uhrilla voi olla kova kiire työllistyä myös esimerkiksi perheen elättämisen vuoksi (Surtees 2021, 66).

Ihmiskaupan uhrien työllistyminen ei aina ole uhrin halusta ja yrityksestä huolimatta yksinkertaista. Ensinnäkin joidenkin ihmiskaupan uhrien työelämävalmiuksissa saattaa tutkimusten mukaan olla merkittäviä puutteita. Työllistymistä voivat hidastaa esimerkiksi kielitaidottomuus, luku- ja kirjoitustaidottomuus, työkokemuksen ja ammatillisen koulutuksen riittämättömyys tai kohtaamattomuus, itseluottamuksen puute, verkostojen puute, yksinhuoltajuus sekä erilaiset viranomaiskäytäntöihin ja arjen ongelmiin liittyvät haasteet (Balch ym. 2019, 19; CBSS 2018, 18; Koskenoja ym. 2018, 71, 119–120; McCarthy 2018, 113; Surtees 2012, 29). Toiseksi, kuten aiemmin tässä luvussa kuvataan, uhrit eivät ole aina täysin työkykyisiä. Työkyky koostuu esimerkiksi tietyn työtehtävän edellyttämistä taidoista ja tiedoista sekä fyysisestä ja psyykkisestä toimintakyvystä (Gould ym. 2006, 312; Ilmarinen ym. 2006, 19, 23, 26–27, 34).

Ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien kohdalla työllistymiseen Suomessa vaikuttavat myös yleisemmät maahanmuuttajien työllistymistä vaikeuttavat rakenteelliset tekijät. Ulkomaalaisten syrjintä työnhaussa on Suomessa esimerkiksi Ahmadin (2020) tutkimuksen mukaan yleistä, mikä vaikuttaa suoraan ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllistymismahdollisuuksiin. Entiset ihmiskaupan uhrit voivat kohdata leimautumista ja ennakkoluuloja hakiessaan työtä (De Luca ym. 2020, 28; Surtees 2012, 29). Myös kulttuuriset ja sukupuoleen liittyvät yhteiskunnalliset rakenteet voivat vaikeuttaa ihmiskaupan uhrien työn saantia ja ylläpitämistä. Joissakin valtioissa esimerkiksi naisten asema ja työllistymismahdollisuudet ovat yleisesti heikot, mikä vaikuttaa erityisesti haavoittuviin ryhmiin. (De Luca ym. 2020, 27–28; McCarthy 2018, 108.) Lisäksi kunkin valtion taloustilanne ja sen kriisit heijastuvat usein haavoittuvien ryhmien työllistymismahdollisuuksiin (Surtees 2012, 68).

4.2. Ihmiskaupan uhrien työllisyyden tukeminen Euroopassa

Ihmiskaupan uhrien auttamistyön ja integraation parissa toimii Euroopassa lukuisia järjestö- ja viranomaistahoja. Osa näistä toimijoista edistää työssään ihmiskaupan uhrien työllistymistä. Myös erityisesti Iso-Britanniassa toimivat yritykset ovat olleet aktiivisia ihmiskaupan uhrien työllistymisen tukemisessa (ks. esim. Balch ym. 2019).

Ihmiskaupan uhrien työllistymisen edistämistä Euroopassa ovat selvittäneet muun muassa kansainvälinen työjärjestö ILO (Corbanese & Rosas 2020) sekä Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä GRETA (GRETA 2019). Sekä ILO:n että GRETA:n analyyseissä on vertailtu ihmiskaupan uhrien työllistymistä tukevia palveluita sekä niiden toteuttamistapoja eri Euroopan valtioissa. GRETAn ihmiskaupan uhrien auttamistoimia koskevassa selvityksessä käsitellään lisäksi integraation ja työllistymisen tukemista eri Euroopan valtioissa. Näiden vertailevimpien selvitysten lisäksi esimerkiksi Surtees (2012) on tutkinut ihmiskaupan uhrien työllistymistä Balkanin alueella.

ILO:n ja GRETA:n selvitysten perusteella ihmiskaupan uhrien työllistymistä ja integraatiota tukevista palvelurakenteista ja hyvistä käytännöistä Euroopassa on jo olemassa joitakin esimerkkejä. Kroatiassa valtakunnallinen työvoimatoimisto (The Croatian Employment Service) on pyrkinyt helpottamaan ihmiskaupan uhrien pääsyä työmarkkinoille tarjoamalla työnantajille tukia uhrien palkkaamiseen. Työnantajille ei ilmoiteta palkatun henkilön taustoja. Itävallassa ulkomaalaisten ihmiskaupan uhrien ja todistajan asemassa olevien henkilöiden pääsyä työmarkkinoille on helpotettu poistamalla työlupien tarveharkintasidonnaisuus. (GRETA 2019, 33.) Italiassa ihmiskaupan uhrit voivat päästä osaksi ihmiskaupan uhreille tarkoitettua ohjelmaa, jossa tarjotaan auttamistoimien lisäksi kielikoulutusta ja harjoittelumahdollisuuksia turismialalla. Edellytyksenä harjoittelulle on, että uhri onnistuu saamaan oleskeluluvan. (Corbanese & Rosas 2020, 10.)

Maakohtaisten esimerkkien lisäksi ihmiskaupan uhrien työllistymisen tukemisessa ja palveluiden toteutumisessa voidaan Corbanesen ja Rosasin (2020, 8) mukaan erottaa Euroopassa kautta linjan neljä keskeistä hyvää käytäntöä:

1. Ihmiskaupan uhrien sosiaalinen ja työmarkkinaintegraatio alkaa välittömästi heidän päästyään avun piiriin;
2. Integraatioon ja työllistymiseen tähtäävä tuki on riittävän pitkää ja se on yksilöllisesti kohdennettua uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisemiseksi;
3. Uhreille tarjottavat palvelut ja ohjelmat ovat riittävän monipuolisia ja niissä tarjotaan mahdollisuuksia oppia kieltä, harjoittelumahdollisuuksia ja tuettua työtä;
4. Palvelut ja niiden järjestäminen ovat koordinoituja.

Listaamiensa käytäntöjen pohjalta Corbanese ja Rosas (2020, 24) suosittelevat, että ihmiskaupan uhrien työllistymisen tukeminen tulisi aloittaa jo varhaisessa vaiheessa osana uhrin auttamistoimien järjestämistä. Tukea tulisi olla myös tarjolla riittävän pitkään ja kohdennetusti.

Eurooppalaisten hyvien käytäntöjen lisäksi selvityksissä nostetaan esiin myös selkeitä puutteita ihmiskaupan uhrien työllistymisen tukemisessa. Useissa Euroopan maissa ihmiskaupan uhreille ei ole tarjolla pitkän tähtäimen tukea sosiaaliseen ja taloudelliseen integraatioon. Uhreille tarkoitettava tuki on yleensä lyhytaikaista ja palvelut käsittävät esimerkiksi majoituksen, terveydenhuollon, psykososiaalisen tuen, taloudellisen tuen, lainopillisen neuvonnan sekä tuen kotimaahan paluuseen. (Corbanese & Rosas 2020, 23.) Esimerkiksi Iso-Britanniassa valtion ihmiskaupan uhreille osoittama tuki kestää vain toipumis- ja harkinta-ajan

eli 45 päivää. Palveluiden puutteet saattavat koskea sekä oleskelumaata että uhrin kotimaata. Esimerkiksi Espanjassa Dublin III -asetuksen perusteella maahan palautettuja uhreja ei välttämättä ohjata minkään palveluiden piiriin. (GRETA 2019, 36.)

Ihmiskaupan uhrien oikeus työllistymiseen saatavaan tukeen riippuu useassa Euroopan maissa uhrin maassa oleskelun kestosta ja oleskeluluvasta. Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen allekirjoittajamaiden kohdalla, joita velvoittaa yleissopimuksen artiklan 12 kohta 4 laillisesti maassa olevan ihmiskaupan uhrin tukemisesta, tilanne on usein samankaltainen, sillä jokainen maa voi päättää tarjoamistaan palveluista itse (ks. Euroopan Neuvosto 2005). Joissakin valtioissa työllistymisen tukipalvelut ovat osana ihmiskaupan uhrien palveluita, mutta ne saattavat olla lyhytaikaisia. Joissakin maissa, kuten Suomessa ja Ruotsissa, ihmiskaupan uhrit taas sijoitetaan valtaväestön kanssa samoihin työllisyyspalveluihin, jolloin niitä voi saada pidempiaikaisesti. Palveluihin voi kuitenkin tulla katkoksia, mikä lisää riskiä joutua uudelleen uhriksi. Suoraan ihmiskaupan uhrien työllistymisen ja integraatioon parantamiseen tähtäävistä julkisista palveluista ja palvelurakenteista on ILO:n selvityksen mukaan Euroopassa vain vähän esimerkkejä. (Corbanese & Rosas 2020, 24.) GRETA (2019, 8, 33) on tuonut esille myös tarpeen kehittää julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä Euroopassa ihmiskaupan uhrien työllistymisen tueksi.

4.2.1. Ruotsi

Ruotsissa ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllistymisestä päävastuussa ovat paikalliset työllistämispalvelut. Palveluita ei ole eriytetty, vaan ne ovat osa yleisiä maahanmuuttajien kotoutumis- ja työllisyyspalveluita. (Corbanese & Rosas 2020, 11, 21–22; CBSS 2018, 49.) Palveluihin sisältyy laaja kirjo eri toimenpiteitä ja niitä toteutetaan myös yhteistyössä kuntien kanssa. Maahanmuuttajataustaiset ihmiskaupan uhrit voivat muiden maahanmuuttajien tavoin saada työllistymiseen tukea yksilöllisen suunnitelman mukaisesti. Tukitoimet voivat sisältää esimerkiksi kielikoulutusta, neuvontaa ja ohjausta, osaamisen tunnistamista sekä työharjoittelua. Osallistumista toimenpiteisiin tuetaan sosiaalietuuksilla. (Corbanese & Rosas 2020, 11, 22; CBSS 2018, 49.) Mikäli ihmiskaupan uhrin koulutustaso on heikko tai hän on luku- ja kirjoitustaidoton, integraatio ja työllistyminen voi olla haastavaa. Näille henkilöille ei ole toistaiseksi olemassa Ruotsissa omaa, räätälöityä kotoutumispolkua. (CBSS 2018, 49.)

Kuntien ja julkisten työllisyyspalveluiden lisäksi myös kolmannen sektorin organisaatiot osallistuvat ihmiskaupan uhrien työllistymisen tukemiseen (CBSS 2018, 44, 48). Esimerkiksi kolmannen sektorin toimija Foundation against Trafficking on pilottihankkeensa osana järjestänyt ihmiskaupan uhreille muun muassa opiskelustipendejä ja työharjoittelumahdollisuuksia neljässä yhteistyöyrityksessä (GRETA 2018, 27). Talita-järjestö tarjoaa tukiohjelmassaan ihmiskaupan uhreille tukea itsenäiseen elämään siirtymisessä. Ohjelma sisältää esimerkiksi työharjoittelua, koulutusta ja elämänhallinnan tukemista. (Talita 2021.) Julkisiin työllisyyspalveluihin pääseminen edellyttää oleskelulupaa, mutta jotkin järjestöt ja ammattiliitot auttavat myös vailla oleskeluoikeutta maassa olevia (CBSS 2018, 50; Pekkarinen ym. 2021).

4.2.2. Norja

Norjassa laillisesti maassa oleskelevilla ihmiskaupan uhreilla on oikeus osallistua opintoihin, työmarkkinoille ja ammatilliseen koulutukseen. Norjan parlamentti on pyrkinyt tukemaan ihmiskaupan uhrien kuntoutusta ja uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisyä erillisellä määrärahalla. (GRETA 2019, 35.) Harkinta-ajan saaneet ihmiskaupan uhrit ovat oikeutettuja laajaan palveluvalikoimaan, muun muassa kuuden kuukauden työnteko-oikeuteen Norjassa. Niiden ihmiskaupan uhrien, jotka on tunnistettu osana turvapaikkaprosessia, mutta jotka eivät ole saaneet harkinta-aikaa, palveluiden laajuus riippuu pitkälti palveluiden tuottamisesta vastuussa olevan kunnan resursseista. Turvapaikanhakijataustaisten ja harkinta-ajalla olevien uhrien palvelut eivät tämän vuoksi ole Norjassa identtisiä. GRETA onkin nostanut raportissaan esille, että Norjan pitäisi entistä vahvemmin tarjota maassa laillisesti oleville ihmiskaupan uhreille mahdollisuuksia työllistyä tai päästä kiinni opintoihin ja koulutukseen. (GRETA 2017, 19.)

Kansalaisjärjestöillä on Norjassa ollut merkittävä rooli ihmiskaupan uhrien työllisyyden tukemisessa. Esimerkiksi Pelastusarmeija on tarjonnut Oslossa ihmiskaupan uhriksi joutuneille miehille ja pariskunnille tarkoitetussa turvakodissaan kielikursseja ja mahdollisuuden työskennellä Pelastusarmeijan kaupassa heille myönnetyn harkinta-ajan puitteissa (GRETA 2017, 21). Norjan Punainen Risti on puolestaan tehnyt yhteistyötä Choice-hotelliketjun kanssa ihmiskaupan uhrien työllistymisen edistämiseksi. Osana Punaisen Ristin hanketta Choice-hotellit ovat tarjonneet ihmiskaupan uhreille kolmen

kuukauden harjoittelumahdollisuuksia. Vuonna 2015 kahdeksasta ohjelmaan osallistuneesta uhrista neljä sai hotellista pysyvän työpaikan. (GRETA 2019, 35.) Lisäksi Kirkens Bymisjonin seksityöntekijöitä auttava keskus Nadheim on aloittanut kesällä 2021 hankkeen, jolla pyritään tukemaan seksityöntekijöiden, mukaan lukien seksuaalisen hyväksikäytön uhrien, pysyvää siirtymistä työelämään ja yleisille työmarkkinoille (Kirkens Bymisjon 2021, 11).

5. Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa käymme lyhyesti läpi selvityksen keskeiset empiiriset aineistot sekä menetelmät ja aineistoon liittyvät eettiset kysymykset.

5.1 Kysely

SELVITYKSEN puitteissa laadittiin maahanmuuttajien työllistymisen parissa työskenteleville henkilöille suunnattu kysely, jolla kartoitettiin haasteita, ongelmia ja puutteita, joita nämä ammattilaiset ovat kohdanneet tukiessaan ihmiskaupan uhrien ja muiden erityisen haavoittuvassa asemassa olevien maahanmuuttajien työllistymistä (ks. liite 1). Kysely toimi kartoituksena, joka auttoi muodostamaan kuvan nykytilanteesta, ja sillä pyrittiin löytämään vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: minkälaisia haasteita tai rakenteellisia puutteita ulkomaalaistaustaiset ihmiskaupan uhrit kohtaavat työllistymiseen liittyen Suomessa tällä hetkellä?

Kysely jaoteltiin eri osioihin. Vastaajien taustoja koskevien kysymysten jälkeen kyselyn ensimmäinen varsinainen osio käsitteli työllistymisen haasteita, jonka johdannossa määriteltiin käsitteet ihmiskauppa ja haavoittuva asema. Osio käsitteli ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien tai hyväksikäytettyjen henkilöiden työllistymiseen liittyviä yksilöllisiä ja rakenteellisia tekijöitä. Seuraavassa osiossa oli neljä kuvitteellista asiakastapausta, joiden perusteella vastaajilta kysyttiin tapausten haasteista sekä palveluohjauksesta. Lopuksi kysyimme vastaajan organisaation toimintatavoista sekä hyvistä käytännöistä liittyen ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhrien työllistymisen tukemiseen. Mikäli vastaaja oli kiinnostunut osallistumaan haastatteluun aiheesta, hänen oli mahdollista jättää yhteystietonsa lomakkeella.

Kysely toteutettiin sähköisesti Webropol-kyselytyökalulla 24.2.–31.3.2021 ja se pilotoitiin ennen julkaisua kolmella ammattilaisella, jotka antoivat palautetta niin kyselyn sisällöstä kuin toteutuksestakin. Valmis kysely lähetettiin Kuntaliiton, työ- ja elinkeinoministeriön sekä sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentian yhteyshenkilöille, jotka levittivät saateviestin ja kyselylinkin sähköpostilistojen kautta maahanmuuttajien työllistymisen tai ihmiskaupan uhrien kanssa työskenteleville henkilöille. Tämän lisäksi kyselyä levitettiin myös järjestöihin ja sekä suoraan kunnista ja työ- ja elinkeinopalveluista identifioitujen keskeisten toimijoiden kautta. Vastauksia saatiin yhteensä 52 kappaletta, joista 50 soveltui analyysimme kohteeksi. Kaksi henkilöä ei suostunut siihen, että heidän vastauksiaan käytettäisiin analyysissa.

Viidestäkymmenestä vastaajasta yli puolet, 29 henkilöä, työskenteli Etelä-Suomessa. Yhdeksän vastaajaa työskenteli Itä-Suomessa, seitsemän Länsi-Suomessa ja neljä Pohjois-Suomessa. Keski-Suomesta kyselyyn vastasi vain yksilö henkilö. Enemmistö vastaajista työskenteli kunnan työllisyyspalveluissa tai sosiaalitoimessa. Muita suuria työnan-

tajia olivat kaupungin tai kunnan maahanmuuttopalvelut, maahanmuuttovirasto ja oppilaitokset. Vastaajat koostuivat asiantuntijoista, koordinaattoreista, palveluneuvojista, suunnittelijoista, sosiaalityöntekijöistä ja ohjaajista.

Kyselyn otos on pieni ja painottunut ihmiskauppaosaajiin: vastaajista jopa 86 % (N=43) kertoi kohdanneensa työssään ihmiskaupan uhrin. Ottaen huomioon sen, että ihmiskauppa on suhteellisen harvinainen ilmiö, ei otoksen voida katsoa edustavan työllisyystoimijoita yleisellä tasolla. Toisaalta tältä vastaajajoukolta oli mahdollista kartoittaa nimenomaan ihmiskaupan uhrien työllistämisessä koettuja haasteita, epäkohtia, hyviä käytäntöjä ja muita näkemyksiä. Ihmiskauppa on ilmiönä edelleen heikosti tunnistettu ja Suomessa tunnistettuja uhreja on vuositasolla enimmillään muutamia satoja, joten siitä näkökulmasta 43:a ihmiskaupan uhreja kohdannutta vastaajaa voidaan pitää kohtuullisen suurena määränä.

5.2. Asiantuntijahaastattelut ja suositustyöpaja

Selvityksen toinen keskeinen aineisto kyselyn lisäksi ovat asiantuntijoiden laadulliset teemahaastattelut. Taustakirjallisuuden ja kyselyaineiston pohjalta HEUNIn tutkijat laativat haastatteluja varten semistrukturoidun haastattelurungon, jossa käytiin läpi useita eri teemoja (ks. liite 2). Koronatilanteen vuoksi haastattelut pidettiin Microsoft Teamsissä. Haastateltaville lähetettiin etukäteen hankkeen infopaperi ja haastattelun suostumuslomake.

Asiantuntijahaastattelut keskittyivät erityisesti siihen, minkälaiset toimet haastatellut asiantuntijat näkisivät tarpeelliseksi, jotta ihmiskaupan uhrien ja muiden erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden työllistymistä voitaisiin parhaiten tukea (tutkimuskysymys 2: minkälaisia työllistymistä tukevia toimia ja palveluita ulkomaalaistaustaiset ihmiskaupan uhrit tarvitsevat?). Haastatteluihin osallistui seitsemän asiantuntijaa, jotka työskentelivät mm. työllistymisen ja kotoutumisen asiantuntijoina TE-toimistoissa ja kunnissa eri puolilla Suomea. Haastattelimme lisäksi neljää ihmiskaupan uhreja auttavien tahojen sekä järjestöjen edustajaa. Haastateltavien tavoittaminen ja suostuminen haastatteluun oli paikoittain varsin haastavaa. On mahdollista, että niin kyselyn vastaajamäärään kuin haastateltavien osallistumishalukkuuteen vaikutti se, että työllisyyspalveluissa oli keväällä 2021 meneillään suuri muutos työllisyyden kuntakokeilun alkaessa ja asiantuntijat olivat erittäin työllistettyjä tämän takia. Haastateltavien rekrytoinnin haasteisiin saattoi vaikuttaa myös se, että itsensä ihmiskauppaosaajiksi tunnistavia henkilöitä on Suomessa varsin vähän.

Haastateltavat vahvistivat osallistumisensa allekirjoittamalla suostumuslomakkeen, jossa kerrottiin projektista ja aineistonkeruusta ja -käsittelystä. Haastattelut kestivät noin 40–60 minuuttia ja ne nauhoitettiin ja litteroitiin. Analyysiä ja raportointia varten haastatellut ryhmiteltiin kahteen kategoriaan: uhreja auttavien tahojen edustajat (N=4, kolme haastattelua) sekä työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustajat (N=7, seitsemän haastattelua). Ryhmittelyn avulla oli mahdollista häivyttää yksittäisten haastateltavien tunnistettavuutta sekä tehdä luonnollinen jako haastateltavien välille sen perusteella, mikä on heidän työnsä pääpainopiste.

Lisäksi työ- ja elinkeinoministeriö järjesti osana IKUT-hanketta 16.8.2021 suositustyöpajan, jossa esittelimme selvityksen tuloksia ja ideoimme yhdessä käytännön toimijoiden kanssa suosituksia siitä, miten selvityksessä tunnistettuihin haasteisiin voitaisiin puuttua. Työpajaan osallistui eri työllisyystoimijoiden, kuntien sosiaalitoimen, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän, työ- ja elinkeinoministeriön, HEUNIn ja järjestöjen edustajia. Työpajassa jakauduttiin kahteen pienryhmään, joista toisessa keskusteltiin kotoutumiseen liittyvistä kysymyksistä ja toisessa välityömarkkinoiden palveluista. Järjestäjätahon ja selvityksen tekijät mukaan lukien suositustyöpajaan osallistui yhteensä 31 henkilöä. Työpajan tuloksia on hyödynnetty luvussa 10.

5.3. Analyysi

Analysoimme keräämämme laadulliset aineistot menetelmällä, jossa peilasimme ja tulkitsimme aineistosta esiin tulevia teemoja suhteessa käyttämäämme analyysikehikkoon, aiempaan tutkimuskirjallisuuteen sekä ihmiskaupan uhrien auttamisvelvoitteita koskeviin kansainvälisiin ja kansallisiin tulkintaohjeisiin ja lainvalmistelussa syntyneisiin asiakirjoihin (ks. menetelmästä myös Viuhko & Jokinen 2021; Eskola & Suoranta 2008; Alastalo & Åkerman 2010).

Haastatteluaineisto koodattiin HEUNIssa Nvivo-ohjelmalla, jolla on mahdollista teemoitella ja kategorisoida haastatteluaineisto analyysin jatkotyöstämistä varten (ks. esim. Laajalahti & Herkama 2018; Jolanki & Karhunen 2010). Analyysikehikkona käytettiin teemoiteltua semistrukturoitua haastattelurunkoa ja yksittäisiä koodeja muodostui yhteensä 21 kappaletta. Näiden pohjalta koodeista muodostettiin kolme temaattista kokonaisuutta: yksilölliset haasteet, rakenteelliset haasteet sekä mahdol-

lisuudet, jonka sisällä tuodaan ilmi erilaisia ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien palveluihin liittyviä mahdollisuuksia ja kehittämisideoita.

Analyysiosio sisältää runsaasti sitaatteja, jotta haastateltavien ääni pääsee kuuluviin. Haastattelujen määrän ollessa kuitenkin hyvin rajallinen, aineiston perusteella ei voi tehdä perustavanlaatuisia yleistyksiä, vaan niihin on suhtauduttava näytteenä eri toimijoiden näkemyksistä heidän kokemustensa pohjalta. Lisäksi analyysissa viitataan kirjallisuuteen ja muihin lähteisiin.

5.4 Eettiset kysymykset

Ihmiskauppa ja siihen liittyvä hyväksikäyttö on hyvin sensitiivinen aihe ja vaatii tarkkoja tutkimuseettisiä toimintatapoja, sillä kyse on erittäin vakavasta hyväksikäytöstä ja monesti hyvin intiimeistä kokemuksista, jotka liittyvät esimerkiksi ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamiseen (ks. Viuhko & Jokinen 2021). Päätimme jo selvityksen suunnitteluvaiheessa, että emme tulisi haastattelemaan ihmiskaupan uhreja, sillä kokemuksiin palaaminen voi olla hyväksikäytön uhrille kuormittavaa ja aiheuttaa riskin uudelleen traumatisoitumisesta (Zimmerman & Watts 2003).

Niin kysely- kuin haastatteluaineistonkin analyysissä seurattiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjetta (TENK 2012). Kysely oli anonyymi. Raportoinnissa kiinnitettiin huomiota siihen, ettei vastaajia pysty yksilöimään heidän antamiensa vastausten perusteella. Kyselyssä ei kysytty arkaluontoista tai esimerkiksi yksittäisiin asiakastapauksiin linkittyvää tietoa. HEUNI analysoi kyselyn vastaukset ja haastattelut, eikä dataa luovutettu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tai Maahanmuuttoviraston käyttöön. Vastaajille ja haastateltaville kerrottiin hankkeesta ja siihen liittyvästä tiedonkeruusta ja -käsittelystä ennen heidän osallistumistaan. Aineiston osalta huomioitiin myös tietosuojalain vaatimukset henkilötietojen käsittelystä.

OSA II: Ihmiskaupan uhrien työllisty-misen haasteet ja mahdollisuudet

Tässä osiossa käymme läpi selvityksen empiiriset tulokset kysely- ja asiantuntijahaastatteluaineistojen pohjalta.

6. Rakenteelliset haasteet

Tässä luvussa käsitellään ulkomaalaisten ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymiseen liittyviä rakenteellisia haasteita. Aiemman kirjallisuuden, asiantuntijahaastatteluiden sekä kyselyaineiston pohjalta on selvää, että ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymistä Suomessa rajoittavat useat rakenteelliset seikat. Pääosin kyse on siitä, että suomalainen palvelujärjestelmä työllisyysasioissa ei ole tarpeeksi joustava ja se toimii liukuhihnaperiaatteella, jolloin ihmiskaupan uhrien ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin ja monimutkaisiin tilanteisiin on vaikea vastata. Myös tietoisuus ihmiskaupasta ja sen seurauksista edelleen puutteellista työllisyystoimijoiden keskuudessa.

6.1. Uhrien työllistymisen rakenteelliset esteet kyselytulosten valossa

KUVIO 7. Vastaajien kohtaamat rakenteelliset haasteet hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhrien työllistymisessä. N=50.

SELVITYKSEN osana tehdyn kyselyn avulla kartoitettiin vastaajien kohtaamia erilaisia rakenteellisia haasteita hyväksikäyttöä tai ihmiskauppaa kokeneiden henkilöiden työllistymisessä sekä seikkoja, jotka heidän mielestään haittaavat uhrien työllistymistä. Kyselyyn vastasi yhteensä 50 henkilöä, jotka työskentelivät pääosin työllisyys- ja sosiaalialoilla. (Ks. luku 5.1.)

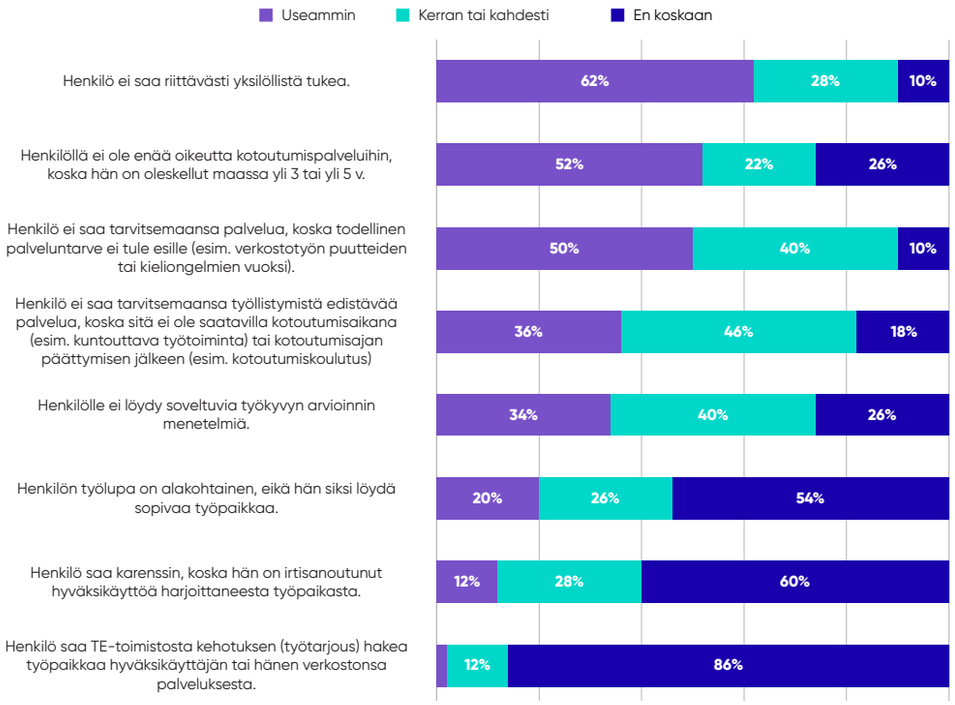

Vastaajien useimmiten kohtaama rakenteellinen haaste oli riittävän yksilöllisen tuen puute. 62 % vastaajista oli kohdannut tämän ongelman useammin kuin kerran tai kahdesti. 52 % vastaajista oli kohdannut useammin kuin kerran tai kahdesti myös tilanteita, joissa hyväksikäytön uhriksi joutuneella henkilöllä ei ollut enää oikeutta kotoutumispalveluihin, koska hän on oleskellut maassa yli kolme tai yli viisi vuotta. Puolet vastaajista oli myös kohdannut useammin kuin kerran tai kahdesti tilanteita, joissa henkilö ei saanut tarvitsemaansa palvelua, koska todellinen palveluntarve ei tullut esille esimerkiksi verkostotyön puutteiden tai kieliongelmien vuoksi. Harva vastaaja oli kohdannut tilanteen, jossa heidän asiakkaansa oli saanut TE-toimistosta kehotuksen hakea työpaikkaa hyväksikäyttäjän tai hänen verkostonsa palveluksesta. Tällainen tilanne oli tullut kerran tai kahdesti vastaan 12 % vastaajista ja vain kahdella prosentilla useammin.

Yhteensä 70 % vastaajista koki kuntouttavien kotoutumispalveluiden tai työvoimapalveluiden puutteiden haittaavan ihmiskaupan uhrien työllistymistä paljon (38 %) tai erittäin paljon (32 %). Enemmistö vastaajista (68 %) koki, että erityisesti väestön ja/tai työnantajien ennakkoluulot, stereotypiat tai rasismi haittaavat paljon (40 %) tai erittäin paljon (28 %) ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymistä. Harva vastaaja oli sitä mieltä, että tällä ei olisi mitään vaikutusta uhrien työllistymiseen.

KUVIO 8. Miten paljon seuraavat rakenteelliset seikat haittaavat mielestäsi hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhrien työllistymistä? N=50.

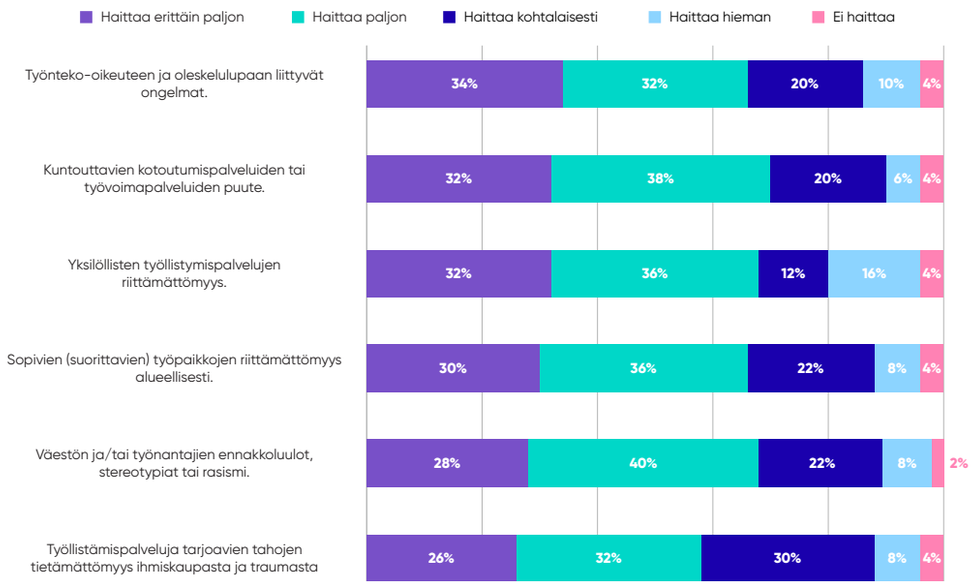

Myös yksilöllisten työllistymispalvelujen riittämättömyyden nähtiin haittaavan työllistymistä paljon (36 %) tai erittäin paljon (32 %). Lisäksi 66 % vastaajista oli sitä mieltä, että työnteko-oikeuteen ja oleskelulupaan liittyvät ongelmat haittaavat erittäin paljon (34 %) tai paljon (32 %) ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymistä. Myös sopivien suorittavasta työstä koostuvien työpaikkojen alueellisen riittämättömyyden nähtiin haittaavan uhrien työllistymistä paljon (36 %) tai erittäin paljon (30 %).

6.2. Työllisyyspalveluja tarjoavien tietoisuus ihmiskaupasta

Haastatellut työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustajat toivat esiin, että tietoisuus ja ymmärrys ihmiskaupasta on työllistämispalveluissa yleisesti riittämätöntä. Ilmiötä on vaikea tunnistaa, koska siitä ei ole riittävästi tietoa tai ilmiöstä ei olla riittävän tietoisia.

Se on just tämä ongelma, kun ei tunnisteta välttämättä heitä [ihmiskaupan uhreja] ja että [heitä] ei tällä hetkellä kovin hyvin kyllä huomioida. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 9.)

Myös uhreja auttavat tahot kertoivat, että työllisyys- ja sosiaalipalvelujen asiantuntijoiden tietoisuus ihmiskaupasta on puutteellista, vaikka yleinen ymmärrys ihmiskaupasta onkin ammattilaisten keskuudessa viime vuosina parantunut jo yleisen tietoisuudenkin lisäännyttyä esimerkiksi ihmiskaupasta kertovien mediajuttujen myötä. Uhreja auttava taho kuitenkin korosti, että on täysin luonnollista, ettei ihmiskaupasta voi tietää, jos siitä ei ole saanut koulutusta.

Mistä voi osata huomioida [ihmiskaupan] jos ei tiedä, jos ei sitä tietoa ole ja koulutusta asiasta? (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 2.)

Sen sijaan kyselyn vastaajista jopa 86 % oli kohdannut työssään henkilön, jonka tiesi olevan ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhri. Tämä on erittäin suuri osuus ja kertoo vastaajajoukon suuresta erikoistumisesta ottaen huomioon tunnistettujen ja tilastoitujen ihmiskaupan uhrien verrattain pienen määrän vuositasolla (kts. luku 2.2).

KUVIO 9. Oletko kohdannut työssäsi henkilöä, jonka tiedät olleen ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhri? N=50.

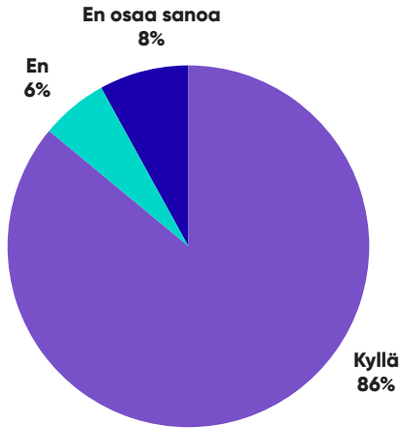

Vain 6 % vastaajista ei ollut kohdannut työssään ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhreja ja 8 % vastaajista ei osannut sanoa, olivatko he kohdanneet uhreja.

Ihmiskaupan uhreiksi tiedetyt asiakkaat oli vastaajien mukaan tunnistettu eri tavoin. Osassa tapauksissa asiakas oli kertonut itse omista kokemuksistaan tai antanut muutoin ymmärtää joutuneensa ihmiskaupan uhriksi. Yksi vastaaja korosti, ettei lyhyen tapaamisen aikana asia välttämättä käy ilmi, jos asiakas ei tuo sitä itse esiin tai työntekijä ei kysy asiasta.

Aikavaraus on n. 1,5 h ja sen aikana, jos ei asiakas suoraan tuota ihmiskauppa-asiaa tuo esiin, se jää niin helposti kokonaan keskustelusta pois. Siitä kysymisen ei pitäisi mielestäni olla sensitiivistä, vaan kuuluvan kysymyspatteristoon aina kun hiukankaan epäilyttää. Mutta ennättääkö epäilyttää 1,5 tunnissa? Kaikilla asiakastyössä työskentelevillä pitäisi olla koulutusta tähän aiheeseen! (Kyselyn vastaaja.)

Tieto asiakkaan uhristatuksesta siirtyi myös muilta viranomaisilta, vastaanottokeskuksesta, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä tai Rikosuhripäivystyksestä asiakkaan yksityisyydensuojan ja salassapitovelvoitteen rajoissa. Kyseinen tieto on arkaluontoinen, eikä se ole lähtökohtaisesti julkinen asia. Jos tunnistettu ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhri rekisteröityy TE-palveluiden asiakkaaksi, ei tieto hänen uhristatuksestaan välttämättä tule TE-toimiston henkilökunnan tietoon, ellei henkilö itse kerro asiasta tai muu häntä auttava taho tuo tilannetta esiin.

Henkilön määrittäminen ihmiskaupan uhriksi ja tämän tiedon jakaminen eri palveluntarjoajien välillä ei ole yksiselitteistä. Esimerkiksi välttääkseen karenssin työttömyysetuutta hakiessaan työpaikasta irtisanoutuneen ihmiskaupan uhrin tulee toimittaa kirjallinen selvitys tilanteestaan TE-palveluille (ks. luku 6.3). Uhreja auttava haastateltava piti tilannetta hankalana:

Mut suurin [ongelma] on ehdottomasti tuo TE-toimiston kanssa. Mä toivoisin, että siihen tulisi joku järjestelmä. Että vaikka asiakas voisi antaa auttamisjärjestelmälle tai jollekin valtuuden kertoa tarvittavat tiedot TE-toimistolle. Niin ettei heidän itse tarvitsisi myöskin sellaista aika arkaluontoista tietoa laittaa jonnekin yleisiin lomakkeisiin. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 1.)

Jos tieto asiakkaan aiemmasta hyväksikäyttökokemuksesta olisi työllistymistoimijoiden saatavilla, he voisivat haastatellun työllisyys- ja sosi-

aalipalveluiden edustajan mukaan ottaa huomioon asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen paremmin ja tarjota hänelle erityisen tuen palveluita. Suurin osa haastateltavista kertoi, että tieto asiakkaan kokemasta ihmiskaupasta tai hyväksikäytöstä oli tullut useimmiten ilmi asiakkaan kertoessa aiemmasta työurastaan. Aina asiakkaat eivät itse sanoittaneet kokemaansa hyväksikäytöksi, mutta työntekijä oli havainnut kertomuksessa hyväksikäyttöön viittaavia merkkejä. On siis myös mahdollista, että henkilö tunnistetaan ihmiskaupan uhriksi vasta siinä vaiheessa, kun hän on TE-palveluiden asiakas. Huomionarvoista on, että kaikki ihmiskauppaa kokeneet eivät miellä itseään uhreiksi ja osa ei halua puhua asiasta, sillä kokee sen leimaavaksi (ks. esim. Viuhko & Jokinen 2021, 136–137; Rijken 2019; Brunovskis & Surtees 2007; Viuhko 2019).

Vaikka henkilö tunnistettaisiinkin ihmiskaupan uhriksi, häntä ei välttämättä osata ohjata eteenpäin sopiviin palveluihin. Yksi haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalvelujen toimija toivoi lisää tietoisuutta olemassa olevista palveluista. Toisaalta uhreja auttava taho korosti, että työllistämis- ja sosiaalitoimessa saatetaan pitää ihmiskauppaa turhankin vaikeana asiana. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa uhria ei auteta tai ohjata eteenpäin koska ajatellaan, että hänen tarvitsemiaan (erityis)palveluita ei ole. Vastaavia huomioita on tehty lähisuhdeväkivaltaa koskevissa tutkimuksissa, joissa on havaittu, että terveydenhoidon ammattilaiset eivät ohjaa väkivallan uhreja eteenpäin koska ajatellaan, ettei sopivia tahoja tai mahdollisuuksia ole, tai koska väkivaltaan puuttuminen ei liity omaan toimenkuvaan, tai koska väkivallan ajatellaan olevan yksityisasia, tai pelätään, että väkivallasta puhuminen uudelleen traumatisoi asiakkaan. (Husso ym. 2012; Virkki ym. 2011.)

Työntekijätkin [kunnissa] kokee hirveen vieraaksi ja myöskin vaikeaksi asiaksi jotenkin tämän ihmiskauppa-asian tai ihmiskaupan uhrin. Että vaikka se auttaminen sinällään voisi olla ihan perussosiaalityötä ja tavallaan ihan sitä perustyötä, mutta missä sä enemmän vielä otat niitä erityistarpeita huomioon. Mutta että sitä, se jotenkin ajatellaan hirveän korkealentoiseksi ja vaikeaksi. Joskus sitten käykin niin, että sen takia ei välttämättä ole sitten tarjottukaan sitä apua niin paljon, kun on ajateltu, että sen pitää olla vaan tosi ihmeellistä mitä se asiakas tarvitsee. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 2.)

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan ihmiskaupan uhrin auttaminen ei välttämättä eroa muiden asiakkaiden kanssa tehtävästä työstä, joskin uhrin erityistarpeet on tärkeä huomioida. Joissakin tapauksissa henkilöön saattaa esimerkiksi kohdistua turvallisuusuhka, jolloin on tärkeää,

että henkilön kurssiaikatauluja tai muuta tietoa ei luovuteta kenellekään ulkopuoliselle. Tällöin jonkinlainen tieto tilanteesta olisi hyvä olla myös esimerkiksi kurssien vetäjillä. Myös uudelleen uhriutumisen ehkäiseminen ja traumatausta tulisi huomioida työskentelyssä.

Ihmiskauppa on suhteellisen harvinainen ilmiö, ja siksi työllisyyspalveluiden työntekijät eivät usein sitä kohtaa. Vaikka he olisivatkin saaneet koulutusta ihmiskaupasta, ei harvinaisessa tilanteessa välttämättä enää muista, mitä asialle pitäisi tehdä.

[…] kun se ei ole semmoista joka viikkoakaan edes välttämättä koskevaa, tämmöisiä erikoistapauksia, niin sitä jättää sen muistista pois ja keskittyy siihen varsinaiseen asiaan. Kyllä varmaan tämmöisille uhreille on varmaan palveluja olemassakin, mutta kuinka hyvin ne sinne osataan ohjata, eli rivityöntekijöiden, minun kauttani […] Kaikki näyttää hienolta teoriassa, mutta miten se ohjaus oikeasti tapahtuu siihen, niin mä luulen, että se on se ongelma enemmän. Sitten näitä palveluja varmaan on tai sitten niitä pitäisi olla lisää, mutta ennen kaikkea, että niistä pitäisi olla enemmän tietoisia ja että sinne pitäisi pystyä [ja] osata ohjata aktiivisemmin. Mä luulen, että se voi olla enemmän se ongelma, mutta tämä on mun mutu-tuntuma. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 7.)

Harvinaisten tapausten ohella haasteita tuottaa se, että osaaminen on usein kovin henkilösidonnaista sen sijaan, että kaikki toimijat tuntisivat ilmiön yhtä hyvin.

Se on hyvin henkilöitynyttä, että ne harvat ihmiset, kellä on jonkunlaisia tuntosarvia tai jotka sitten tunnistavat näitä asioita tai osaavat lukea rivien välistä, niin saattavat jotakin hoksata, mutta se tietotaito siellä kentällä on sitten, että kenen puoleen sitä ohjausta tekee tai kuinka lähteä asiakkaan tilannetta selvittämään, niin se on aika puutteellista. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 8.)

Henkilösidonnaisuus tarkoittaa myös sitä, että uhrien saamat palvelut eivät toteudu yhdenvertaisesti, jos palveluihin ohjaus riippuu siitä, kuka sattuu asiakkaan kohdalle. Samanlaisia haasteita on tuotu aiemmin esiin esimerkiksi esitutkintaviranomaisten osaamisen suhteen (Jokinen ym. 2011; Ylinen ym. 2020; Pekkarinen ym. 2021), eli että osaaminen ei ole juurtunut rakenteisiin.

Kouluttamalla asiantuntijoita voidaan ymmärrystä ja tietoisuutta lisätä, mutta haastateltavien mukaan koulutus on toistaiseksi ollut pistemäistä. Lisäksi henkilökunnan vaihtuvuus johtaa siihen, että osaaminen ei välttämättä pysy organisaatiossa koulutuksesta huolimatta. Etenkin uhreja auttavat tahot ovat toimineet kouluttajina, mutta nykyiset resurssit eivät riitä työllisyystoimijoiden systemaattiseen ja kattavaan kouluttamiseen.

6.3. Karenssi

Uhreja auttavat tahot toivat ilmi erilaisia asiakkaittensa kohtaamia haasteita, jotka liittyivät TE-toimistossa asiointiin sekä työttömyysetuuksien hakemiseen. Ihmiskaupan tai työvoiman hyväksikäytön uhrit ovat yleensä itse irtisanoutuneet työpaikasta, kun he tulevat TE-palveluiden asiakkaaksi. Tällöin vaarana on, että he menettävät työttömyysetuuden määräaikaisesti eli joutuvat karenssiin, koska järjestelmän näkökulmasta he ovat irtisanoutuessaan saattaneet menetellä työvoimapoliittisesti moitittavalla tavalla.

Lainsäädännössä karenssista käytetään termiä korvaukseton määräaika. Karenssin pituus vaihtelee 15 päivästä 90 päivään. Työttömyysturvalain (288/2012) luvun 2 a 1 §:n mukaan irtisanoutuminen työstä ilman pätevää syytä johtaa 90 päivän karenssiin, ja jos omalla moitittavalla menettelyllä aiheuttaa työsuhteen päättymisen, karenssi on 60 päivää. Vaikka pätevänä syynä työstä eroamiseen pidetään työsopimuslain mukaisia perusteita, kuten palkanmaksun laiminlyöntiä ja työturvallisuuden vaarantamista, ovat jotkut ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrit haastateltujen uhreja auttavien tahojen mukaan joutuneet karenssiin. Osin tämä voi johtua siitä, ettei henkilö itse halua kertoa irtisanoutumisen arkaluontoisista syistä hakiessaan työttömyysetuutta, mutta osin myös TE-palveluiden tietämättömyydestä ja tai tiukasta lain tulkinnasta.

Jos selittää, että tästä on poliisitutkinta käynnissä, niin ei välttämättä tule karenssia, jos lähtee jostain työpaikasta. Mutta kaikkihan ei mielellään tietenkään selittäisi tollaista jonnekin työkkärin lomakkeisiin. No yksi asiakas, se oli tullut Suomeen työntekijäksi ja sitten irtaantunut joku vuosi sitten siitä työstä. Se sai viiden kuukauden karenssin sen takia, että sillä ei ole pohjakoulutusta ja sillä ei ollut esittää mitään asiakirjoja sen työsuhteen loppumisesta. Me sitä nyt yritetään uudelleen laittaa selvitykseen, mutta sehän on ongelma aina näissä, että jos sä lähdet jostain tollaisesta hyväksikäyttötyöpaikasta, niin eihän ne nyt sulle anna mitään työtodistuksia ja sen sellaista. Se on joka kerta säätö työkkärin kanssa. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 1.)

Kuten haastateltava toi ilmi, työllistymiselle haasteena on myös se, ettei hyväksikäyttötilanteesta irtautuneella henkilöllä ole esittää työtodistusta aiemmasta työpaikasta. Haastatellun työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustajan mukaan karenssin välttääkseen henkilön tulee antaa kahden viikon sisällä selvitys TE-toimistolle siitä, ettei hän ole toiminut moitittavalla tavalla, vaan että kyse on työnantajan epäasiallisesta tai rikollisesta toiminnasta. TE-toimiston työttömyysturva-asiantuntija tarvitsee asiakkaan oman kirjallisen selvityksen työsuhteen päättymiseen johtaneista syistä sekä mahdolliset muut liitteet, jotka selvittävät edelleen tilannetta.

Kun hän antaa selvityksensä työsuhteen päättymisestä, todetaan, että hän ei ole itse aiheuttanut tätä työsuhteen päättymistä niin, että hän olisi syyllistynyt moitittavaan menettelyyn. Siellä tarvitsee olla taustalla osviittaa siitä, että siellä on ollut työnantajasta johtuvaa epäasiallista käyttäytymistä tai rikosepäilyjä, jotta voidaan nähdä ja toteen osoittaa se, että hän ei ole lähtenyt sieltä läiskimään ihan niin ja näin, että siellä on oikeasti jotakin muuta taustalla. Tosiaan nämä selvityksethän tehdään sitten suomeksi, ne on annettava siinä kahden viikon kuluessa, kun se selvitys tehdään ja siihen tulisi liittää mikäli asiasta on tehty rikosilmoitus ja se on selvittelyssä. Jonkinlaisia liitteitä siitä tulisi toimittaa, että pystytään katsomaan siellä [TE-toimistossa], mikä se tilanne on kokonaisuudessaan, eikä asiakas itse ole syyllistynyt sitten moitittavaan menettelyyn ja siellä on oikeasti selkeästi seikat, mitkä ovat oikeuttaneet hänen irtisanoutumisensa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 8.)

Kuten esimerkistä käy ilmi, järjestelmä on varsin jäykkä tilanteessa, jossa irtisanoutuminen johtuu työnantajan moitittavasta, jopa rikollisesta toiminnasta. Ihmiskaupan tai työvoiman hyväksikäytön uhrin pitää toimittaa potentiaalisesti hyvin arkaluontoisia selvityksiä tilanteestaan kahden

viikon aikarajan sisällä, ml. rikosilmoitus, työttömyysturvatoimikunnalle välttääkseen karenssin. Kuten Helsingin Sanomien laajasta artikkelista 24.5.2021 sekä aiemmasta tutkimuksesta (Jokinen ym. 2011; Jokinen 2012; Jokinen & Ollus 2014) käy ilmi, on työvoiman hyväksikäyttöön liittyviä tilanteita poliisissa tulkittu esimerkiksi palkkariitoina, jolloin rikosilmoituksia ei edes ole kirjattu järjestelmään tai niistä on tehty vain ns. sekalaisilmoitus. Näin ollen hyväksikäytön uhrilla ei välttämättä ole esittää juuri mitään liitteitä selvitykseen työttömyysturvatoimikunnalle, etenkään jos häntä hyväksikäyttänyt työnantaja ei myöskään ole toimittanut mitään kirjallista materiaalia liittyen työsuhteen päättymiseen. Toisaalta haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustaja huomautti, että TE-hallinto pääsääntöisesti luottaa asiakkaan kertomukseen ja että näyttönä tällaisissa tilanteissa voisi esimerkiksi toimittaa asianajajan, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tai sosiaalityöntekijän kirjoittaman lausunnon tilanteesta.

Selvitysprosessin aikana asiakas ei saa työttömyysetuutta, vaan hänen tulee hakea toimeentulotukea Kelalta ja tai täydentävää toimeentulotukea oman kuntansa sosiaaliviranomaisilta. Asian käsittelyaika vaihtelee noin kahdesta neljään viikkoon. Jos työsuhteen todetaan päättyneen asiakkaasta johtumattomista syistä, maksetaan työttömyysetuus takautuvasti siitä päivästä alkaen, jolloin asiakas on ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi TE-toimistoon. (Muistio 23.10.2020.) On selvää, että tällainen byrokraattinen järjestelmä vaatii luovimista eri viranomaisten palvelujen välillä sekä useiden erilaisten lomakkeiden täyttämistä, joka voi olla erittäin hankalaa kielitaidottomalle ulkomaalaistaustaiselle henkilölle. Siksi tarve matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalvelulle on suuri. (Ks. myös luku 8.2.)

6.4. Kotoutumispalveluihin pääsy ja palveluiden joustavuus

Toinen keskeinen rakenteellinen haaste, jonka monet haastatellut ihmiskaupan uhreja auttavat tahot ovat kohdanneet, liittyy siihen, pääsevätkö ihmiskaupan uhrit kotoutumispalvelujen piiriin. Kotoutumislain mukaan ensimmäinen kotoutumissuunnitelma on laadittava viimeistään kolmen vuoden kuluttua ensimmäisen oleskeluluvan myöntämisestä tai oleskeluoikeuden rekisteröimisestä ja erityisten tarpeiden vuoksi tätä voidaan pidentää enintään kahdella vuodella (§ 12). Ongelmana on, että usein ihmiskaupan uhrit tulevat TE-palveluiden asiakkaaksi vasta, kun nämä kolmen tai viiden vuoden maksimiajat ovat täyttyneet. Näin ollen riskinä on, että henkilöä ei pidetä enää kotoutumislain piiriin kuuluvana, ja katsotaan, että hän on kotoutunut muilla tavoin Suomeen. Uhreja auttavista tahoista kaikki mainitsivat aikarajan ongelmaksi ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhrien kohdalla.

Ja siellä on just näitä, että se kotoutumisaika on ehkä mennyt ohi, ei ehkä ymmärretä sitä, että vaikka ihminen on ollut viisi vuotta Suomessa, joskus on jopa ollut näitä, jotka on ollut seitsemänkin vuotta ennen kuin se tilanne tulee esiin, niin hän saattaa olla semmoisilta meidän yhteiskuntataidoiltaan ihan samassa tilanteessa kuin juuri Suomeen saapunut. Plus siellä on sitten sitä psyykkistä kuormaa […] minkä se tilanne on aiheuttanut, se hyväksikäyttö. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 2.)

On selvää, ettei esimerkiksi henkilöllä, joka on joutunut työvoiman hyväksikäytön uhriksi työssään ja tehnyt vuosikausia pitkiä työpäiviä pienellä palkalla ja jonka vapaata liikkumista on kontrolloitu, ole käytännössä ollut mahdollisuutta kotoutua Suomeen kotoutumislain mukaisessa merkityksessä. Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan kotoutumisajan ylityttyä henkilö saattaa silti päästä esimerkiksi kielikurssille, mutta kotoutumissuunnitelmaa hänelle ei tehdä.

Uhreja auttavien tahojen mukaan kotoutumissuunnitelman tekoa ja -palveluihin pääsyä tulisi voida harkita tilanteissa, joissa henkilö on ollut hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhri eikä siksi voida olettaa, että hän olisi kotoutunut tai oppinut kieltä määräajan puitteissa. Myös työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustajat toivat ilmi, että lakia olisi syytä tulkita joustavammin ainakin tietyissä tilanteissa, esimerkiksi myös silloin, kun kotoutumisprosessia olisi syytä lykätä:

Tätä lakia jos voisi hiukan siinä helpottaa sillä tavalla, että se ihminen, jolle on suunnitelma laadittava ja joka pystyy aloittamaan kotoprosessin, niin se suunnitelma laaditaan. Mutta semmoinen ihminen, joka ei joltain osin pysty tähän kotoprosessiin vielä – on se sitten vaikka terveydellinen, sosiaalinen, mikä tahansa peruste, mikä sieltä taustalta löytyy – […] että se suunnitelma jätettäisiin vielä laatimatta. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 6.)

Lain mukaan maahanmuuttajalla on velvollisuus toteuttaa kotoutumissuunnitelmaansa sekä hakeuduttava ja osallistuttava säännöllisesti kotoutumissuunnitelmaan sisältyvään suomen tai ruotsin kielen opetukseen ja muihin suunnitelmassa sovittuihin toimenpiteisiin ja palveluihin. Jos näistä kieltäytyy ilman pätevää syytä, voidaan henkilön oi-

keutta työttömyysetuuteen rajoittaa tai toimeentulotukea alentaa. (KotoL 1386/2010, 17 §.) Ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien voi haastateltujen asiantuntijoiden mukaan olla vaikeuksia toteuttaa kotoutumissuunnitelmaa esimerkiksi hyväksikäytöstä johtuvien traumojen vuoksi. Tämän vuoksi suunnitelmaan tulisi kirjata sisällöltään sellaisia tavoitteita, joita kukin voi noudattaa. Lisäksi yksilölliset joustot voivat olla tarpeen. (Ks. myös luku 7.3.)

Henkilö, joka ei ole valmis kotoutumisprosessiin, voisi haastateltavien mukaan esimerkiksi aluksi osallistua yhteiskuntaorientaatioryhmään kevyemmällä aikataululla ja omien voimavarojensa mukaisesti ilman kotoutumissuunnitelmaa. Haastatellun työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustajan mukaan tämän tyyppisestä vaihtoehdosta on ollut puhetta pitkään, mutta laki ei sitä nykyisellään mahdollista. Toinen haastateltava huomautti, että kuntouttavia kotoutumispalveluja (tai kotouttavia kuntoutumispalveluja) ei erityisen tuen palveluvalikoimassa nykyisellään ole. Ylipäänsä kotoutumisprosessin läpikäyminen ei välttämättä anna henkilölle tarpeeksi valmiuksia toimia itsenäisesti, kuten eräs haastateltava huomautti:

[Sen jälkeen voidaan] tönäistä vaan ovesta ulos ja sanoa, että nyt olet oman onnesi nojassa. Nyt on sinun velvollisuus tietää kaikesta ja ottaa selvää kaikesta. […] Syöstään ihmisiä vähän liian nopeasti liian isoon omatoimisuuteen ja vastuullisuuteen. Heitä yritetään opettaa ja valmentaa kotoutumiskoulutuksessa aikanaan, mutta näen käytännössä, että se ei ole toteutunut kuitenkaan. Tällä en tarkoita, etteikö siellä kotoutumiskoulutuksessa tehdä… Siellä tehdään varmaan upeeta työtä, mutta ihmisen mieli ja ihmisen psyyke ja oppimisen kyky vaan vie oman aikansa niin, että minulla on asiakas joka on 20 vuotta ollut Suomessa ja edelleenkin taistelee monien asioiden kanssa. […] Mutta ihmiset on erilaisia. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 7.)

Kotoutumispalveluihin ohjaamisen suhteen esiintyy selvityksen mukaan myös tilanne- tai toimijakohtaista joustoa. Esimerkiksi eräs työllisyys- ja sosiaalipalveluissa työskentelevä haastateltava kertoi ohjanneensa jo kotoutumisajan ylittäneen asiakkaan kotoutumispalveluihin ja toiminnalliseen koulutukseen. Asiakas oli traumatisoitunut, mutta näiden toimien avulla hän pystyi ”omien voimavarojensa, työkykynsä, opiskeluvalmiuksiensa mukaisesti tekemään jotakin merkityksellistä ja [saamaan] jotain tarttumapintaa yhteiskuntaan”.

Ideaalitilanteessa joustavassa kotoutumisprosessissa kouluttautumista ja töitä voisi tehdä rinnakkain ja siiloja eri toimintojen välillä

voitaisiin madaltaa. Kuten toinen haastateltu työllisyys- ja koulutuspalveluiden edustaja toi ilmi, tämä voisi edesauttaa maahanmuuttajien verkostoitumista ja pääsyä työmarkkinoille:

[…] meidän pitäisi aidosti miettiä sitä kokonaiskuvaa, että mitä on kotoutuminen, jos minä muuttaisin vieraalle paikkakunnalle tai vieraaseen maahan, mitä minä toivoisin, että minun hyvä arki rakentuisi ja hyvä elämä alkaisi uudessa paikassa. Myös sitä, että oli meillä niitä matalan kynnyksen paikkoja tai mikäli asiakkaalla on perhettä, niin myös sen koko perheen kiinnittyminen siihen yhteiskuntaan. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 8.)

Ihmiskaupan uhriksi tunnistettu, esimerkiksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä kuntaan ohjattu henkilö saa pääsääntöisesti kotoutumispalveluja tilanteensa tueksi, mutta mikäli kotoutumisaika on ohi ja henkilöä ei ole tunnistettu ihmiskaupan uhriksi, hän päätyy todennäköisesti kunnan aikuissosiaalityön piiriin. Aikuissosiaalityössä resurssit ovat niukat ja mahdollisuudet hyvin yksityiskohtaiseen ja yksilölliseen palveluun ovat haastateltujen asiantuntijoiden mukaan varsin rajatut. Vastuu toimeentulon järjestämisestä tai tuen hakemisesta on pääosin asiakkaalla itsellään. Haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustaja arvioi, että mikäli asiakkaalla on vielä muita haasteita esimerkiksi trauman tai jaksamisen kanssa, on riski joutua ”yhteiskunnan harmaalle alueelle” eli uudelleen hyväksikäytetyksi on melko suuri.

6.5. Ajan puute palveluissa

Työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustajat kertoivat, että yksilötyöhön liittyvän ajan puute on keskeinen syy sille, miksi ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhreille ja muille haavoittuville maahanmuuttajataustaisille asiakkaille on haastavaa tarjota yksilöllisiä palveluita tai ylipäänsä tunnistaa, että kyseessä on asiakas, jonka tilanne vaatisi perusteellisempaa tarkastelua. Työ- ja elinkeinoministeriön selvityksen mukaan (Karinen ym. 2020a, 35) työllisyyspalveluissa ei ole riittävästi aikaa yksittäisten kotoutuja-asiakkaiden ohjaamiseen, koska yksittäisillä työntekijöillä on liikaa asiakkaita. Palveluiden ja resurssien puute voi siis olla kotoutumisen ja työllistymisen kannalta haaste (Emt., 25). Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan haasteita aiheuttavat myös kieliongelmat, sekä laajemminkin asiakkaan luottamuksen puute ja pelko viranomaisia kohtaan, kuten yksi haastateltava kuvasi:

Meiltäkin ruvetaan koko ajan napsauttamaan yhä enemmän pois sitä aikaa lisäämällä asiakkaita. Me halutaan olla tehokas yhteiskunta, me halutaan auttaa tehokkaasti ihmisiä ja tästä mä saan koko ajan palautetta – se ei tule toimimaan. Ei ole ikinä toiminut eikä tule ikinä toimimaankaan, että ihmiset, joilla on moniongelmaisia traumoja, mitä tahansa kriisiä ja ei kielitaitoa, ei turvaa, ei luottamusta, ei ymmärrystä yhteiskunnasta, niin siinä on tosi vaikea... Sanotaanko, että jos on tunnin aika asiakkaan kanssa online tai puhelimessa... Tämä tyypillinen tuntiaika. Mä olen yrittänyt sen venyttää kahteen tuntiin, jotta antaisin heille edes jonkinlaisen mahdollisuuden. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 7.)

Lyhyillä asiakastapaamisilla luottamus asiakkaan ja työntekijän välille ei ehdi rakentua, ja näin ollen myös potentiaalisen ihmiskaupan uhrin tunnistaminen vaikeutuu. Osa uhreista on epäluuloisia viranomaisia kohtaan. Epäluulo saattaa perustua aiempiin kohtaamisiin esimerkiksi poliisin kanssa kotimaassa, matkalla tai Suomessa, tai siihen mitä hyväksikäyttäjä on henkilölle kertonut. Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen työntekijät keräävät osana työtään paljon tietoa asiakkaista ja vaikka tiedonkeruun tarkoituksena on asiakkaan auttaminen, se voi myös herättää epäilyksiä tiedon käyttötarkoituksesta, ja näin henkilön voi olla vaikea luottaa työntekijään. Tämän lisäksi haastateltavat toivat esiin, että rajoitetun asiointiajan puitteissa ei voida välttämättä huomioida ihmiskaupan uhrien yksilöllisiä tilanteita tai inhimillisiä syitä, jotka voivat vaikuttaa työllistymiseen.

Kun [...]työvoimahallinnossa on hyvin erilaisia polkuja ihmisillä, niin mikä se voisi olla. Mutta ei sillä tavalla, että löisin jonkun polun lukkoon sen ihmisen puolesta, ei. Vaan voisin nähdä niitä vaihtoehtoja, että tämäkin on mahdollista. Jos ensin ajattelee, että no niin, tämähän menee nyt topakasti eteenpäin, niin välttämättä sitten kun tulee semmoinen heikko hetki, niin se ihminen ei menekään sitten, että siellä tapahtuu jotain taantumista tai muuta, niin sitten voi aatella, että okei, tämä mahdollisesti johtuu just siitä ja siitä [uhrikokemuksesta]. [...] Mutta nämä ovat semmoisia asioita, jotka tällä hetkellä [...] ovat inhimillisesti ymmärrettäviä, mutta työttömyysturvalain näkökulmasta eivät hyväksyttäviä. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 6.)

Myös hallinnon sirpaleisuus vaikuttaa siihen, että työllisyys ja sosiaalipalveluiden edustajien mukaan heillä on vain harvoin mahdollisuus seurata yksittäisen asiakkaan tilannetta pidemmällä aikavälillä, sillä siirtymät palvelupolun eri reittien välillä johtavat siihen, että asiakkaasta vastaavat työntekijät vaihtuvat. Ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien näkökulmasta olisi parempi, jos sama henkilö voisi ohjata heitä mahdollisimman pitkään. Kehittämisen näkökulmasta esimerkiksi uhreja auttava taho toi esiin, että ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrit hyötyisivät eniten käytännöllisestä ohjauksesta, valmennuksesta ja neuvonnasta, etenkin palveluiden alkuvaiheessa.

Mutta työelämävalmennuksia varmaan kielikurssien lisäksi, niin monet tarvitsisivat jotain sellaista mielenterveyttä tukevaa palvelua. Ehkä jotain semmoista työnohjaustyylistä. Mun mielestä sellainen joku työnohjauksellinen jakso siihen alkuun olisi ihan mahtava monelle. Että ne siellä voisivat ehkä ymmärtää sitä, että miten he ei ole niin huonossa asemassa kun mitä he olivat aiemmassa työpaikassaan. Ja miten se, millainen sen työntekijän aseman oikeasti pitäisi olla. [...] Ja jotain tällaista muutenkin mielenterveyttä ja työkykyä tukevaa palvelua siihen rinnalle, niin se olisi tosi hyvä. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 1.)

Lisäksi haastateltujen asiantuntijoiden mukaan uhrit hyötyisivät esimerkiksi toiminnallisesta kieliopetusta ja räätälöidyistä kuntoutumispalveluista sekä intensiivisestä matalan kynnyksen ohjauksesta, jossa ei olisi niin suuria aikapaineita kuin yleispalveluissa. Alueellisia eroja esiintyy, sillä palvelutarjonta ja mahdollisuudet osallistua kielikursseille ja muihin koulutuksiin vaihtelevat alueellisesti. Koskenojan ym. (2018, 111–112) mukaan suuremmissa kaupungeissa ja keskitetyissä kotoutumispalveluissa voi olla paremmat valmiudet tarjota palveluja ja ymmärrys ihmiskaupan uhriksi joutumisen, traumataustan ja maahanmuuttajuuden merkityksestä ihmiskaupan uhrin toimintakyvylle. Toisaalta taas pienemmissä kaupungeissa voi olla paremmat mahdollisuudet tehdä verkostotyötä kunnan ja TE-toimiston välillä ja siellä integraatio yhteisöön voi olla ripeämpää ja vaivattomampaa (Koskenoja 2018, 112).

6.6. Oleskeluluvat

Lähes kaikki haastateltavat nostivat esiin ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien oleskelulupiin liittyviä kysymyksiä, jotka haittaavat tai häiritsevät uhrien työllistymistä. Kuten eräs työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja toi ilmi, on oleskelulupakysymys uhrin suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumisen näkökulmasta aivan keskeinen.

Mutta tuo oleskelulupa on semmoinen ja ylipäänsä se on aika iso juttu ihmiskaupan uhreilla muutenkin, että kun siihen oleskeluajan jatkohakemiseen ei saa sitä oikeusapua tai ilmaista oikeusapua ja mun mielestä se on kuitenkin aika semmoinen vaativa homma. […] Ei siinä varmasti asiakas välttämättä jaksa kauheasti keskittyä johonkin opiskeluun tai ammatilliseen opiskeluun tai työn etsimiseen, mikäli ihan tämmöinen perusasia on vielä epävarma, että saako edes jäädä maahan. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 4.)

Useat haastateltavat tahot toivat esiin, että oleskelulupiin liittyvät asiat ovat erittäin raskaita ja kuormittavia ihmiskaupan uhreille, etenkin silloin kun kyse on heidän omasta ja perheensä tulevaisuudesta Suomessa. Rajoitettu työnteko-oikeus ei myöskään oleskeluluvan menettämisen pelossa rohkaise uhreja irtaantumaan hyväksikäytöstä. Esimerkiksi järjestötyössä Suomessa vuonna 2020 tunnistetuista uhreista yli puolella oli pelkoa oleskeluoikeuden menettämisestä, maasta poistamisesta tai muita oleskeluoikeuteen liittyviä epävarmuuksia (Neliapilajärjestöt 2020).

Jotta ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhri voi rekisteröityä TE-toimistoon työnhakijaksi, hänellä on oltava voimassa oleva oleskelulupa tai maahanmuuttoviraston todistus oleskeluluvan jatkoluvan vireilläolosta. Kuten luvussa 3.2, kävi ilmi ihmiskaupan ja työvoiman hyväksikäytön uhreilla voi olla erilaisia oleskelulupaperusteita, mutta tyypillisesti työperäistä hyväksikäyttöä kokeneella henkilöllä on kuitenkin alakohtainen työntekijän oleskelulupa esimerkiksi siivous- tai ravintola-alalla. Näin ollen hänen pitäisi löytää uusi työpaikka nimenomaan tältä alalta.

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan esimerkiksi etnisessä ravintolassa työskennelleen henkilön voi olla hankala löytää uutta työpaikkaa samalta alalta. Myös Helsingin Sanomien artikkelissa (30.3.2019) haastatellut nepalilaisravintoloissa hyväksikäytetyt työntekijät toivat esiin, ettei heidän ollut mahdollista saada uutta työpaikkaa etnisistä ravintoloista, sillä pienissä piireissä heidät on leimattu hankalina työntekijöinä (kts. myös laatikko 9 luvussa 8.3.4.). Uhreja auttavan tahon edustaja toi ilmi, että työntekijän oleskeluluvan alakohtaisuus voi vaikeuttaa työllistymistä siinäkin tapauksessa, että henkilö hakee työntekijän oleskelulupansa alarajoitteen poistamista tai siirtoa toiselle alalle:

Sehän yleensäkin meidän asiakkaiden työllistymisessä on ongelmana se. Että jos niillä on vaikka kokin oleskelulupa ja ne hakee vaikka siivoustyötä. Niin vaikka ne tietäisi, että ne pystyy hakemaan sen [työluvan]. Jos ne saa sen siivoustyön niin hakee alarajoitteen poistoa tai sen alarajoitteen muuttamista vaikka siivousalalle. Niin ei työnantaja jää odottamaan sitä. Työnantaja palkkaa sellaisen, jolla on jo lähtökohtaisesti oikeus työllistyä sille alalle. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 1.)

Lisäksi on mahdollista, että henkilöllä on tiettyyn työnantajaan sidottu työntekijän oleskelulupa, jolloin henkilöä ei voida rekisteröidä lainkaan TE-toimistoon työnhakijaksi. Yksi haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja kuvasi tilannetta näin:

Mikäli asiakkaan työlupa on sitten myönnetty jonkun tietyn työnantajan taholle, hänellä on vain ja ainoastaan oikeus tehdä työtä tämän työnantajan alaisuudessa ja mikäli tämä työnantajan alaisuudessa tehty työ päättyy, ei hänellä ole oikeutta lakisääteisesti tehdä työtä Suomessa kenenkään muun työnantajan alaisuudessa, eikä häntä tästä syystä voida sitten ottaa TE-hallintoon tai TE-palveluihin asiakkaaksi, koska hänelle ei voida tarjota työtä kuin tämän tietyn työnantajan alaisuudessa, joten hän ei ole avoimesti työmarkkinoiden käytettävissä. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 8.)

Tilanne on tietenkin erittäin ongelmallinen, mikäli tällaisella oleskeluvalla työskennellyt henkilö joutuu työvoiman hyväksikäytön uhriksi. Yleensä työvoiman hyväksikäyttöä kokeneilla henkilöillä on haastateltujen asiantuntijoiden mukaan suuri kiire löytää uusi työpaikka, ja paine johtuu erityisesti oleskeluluvasta, sekä velvollisuudesta elättää perhe joko Suomessa tai kotimaassa.

Tottakai sekin on myöskin haaste, että monet joutuu vähän ojasta allikkoon. Tai ihan tosi monet meidän asiakkaat, niin ne on irtaantuneet jostakin pahemmasta työpaikasta ja sitten päätynyt toiseen, missä ei ole edelleenkään asiat kunnossa. Missä on edelleenkin joku, semi-despootti johtamassa. Mutta se on vähän parempi. Ja sitten kuitenkin useilla on tarve saada jatko oleskeluluvalle joko omalle tai perheelleen. Niin vaihtoehtona ei ole se, että jäisi myöskään työttömäksi etsimään pidemmäksi aikaa sellaista itselle sopivaa ja kaikki lain kriteerit täyttävää paikkaa. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 1.)

Erityisesti toimeentulon edellytys perhesiteen perusteella myönnettävien osalta aiheuttaa suuria paineita niille ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreille, jotka ovat tuoneet perheensä Suomeen ja joilla on työntekijän oleskelulupa. Maahanmuuttoviraston laskukaavan mukaan esimerkiksi perheessä, jossa on kaksi aikuista ja kaksi alaikäistä lasta, toimeentuloon vaaditaan yhteensä 2 600 euroa kuukaudessa[3]. Sekä haastatellut uhreja auttavat tahot sekä työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustajat toivat esiin, että uudelleen uhriksi joutumisen riski on näissä tilanteissa suuri. Tiedossa on tapauksia, joissa henkilölle maksetaan maahanmuuttoviraston toimeentuloedellytyksen mukaista palkkaa paperilla, mutta hän joutuu palauttamaan osan palkasta työantajalle, tai tekemään esimerkiksi huomattavan pitkiä työpäiviä ilman erillistä korvausta.

[3] https://migri.fi/toimeentuloedellytys-suomesta-oleskeluluvan-saaneen-perheenjasenelle Luettu 17.8.2021.

Mutta on näitä lakeja, että sulla pitää olla tietty määrä tuloja, jotta sä... Joko sä saat oikeutuksen olla itse maassa tai sitten tuoda perheenjäsenen maahan, niin siinä on hirveä stressi ja se mun mielestä jo tipauttaa ne ihmiset jo semmoiseen tosi huonoon paikkaan, jossa heitä on tosi vaikea auttaa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 7.)

Ihmiskaupan uhreilla, joiden tapausta tutkitaan rikosprosessissa ihmiskauppanimikkeellä, ja joilla ei ole muuta voimassa olevaa oleskelulupaa, on ulkomaalaislain 52 §:n perusteella oikeus tilapäiseen ja tai jatkuvaan oleskelulupaan. Näissä luvissa ei ole toimeentuloedellytystä. Ongelmia tulee etenkin tilanteissa, joissa tutkintanimike muuttuu ihmiskaupasta joksikin muuksi, jolloin perustetta oleskeluluvalle ei enää ole olemassa ja myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuus päättyy. Tällöin henkilö voi epätoivossaan ottaa vastaan työtä ehdoilla millä hyvänsä, jotta voisi hakea työntekijän oleskelulupaa ja on vaarassa joutua uudestaan hyväksikäytön uhriksi. Lisäksi uhreja auttavien tahojen mukaan riskinä on, että henkilö, joka ei saa millään perusteella uusittua oleskelulupaansa, päätyy lopulta paperittomaksi.

Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakin lähtökohtaisesti on sidottu rikosprosessiin ja vieläpä siihen, että mikä se rikosnimike on, niin kyllähän sieltä se jo rakenteellisesti tuottaa semmoisia riskin paikkoja. Että jos sulla ei auttamisjärjestelmän asiakkuuteen enää ole oikeutta ja se ei välttämättä aina sano sitä, että voitaisiin olla varmoja, että tässä ei ole ihmiskauppauhrista kysymys. Sitten ei saa mitään lupaakaan, eikä sitten lähde, palaa kotimaahansakaan, niin kyllä se nyt on tietysti vaaran paikka ja riski jäädä siinä paperittomaksi Suomeen ja niiden palveluiden varaan mitä nyt meillä eri alueilla missä onkin ja missä kunnissa mitenkin paperittomille, mikä sitten tietysti vaihtelee kaiken lisäksi. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 2.)

Jatkossa 1.10.2021 voimaan astuvat ulkomaalaislain muutokset mahdollistavat kuitenkin sen, että hyväksikäyttöä työssä kohdanneelle ulkomaalaiselle työntekijälle on mahdollista myöntää työnantajan moitittavan menettelyn takia jatkolupa (54 b §). Jatkolupa myönnetään uuden työn hakemista tai yritystoimintaa varten, jos on perusteltua aihetta epäillä, että työntekijän työnantaja on merkittävällä tavalla laiminlyönyt velvollisuuksiaan hänen työnantajanaan tai muulla tavalla hyväksikäyttänyt häntä. Oleskelulupa myönnetään jatkuvaluonteisena yhdeksi vuodeksi edellisen oleskeluluvan päättymisestä, eikä sen myöntäminen edellytä, että ulkomaalaisen toimeentulo on turvattu. (HE 253/2020 vp.) Tämä muutos helpottanee ainakin joidenkin työntekijöiden asemaa ja mahdollistaa työpaikan saamisen myös muilta aloilta.

7. Yksilölliset haasteet

Tässä luvussa käsitellään ulkomaalaisten ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymiseen liittyviä yksilöllisiä haasteita ja seikkoja.

7.1. Uhrien työllistymisen yksilölliset haasteet kyselytulosten valossa

Ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien yksilöllisiä työllistymiseen ja uudelleen uhriutumiseen vaikuttavia seikkoja kartoitettiin kyselyn vastaajilta eri monivalintakysymyksillä. Näiden tuloksia avataan alla.

KUVIO 10. Miten paljon seuraavat yksilölliset seikat haittaavat mielestäsi hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhrien työllistymistä? N=50.

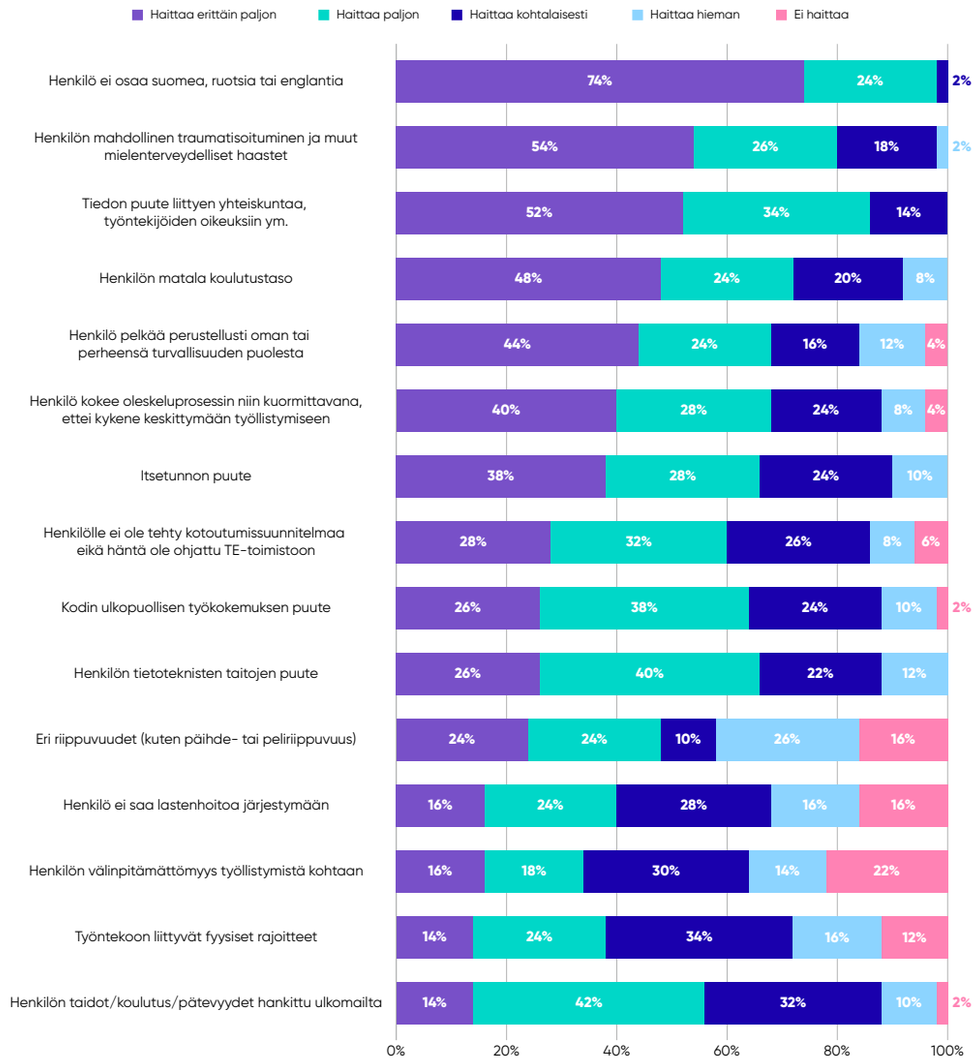

Yli puolet vastaajista piti hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhrien työllistymistä erittäin haittaavina yksilöllisinä tekijöinä traumatisoitumista (54 %) ja tiedon puutetta yhteiskunnan toiminnasta ja työntekijöiden oikeuksista (52 %). Erittäin haittaavana seikkana nähtiin matala koulutustaso (48 %), perusteltu pelko turvallisuuden puolesta (44 %) sekä oleskelulupaprosessin kuormittavuus (40 %). Mainittuja seikkoja työllistymistä paljon haittaavina piti yli kolmasosa vastaajista. Yli puolta yksilöllisistä seikoista pidettiin työllistymiseen ainakin jonkin verran haittaavina seikkoina.

Vastaajien näkemykset siitä eroavatko hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhrien työllistymisen haasteet muiden haavoittuvaisten ryhmien (esim. henkilöt, joilla työkykyä alentava sairaus) työllistymisen haasteista olivat jakautuneet (ks. kuvio 11). 40 % vastaajista oli sitä mieltä, että ihmiskaupan uhrien työllistymisen haasteet eroavat muiden haavoittuvien ryhmien kohtaamista haasteista, kun taas 46 % ei osannut sanoa ja 14 % oli eri mieltä.

KUVIO 11. Eroavatko hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhrien työllistymisen haasteet muiden haavoittuvaisten ryhmien (esim. henkilöt, joilla työkykyä alentava sairaus) työllistymisen haasteista. N=50.

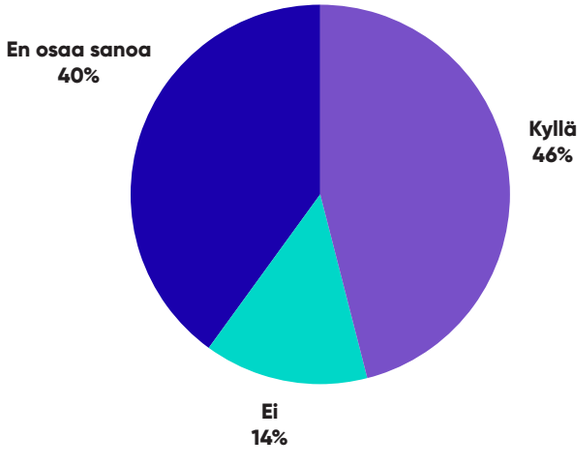

Kyllä-vastauksen valinneet vastaajat nostivat avokenttävastauksissa esiin ihmiskaupan uhrien erityispiirteinä trauman vaikutukset, alentuneen toimintakyvyn, kielitaidottomuuden ja hankaluuden kertoa tilanteestaan tavalla, joka tekisi tuen tarpeen näkyväksi. Muutama vastaaja toi ilmi erityisesti työvoiman hyväksikäyttöä kohdanneiden uhrien hankalan tilanteen ja riippuvuuden heitä hyväksikäyttäneestä työnantajasta:

Etenkin työvoiman hyväksikäyttöä kohdanneet ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Luotto työnantajiin ja systeemin on saattanut mennä, eikä omista oikeuksista aina ole tarpeeksi tietoa. Kun työnantaja hyväksikäyttää, värittää se koko tulevaa työuraa. (Kyselyn vastaaja.)

Esteiden purkaminen on vaikeampaa, koska usein ammatillinen ja sosiaalinen verkosto koostuu kokonaan hyväksikäyttäjistä. Tilanteesta poispääseminen vaatii runsaasti tukea, ja oleskelupiin, viranomaisten kanssa asiointiin ja työnhakuun liittyvät asiat ovat monille vaikeita. (Kyselyn vastaaja.)

Kyselyn vastaajia pyydettiin myös arvioimaan uudelleen uhriksi joutumiseen vaikuttavia yksilöllisiä tekijöitä.

KUVIO 12. Uudelleen hyväksikäytetyksi päätymiseen vaikuttavat tekijät N= 50.

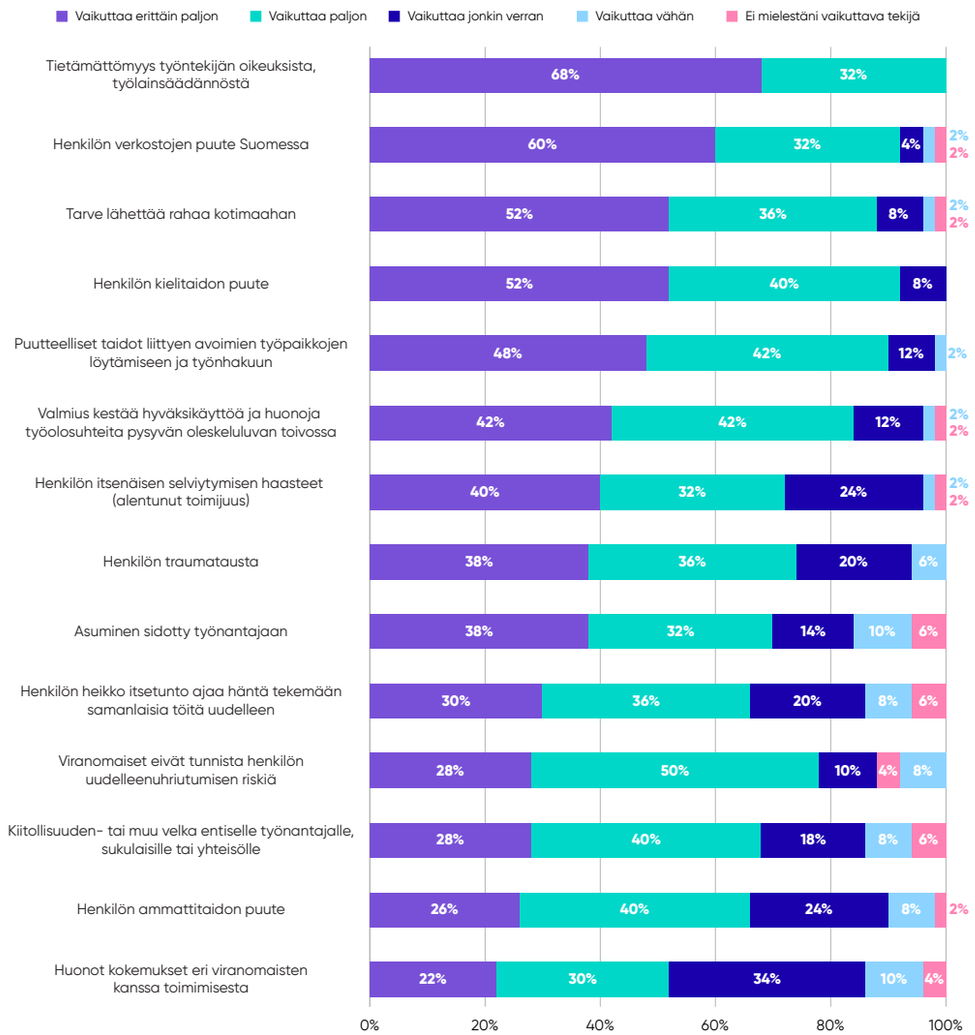

68 % vastaajista koki, että tietämättömyys työntekijän oikeuksista ja työlainsäädännöstä vaikuttavat erittäin paljon henkilön päätymiseen hyväksikäyttötilanteeseen uudelleen. Yli puolet vastaajista oli myös sitä mieltä, että henkilön verkostojen puute (60 %), tarve lähettää rahaa kotimaahan (52 %) sekä kielitaidon puute (52 %) vaikuttavat erittäin paljon henkilön riskiin joutua uudelleen hyväksikäytetyksi. Puolet vastaajista koki viranomaisten puutteellisen riskien tunnistamisen vaikuttavan paljon uudelleen hyväksikäytetyksi päätymiseen.

7.2. Kielitaito ja koulutus

Kuten kyselynkin tulokset osoittivat, uhrien työllistämiseen liittyy monenlaisia kielellisiä ja koulutukseen liittyviä haasteita. Kaikki haastatellut asiantuntijat mainitsivat erityisesti kielitaidon puutteen keskeisenä työllistymistä haittaavana tekijänä. Kielitaidon puute haittaa henkilöiden työllistymistä, mutta myös laajemmin koko kotoutumiseen liittyvää prosessia merkittävällä tavalla.

Se on mun mielestä yksi isoimpia varmaan, se kielitaidon puute. Kielitaitohan on sillä tavalla yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja kaikkeen tässä yhteiskunnassa tapahtuvaan toimintaan, ei pelkästään työllistymiseen, liittyvä asia. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 6.)

Haastateltavat olivat melko yksimielisiä sen suhteen, että kielikurssit ovat yksi ensimmäisistä työllistymistä tukevista palveluista, joihin asiakkailla tulisi olla pääsy. Jos henkilöllä ei ole suomen tai englannin kielen taitoa, ovat hänen työllistymismahdollisuutensa haastateltujen asiantuntijoiden mukaan heikot. Ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreilla voi olla myös puutteita luku- ja kirjoitustaidoissa, mikä edelleen vaikeuttaa paitsi kielten opiskelua, myös muuta kouluttautumista sekä tiedon omaksumista esimerkiksi omista oikeuksistaan työelämässä.

Vaikka omalla kielellä meillä on Suomessa nyt nykyään tosi paljon kaikkia materiaaleja, mutta eihän ne kaikkia... Ei ne tavoita sitten välttämättä näitä ihmisiä, varsinkin jos siinä on joku joka ikään kuin pitää heitä piilossa, tai he eivät pääse sitten ottamaan selvää asioista ilman kielitaitoa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 9.)

Kielitaidon ja tiedon puute voi johtaa tilanteisiin, joissa henkilöiden tietämättömyyttä esimerkiksi työehdoista käytetään hyväksi myös uudessa työpaikassa. Myös aiemman kirjallisuuden perusteella erityisesti pakkotyössä Suomessa olleet ihmiskaupan uhrit ovat saaneet heitä hyväksikäyttäneiltä työnantajilta usein väärää tietoa työlainsäädännöstä, oleskelulupasäännöksistä ja omista oikeuksistaan työntekijöinä, ja heitä on estetty saamasta oikeaa tietoa työmarkkinoiden pelisäännöistä (esim. Jokinen ym. 2011; Jokinen & Ollus 2014; Koskenoja ym 2018). Heillä on voi-

nut olla pelkoa ja epäluuloja viranomaisia kohtaan. Uhrien tietämättömyys ja väärät käsitykset voivat heikentää paitsi työllisyyspalveluista hyötymistä ja palvelurakenteen sisäistämistä, myös itse työllistymistä. (Koskenoja ym. 2018, 72, 105, 120; Roth & Luhtasaari 2021, 31; Sisäministeriö 2021, 28.) Siksi on erittäin tärkeää, että tietoa työntekijöiden oikeuksista ja avunhakumahdollisuuksista on tarjolla monella eri kielellä ja eri formaateissa.

Kieliryhmien sisällä ja tuttavapiireissä liikkuu paljon tietoa. Informaali vertaistuki voi olla suureksi avuksi vieraan maan käytäntöjä opetellessa, mutta toisaalta helposti löydettävän, omakielisen (viranomais)tiedon ja neuvonnan saatavuuteen tulisi haastateltavien mukaan kiinnittää huomiota myös tahattomien väärinymmärrysten välttämiseksi.

[--] se puskaradio toimii niin hyvin tässä kohtaa, että sitten semmoista väärää informaatiotakin kyllä kulkee tuolla asiakkaalla. Kuulee, ja ihmettelen joskus itse, että voi hyvänen aika, mistä toikin tuli. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 6.)

Seuraavan sivun laatikossa 4 esittelemme Rikosuhripäivystyksen tekemän videon työntekijöiden oikeuksista, erityistukipalvelun sekä kausityöntekijöiden neuvontapuhelimen, ja SAK:n ja sen jäsenjärjestöjen rahoittaman maahanmuuttajien neuvontapuhelimen.

Haastatellut uhreja auttavat tahot olivat kohdanneet tilanteita, joissa ihmiskaupan uhri oli myös uudessa työpaikassaan joutunut uudelleen uhriksi ja hänen tietämättömyyttään oli käytetty hyväksi.

Meilläkin ikävä kyllä aika paljon näkyy myös semmoisia tilanteita missä jo kertaalleen ihmiskaupan uhriksi joutunut niin sitten se työ, mikä löytyy ja saattaa löytyä ihan virallisten työllistymispalveluiden kautta, niin onkin itseasiassa jollain tavalla hyväksikäyttöä. Paperilla näyttää kaikki olevan ihan kunnossa, mutta sitten on eri asteista hyväksikäyttöä, ei välttämättä ihmiskaupan tunnusmerkistöä täyttävää, mutta ihminen joutuu uudelleentilanteeseen, missä kohtaa hyväksikäyttöä [...]. Kukaan ei ota näitä asioita puheeksi tai millään tavalla niitä työelämän taitoja ja esimerkiksi niitä minkälaisia oikeuksia työntekijällä on. Niin ei ole käyty hänen kanssaan riittävästi läpi etukäteen. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 3.)

LAATIKKO 4. Rikosuhripäivystyksen ja ammattiliittojen hyvät käytännöt.

Videot työntekijöiden oikeuksista ja neuvontapuhelin kausityöntekijöille

Rikosuhripäivystys on tuottanut työperäisen hyväksikäytön ehkäisemiseksi animoidun videon työntekijän oikeuksista 16 eri kielellä. RIKUssa toimii erityistukipalvelu, jonka työntekijät ovat erikoistuneet ihmiskaupan ja työvoiman hyväksikäytön uhrien neuvontaan.[4] Kausityöntekijöille on avattu erillinen neuvontapuhelin, joka toimii marjasesongin aikaan kesäkuusta syyskuun alkuun. Kausityöntekijöille tarkoitettu puhelin palvelee neljällä kielellä; suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja venäjäksi. Myös muilla kielillä palvelu on mahdollista etätulkkaksen avulla.[5]

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ja sen jäsenjärjestöt rahoittavat maahanmuuttajien työsuhdeneuvontaa. Neuvontapuhelimen yhteydenottomäärät ovat olleet kasvussa. Maahanmuuttajien työsuhdeneuvonta pyrkii tavoittamaan erityisesti ulkomaalaistaustaisia, jotka eivät ole ammattiliiton jäseniä sekä palveluiden katvealueelle jääviä ryhmiä kuten Suomeen saapuvia kausi- ja lähetettyjä työntekijöitä. Palveluun tänä vuonna yhteyttä ottaneista 8,5 prosenttia on kertonut olevansa ammattiliiton jäseniä. (SAK 2020.)

[4] https://www.riku.fi/palvelut/ihmiskauppa/ Luettu 19.4.2021.

[5] https://www.riku.fi/seasonalwork/ Luettu 23.6.2021.

Työelämään liittyvää tietoa tulisikin haastateltujen asiantuntijoiden mukaan jakaa osana kotoutumiskoulutuksia ja kielikursseja entistä enemmän. Haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja kertoi, että esimerkiksi ryhmätilaisuuksia, joissa ammattiliiton edustaja on käynyt luennoimassa ja vastaamassa kysymyksiin työelämään liittyvistä aiheista selkosuomella, on pidetty erittäin hyödyllisinä. Samankaltaista koordinoitua, matalan kynnyksen työelämän ja yh-

Niitä on kiitelty todella paljon ja osallistujat on sanoneet, että he ei ole koskaan tienneet ennen näitä asioita. He on saaneet [...] tietoa lomista, irtisanomisista ja työsopimuksista, palkkauksesta ja vaikka mistä. Ja tätä me on yritetty hankkeella nyt edistää, että tällaiset luennot, joko omakielisenä tai selkeällä suomella, tulisi osaksi työllisyyspalveluiden säännöllistä toimintaa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 5.)

teiskunnan perusmekanismeihin keskittyvää orientaatiota peräänkuuluttivat myös muutamat muut haastatellut asiantuntijat. Esimerkiksi omakieliset orientaatiojaksot, joissa osallistujille annetaan tietoa Suomesta ja kerrotaan esimerkiksi suomalaisesta verotusjärjestelmästä sekä yleisesti yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista, ovat tärkeä keino levittää tietoa suomalaisesta työelämästä maahanmuuttajille. Esimerkiksi Palvelualojen ammattiliitto PAM tarjoaa jäsenilleen vuosittain suomen kielen kursseja, joilla käydään läpi myös perustietoja työntekijän oikeuksista. Tätä toimintaa esitellään seuraavassa laatikossa 5.

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan konkreettisten digitaitojen puutteet haittaavat voimakkaasti asiointia eri viranomaisten kanssa, kun yhä suurempi osa asioista pitäisi hoitaa verkossa ja kirjallisesti. Esimerkiksi työttömäksi ilmoittautuminen ja erilaisten etuuksien hakeminen ja lomakkeiden täyttäminen voi olla erittäin vaikeaa kielitaidotto-

LAATIKKO 5. Opi Suomea -kurssit.

[6] https://www.pam.fi/tietoa-pamista/pam-pahkinankuoressa.html Luettu 23.6.2021.
[7] Henkilökohtainen kommunikaatio liiton edustajan kanssa 18.8.2021.
[8] https://www.pam.fi/uutiset/hae-mukaan-kevaan-opi-suomea-kurssille.html Luettu 23.6.2021.
[9] https://www.pam.fi/uutiset/nepalilaisravintoloissa-paljastunut-tyontekijoiden-hyvaksikaytto-nosti-esiin-tyomarkkinoiden-varjopuolen.html Luettu 23.6.2021.

Palvelualojen ammattiliiton kielikurssit ja tuki nepalilaisille kokeille

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry on yksityisillä palvelualoilla työskentelevien ammattiliitto, johon kuuluu noin 210 000 jäsentä. PAMin jäsenistä suurin osa työskentelee vähittäiskaupassa, matkailu-, ravintola- ja vapaa-ajanpalveluissa, kiinteistöpalveluissa sekä vartiointialalla[6]. Maahanmuuttajataustaisia jäseniä liitolla on noin 11 500 ja heidän yleisimmät äidinkielensä ovat viro ja venäjä[7]. PAM on jo vuosia järjestänyt kielikoulutusta jäsenilleen Opi suomea -kursseilla. Kurssit on suunnattu henkilöille, jotka toimivat palveluammatissa esimerkiksi siivoojana, myyjänä tai ravintola-alan työntekijänä. Kurssin aikana opiskelijat tutustutetaan myös suomalaisen työelämän tapoihin ja sääntöihin[8].

Vuosina 2019–2020 PAM oli mukana toiminnassa, jossa tuettiin nepalilaisten ravintolatyöntekijöiden siirtymistä töihin vastuulliselle työnantajalle yhteistyössä Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry:n hallituksen jäsenyritysten kanssa (ks. myös laatikko 9 luvussa 8.3.4.). Lisäksi PAM on järjestänyt nepalilaistyöntekijöille tapaamisia ja erilaisia koulutuksia suomalaisista työehdoista tulkin välityksellä. PAM tarjosi vuonna 2020 liiton jäsenenä oleville nepalilaisille kokeille juuri heille suunniteltua suomen kielen koulutusta. PAM linjasi liiton poikkeavan oikeusapusäännöstä nepalilaistyöntekijöiden tapauksissa, ja sitoutuvansa auttamaan hyväksikäytön uhreja riippumatta siitä, ovatko he olleet liiton jäseniä yleensä vaadittavat kuusi kuukautta[9]

malle. Tarve matalan kynnyksen käytännön ohjaukseen ja neuvontaan on uhreja auttavan tahojen edustajien mukaan suuri.
Haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja toi esiin myös tar-

[On asiakkaita], jotka ei ole koskaan elämässään ollut työttömiä. Ei ne tienneet miten ilmoittaudutaan työttömäksi, ei ne osanneet täyttää yhtään ainuttakaan lomaketta. Ei ne tienneet, vaikka ne olivat jotenkin jonkun työttömyyskassan jäseniä, niin ei niillä kassoilla ole mitään palvelua, että ne auttaisivat ihmisiä niitä hakemuksia täyttämään. Eikä oikein sosiaalitoimestakaan saanut siihen apua. Saati Kelankaan, Kela saattoi soittaa jonkun lapun täyttämiseksi jollekin täysin kielitaidottomalle ihmiselle. Niin ei sekään oikein toiminut. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 1.)

peen digitukeen ja (omakieliseen) ohjaukseen esimerkiksi tietokoneen käytössä. Joskus opettelu on aloitettava ihan tietokoneen käytön perusteista, mutta sen jälkeen opetusta voi olla myös esimerkiksi verkkokursseilla. Mikäli omakielistä opetusta ei voida järjestää, selkeällä suomella toteutettu digiopetus voi olla myös tapa treenata suomen kieltä. Lisäksi digitaidot sekä oma älylaite auttavat tiedonhankinnassa ja työpaikkojen etsimisessä, mahdollistavat verkkoasioinnin, ja vahvistavat henkilön omaa toimijuutta.

Perus- ja/tai ammatillisen koulutuksen puute ja erilaisten pakollisten pätevyyksien puuttuminen haittaa uhrien työllistymistä myös matalapalkka-aloilla. Näistä esiin nostettiin esimerkiksi ravintola-alan osalta hygieniapassi. Erityisesti työllistymis- ja sosiaalipalveluiden edustajat toivat ilmi, että kieli- ja ammatilliseen koulutukseen osallistuminen voi olla haasteellista monille.
Myös muut työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustajat korostivat haas-

Siellä ammatillisessa koulutuksessa on kyllä ihan selkeästi haasteena se, että kun perustutkintoon kuuluu nykyään ne YTO-aineet, eli yleiset aineet, matikat ja englannit sun muut, niin hyvin harva meidän asiakaskunnasta pystyy niitä suorittamaan. Kuitenkin puhutaan korkeintaan kolme, neljä vuotta maassa olleista henkilöistä pääsääntöisesti, niin harva pystyy suorittamaan koko perustutkintoa. Se jää osatutkinnoksi tai ammattitutkinnoksi ja sitten kyllähän se vaikuttaa työllistymiseen. Kyllä siellä on haasteita pitkin matkaa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 4.)

tatteluissa, että moni haavoittuviin ryhmiin kuuluva henkilö on vain osatyökykyinen. Ihmiskaupan uhreilla työkyky voi olla alentunut esimerkiksi

hyväksikäytön ja jo lähtökohtaisesti puutteellisten työelämävalmiuksien vuoksi. Heidän asemansa työmarkkinoilla voi näin ollen olla monella tapaa haavoittuva. Tähän liittyy sekä psyykkisiä että mahdollisesti fyysisiäkin haasteita, ja haastateltavien mukaan henkilön voi olla vaikea motivoitua tai sitoutua monen vuoden pituiseen kokoaikaiseen prosessiin.

Ihmiskaupan uhreilla saattaa lisäksi olla meneillään monimutkaisia rikos- ja oikeusprosesseja ihmiskauppaan tai hyväksikäyttöön liittyen. Nämä voivat vaatia asiointia poliisin ja muiden viranomaisten luona, mikä edellyttää poissaoloa työstä tai työllistymistä edistävistä toimenpiteistä. Nämä prosessit saattavat kestää vuosia ja ovat ennakoimattomia, mikä voi luoda haasteita työhön osallistumiseen. (Roth & Luhtasaari 2021, 32; De Luca ym. 2020; Balch ym. 2017, 15, 27; Roberts 2018, 2.) Kuten eräs haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustaja toi esiin, joustoja ja mahdollisuuksia osatyökykyisille tarvittaisiin lisää:

Erilaiset osatyökykyiselle suunnatut vaihtoehdot edistäisivät tämän asia-

Jos siinä pitää lähteä siitä, että ensin opiskelee suomen kielen ja sitten menee peruskouluun saadakseen yleissivistävän koulutuksen ja sitten työelämään, niin se on kyllä todella iso haaste. Ja siihen liittyy sitten monesti se, että monet meidän asiakkaat on olleet jo niin osatyökykyisiä, että he eivät edes pääsisi ammatilliseen koulutukseen. […] Että tällaisia toivoisi kyllä lisää, näitä osatyökykyisten vaihtoehtoja ja tämmöisiä osatutkinnon suorittamisen vaihtoehtoja. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 5.)

kasryhmän työllistymistä pidemmällä tähtäimellä usean haastateltavan mukaan, koska niillä voitaisiin vastata heidän yksilöllisiin haasteisiinsa aiempaa joustavammin ja yksilöllisemmin. Lannistavien kokemusten jälkeen uudelleen aktiivisesti työnhakuun tai opintoihin lähtö voi tuntua ylivoimaiselta. Haastateltavien mukaan palvelutarjonnasta siis puuttuu ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreille sopivia vaihtoehtoja, joka johtaa siihen, että henkilöt jäävät työelämän ulkopuolelle.

7.3. Hyväksikäytön ja väkivallan seuraukset

Moni haastateltava toi ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien osalta ilmi myös erilaisia mielenterveyteen ja trauma- ja väkivaltataustaan liittyviä haasteita. Useilla ihmiskaupan uhreilla on aiempaa traumataustaa tai haavoittuvuustekijöitä, jotka yhdessä hyväksikäyttökokemuksesta johtuvan trauman kanssa ovat merkittävästi henkilön työkykyyn vaikuttavia

yksilöllisiä seikkoja.

Koskenoja ym. (2018, 162–163) mukaan osa Suomessa asuvista ih-

Yksi haaste on se, että on siitä hyväksikäytöstä niin isoja psyykkisiä seurauksia ihmiselle, että on kerta kaikkiaan psyykkisesti sairas tai sitten jotenkin tosi heikoilla ja tarvitsisi ehkä ensin terveydenhuoltoa ja sen tyyppistä tukea ennen kuin pystyisi työllistymään. […] Ihmiskauppa ilmiönä on jo sellainen lähtökohtaisesti, että usein sellaiset henkilöt, joilla on jo jotain haavoittuvuustekijöitä ennestään, olkoon se ihan joskus jopa valmiiksi jopa psyykkinen sairaus tai, tai ihan vaikka nyt persoonallisuushäiriöitä. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 2.)

miskaupan uhreiksi joutuneista ulkomaalaisista on psyykkisesti erittäin oireilevia, jopa psykoottisia, ja heidän toipumisensa työkykyisiksi voi olla erittäin hankalaa. Traumatisoituneen ihmiskaupan uhrin ensisijainen palvelutarve voikin usein olla traumasta ja hyväksikäytöstä toipumista edistävien tukitoimien järjestäminen (mm. Hopper & Gonzalez 2018, 187; Koskenoja 2018, 112–113; Shigekane 2007, 135).

Hyväksikäyttöä kokeneen henkilön työkyky voi uhreja auttavien tahojen mukaan vaihdella esimerkiksi pitkän rikosprosessin eri vaiheissa, jolloin uudelleen työllistynyt henkilö voi kokea rikosprosessin niin raskaana, ettei pystykään ainakaan hetkellisesti tekemään töitä. Toisaalta uusi työ voi myös piristää ja vaikuttaa mielenterveyteen ja jaksamiseen positiivisella tavalla. Yksi uhreja auttavan tahon edustaja toi ilmi, että hyväksikäyttöä kokeneilla työntekijöillä voi olla ylipäänsä vääristynyt näkemys normaalista työntekijän ja työnantajan välisestä suhteesta.

Uhrin aiemmat kokemukset ja trauman vaikutukset voivat luoda eri-

Monilla on aika matalaksi lyöty itsetunto. Ja sellainen vääristynyt käsitys siitä, millainen on normaali työnantajan ja työntekijän suhde. Ajattelee jotenkin, että työnantaja on sellainen kaikkivoipa kuningas. Niin se on vähän joka paikassa. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 1.)

laisia haasteita työyhteisöön sopeutumiselle ja työkulttuuriin tutustumiselle. Hyväksikäyttöä ja kaltoinkohtelua jopa vuosia kokenut uhri ei välttämättä kiinnity uuteen työpaikkaan ja työyhteisöön odotetulla tavalla. Uhreja auttavien tahojen mukaan hyväksikäyttö voi heikentää uhrin toimintakykyä ja itsevarmuutta monin eri tavoin. Tyypillistä on myös se, että uhrit kärsivät usein trauman jälkeisistä oireista, jotka

eivät heijastele lainkaan henkilön todellista kapasiteettia ja tavanomaista tapaa toimia. Asioita pitää esimerkiksi toistaa henkilölle useita kertoja. Usea haastateltu uhreja auttava taho toi ilmi, että TE-toimistojen henkilökunnalla ei välttämättä ole riittävästi ymmärrystä trauman vaikutuksista ihmisen käytökseen ja että lisää koulutusta tarvitaan. Pahas-

Siinä vaiheessa, kun ne usein on näiden palveluiden tarpeessa ja yrittää rakentaa sitä elämää jollain tavalla uudestaan. Usein siinä on kuitenkin vielä toipuminen sillä tavalla kesken, että se olisi tärkeää ymmärtää esimerkiksi, jos asiakas ei vaikka tule tapaamiselle tai unohtaa asioita. Niin että miten esimerkiksi trauma vaikuttaa siihen asiakkaaseen. Silleen mä ajattelen, että jotenkin pitäisi tietää ja ymmärtää ammattilaisten sitä kohderyhmää paremmin. Siinä on kyllä isoja puutteita. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 3.)

ti traumatisoitunut henkilö ei välttämättä pysty osallistumaan ainakaan täysipainoisesti koulutuksiin ja kielikursseihin. Kuten yksi haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustaja toi ilmi, trauma on prosessi ja tilanteet ovat vaihtelevia, jolloin henkilön tilannetta tulee arvioida yksilöllisesti:

Traumahan on prosessi. Myöskin varmaan, mä nyt ajattelisin näin, että on hyviä päiviä, on huonoja päiviä, ja sitten kaikki, mikä tapahtuu siellä lähtömaassa, niin se aina vaikuttaa siihen. Sitten on kerta kaikkiaan toimintakyvytönkin [...] Mutta sitten on myöskin semmoisia ihmisiä, jotka pärjäävät ihan kummallisen hyvin. On sellaisiakin, joilla ilmeisesti resilienssi toimii niin hyvin, että he pystyvät palautumaan niistä järkyttävistä kokemuksista, että ei mene vuottakaan, kun he saavuttaa sen tavoitetason suomen kielessä. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 6.)

7.4. Naiset ja perheelliset

Useat haastateltavat toivat ilmi myös haasteita, jotka koskevat erityisesti naispuolisia uhreja sekä laajemminkin maahanmuuttajataustaisten naisten työllistymistä. Tutkimusten mukaan Suomessa maahanmuuttajanaiset ovat yleisesti huomattavasti useammin työttöminä kuin miehet (Bontenbal ym. 2019, 253; Larja & Sutela 2015, 71, 73, 78). Sukupuoli vaikuttaa iän ja muiden tekijöiden ohella myös ihmiskaupan uhrien työllistymiseen

ja integraatioon (Corbanese & Rosas 2020, 11; EIGE 2018, 33). Maahanmuuttajanaisista merkittävästi suurempi osa kantaväestöön verrattuna hoitaa päätoimisesti omia lapsiaan kotona, mikä selittää osaltaan eroa (Bontenbal, ym. 2019, 253; Larja & Sutela 2015, 74–75). Esimerkiksi lähisuhdeväkivaltakokemukset, pitkään jatkunut kotiäitiys, ja ajatukset siitä, sopiiko naisen tehdä töitä kodin ulkopuolella tai tietyillä aloilla voivat haastateltavien mukaan vaikeuttaa naisten työllistymistä.

Haastatellut työllistymis- ja sosiaalipalveluiden edustajat olivat kohdanneet tilanteita, joissa puoliso oli yrittänyt kieltää vaimonsa osallistumisen ammatilliseen koulutukseen tai pyrkinyt muulla tavoin vaikeuttamaan esimerkiksi osallistumista kielikursseille. Haastateltu uhreja auttavan tahon edustaja toi ilmi myös erilaisia käytännön haasteita, joita pienten lasten vanhemmat voivat joutua kohtaamaan ja joka käytännössä rajoittaa heidän työllistymis- ja kouluttautumismahdollisuuksiaan. Yleensä nämä haasteet koskevat erityisesti naisia.

Meidän asiakasryhmissä olevilla ihka-uhreilla, se mikä on tosi haasteellista, että aika monella on lapsia. Joka vaikuttaa siihen työllistymiseen monella eri tavalla. Siinä on se sen perhe-elämän joustot. [...] Niillä, joilla ei täällä Suomessa ole mitään tukiverkkoa olemassa, eikä lapsilla ole esimerkiksi ketään muita, jotka voisi pitää heistä huolta tai ei ole välttämättä oikeutettu päiväkotipaikkaan. Niin se toki vaikeuttaa sitä työllistymistä, tai rajaa aika paljon sitä, minkä tyyppistä työtä pystyy tekemään tai ottamaan vastaankaan, vaikka jos tällaista tarjotaan. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 3.)

Myös aiemman kirjallisuuden mukaan naispuolisista ulkomaalaistaustaisista ihmiskaupan uhreista Suomessa useat ovat lisäksi yksinhuoltajia, joille myös päivähoitopaikan puute tai sen pitkä jonottaminen on keskeinen työllistymistä ja kotoutumista hidastava tekijä (De Luca ym. 2020, 28; Koskenoja ym. 2018, 106; STM 2011, 10). Toisaalta, jos ihmiskaupan uhrin perhe ei ole Suomessa, hän voi kokea suurta stressiä saadakseen perheensä Suomeen ja löytääkseen työpaikan, jolla voisi täyttää työntekijän oleskeluluvan toimeentuloedellytykset (ks. oleskeluluvista lisää luvussa 6.6). Haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustaja toi esiin, että tällaisessa tilanteessa olevan henkilön voi olla vaikea keskittyä opiskeluun tai muuhun toimintaan:

Jos heillä on perhettä, joka ei ole Suomessa, niin se kyllä aivan ehdottomasti vaikeuttaa sitä kielen opiskeluja ja kaikkea eteenpäin menemistä. Perheen yhdistäminenhän on tehty niin vaikeaksi tässä nyt viime vuosina, kun vaaditaan sitä perheitten elättämistä. Se todella syö sitä jaksamista. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 4.)

7.5. Tapausesimerkit: ihmiskaupan uhrien yksilöllinen ohjaus palveluihin

Ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhrit tulevat monenlaisista taustoista, ja heidän kokemuksensa sekä työllistymisen tuen tarpeet voivat olla keskenään hyvin erilaisia. Siksi esittelimme osana kyselyä vastaajille neljä kuvitteellista tapausta, joissa henkilö oli joutunut ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhriksi. Vastaajia pyydettiin lukemaan lyhyt kuvaus jokaisesta tapauksesta ja vastaamaan sen perusteella kysymyksiin siitä, minkä seikkojen he arvioivat erityisesti vaikuttavan kuvatun henkilön työllistymiseen ja mihin palveluihin he ensisijaisesti ohjaisivat kunkin asiakkaan.

Tapaus A.

Kohtaat työssäsi nigerialaistaustaisen naisen. Hänet pakotettiin prostituutioon Italiassa, ja kuljetettiin eri Euroopan maiden kautta Suomeen kolme vuotta sitten. Suomessa hänet tunnistettiin seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvan ihmiskaupan uhriksi ja hänet otettiin ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi. Oleskeluluvan nainen sai noin vuosi sitten, ja kunta ohjasi hänet TE-toimistoon. Naisella on kolmivuotias lapsi. Nainen puhuu auttavasti englantia ja italiaa ja on käynyt kotimaassaan peruskoulun.

KUVIO 13.
Tapausesimerkki A, ensisijaiset palvelut.

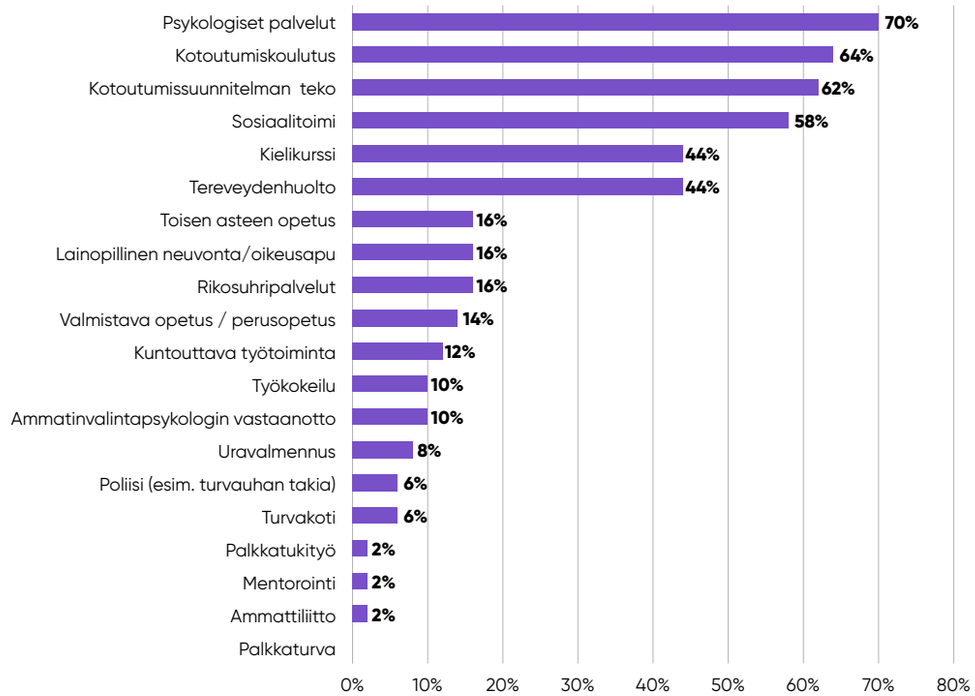

Merkittävä osuus (70 %) vastaajista olisi ohjannut naisen psykiatristen/psykologisten palveluiden pariin ja 44 % vastaajista terveydenhuollon piiriin. Kaksi kolmasosaa vastaajista ohjaisi naisen ensisijaisesti kotoutumispalvelujen alle, kuten kotoutumissuunnitelman (62 %) tai kotoutumiskoulutuksen (64 %) pariin. Vastaajista yli puolet (58 %) ohjaisi naisen sosiaalitoimen piiriin. Osa vastaajista ohjaisi naisen ydintoiminnoiltaan hyvin eriäville palvelupoluille kuten toisen asteen opetukseen (16 %), lainopillisiin palveluihin (16 %) ja rikosuhripalveluihin (16 %).

Tapaus B.

Kohtaat työssäsi nepalilaissyntyisen kokkina toimineen 50-vuotiaan miehen. Hän työskenteli nepalilaisessa ravintolassa hieman yli viiden vuoden ajan. Noin vuosi sitten ravintolanomistajaa vastaan nostettiin syyte ihmiskaupasta, jossa asiakkaasi on ollut asianomistajana. Mies on tullut Suomeen työluvalla, joten hän ei ole ollut kotoutumispalveluiden asiakkaana. Hän on viettänyt suurimman osan ajastaan töissä ravintolan keittiössä tai työnantajansa järjestämässä majoituksessa. Hän ei ole juurikaan tutustunut suomalaiseen yhteiskuntaan, ei tunne Suomen työlainsäädäntöä eikä osaa suomea yksittäisiä sanoja enempää. Hän puhuu vain nepalia ja hänellä on nepalilainen kokin tutkinto.

KUVIO 14.

Tapausesimerkki B,
ensisijaiset palvelut.

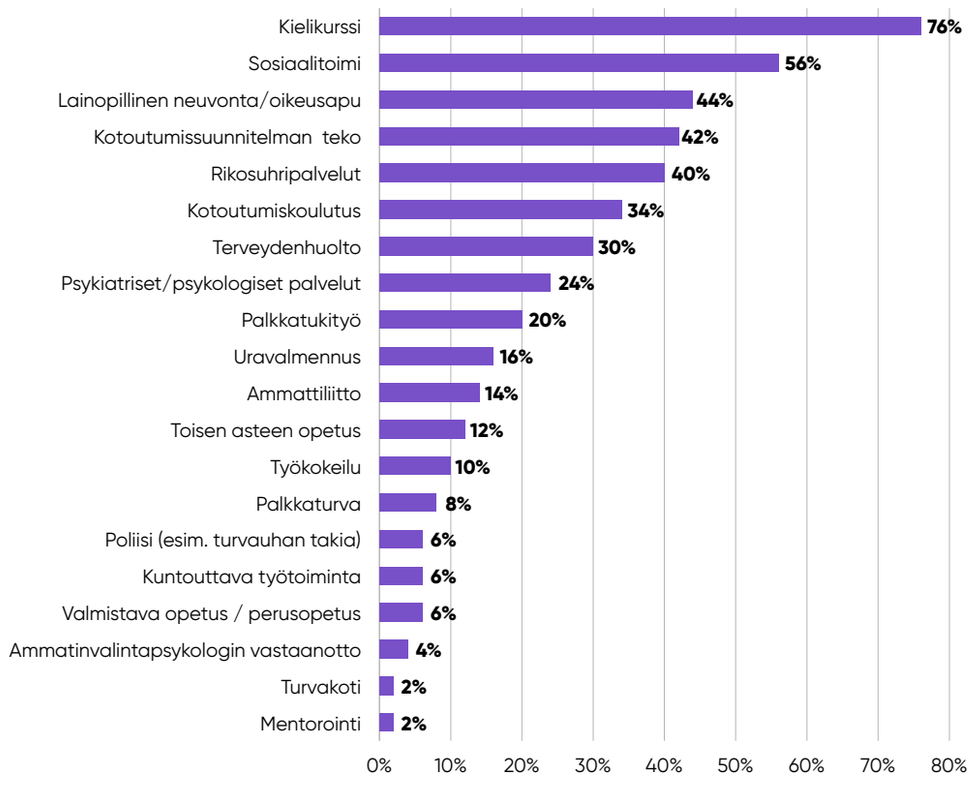

Tapausesimerkin perusteella 76 % vastaajista ohjaisi todennäköisimmin jo ihmiskaupan uhriksi tunnistetun miesasiakkaan kielikurssille. Yli puolet vastaajista ohjaisi miehen sosiaalitoimen piiriin. Lainopillisen neuvonnan/oikeusavun pariin miehen ohjaisi 44 % vastaajista, ja rikosuhripalvelujen piiriin 40 % vastaajista. Nepalilaismiehen työllistymistä tukevista vaihtoehdoista palkkatukityö, (20 %) uravalmennus (16 %) ja ammattiliitto (14 %) olivat todennäköisimpiä vaihtoehtoja. Lähes neljäsosa vastaajista arvioi ohjaavansa heillä asiakkaana olevan nepalilaismiehen terveydenhuollon (30 %) ja psykiatrisen hoidon (24 %) palveluihin.

Nepalilaismiestä ohjattaisiin psykiatrisen avun piiriin huomattavasti harvemmin kuin ensimmäisen tapauskuvauksen nigerialaisnaisen (A) kohdalla, missä yli kaksi kolmasosaa vastaajista piti naisasiakkaan kohdalla mielenterveyspalveluita ensisijaisena palvelumuotona. Tämä seikka on huomionarvoinen, koska viisi vuotta jatkuneen hyväksikäytön uhri voisi myös hyötyä psykiatrisesta avusta.

Tapaus C.

Kohtaat työssäsi irakilaistaustaisen miehen, joka on saapunut maahan kolme vuotta sitten alaikäisenä turvapaikanhakijana. Hän teki yötyötä tehdasrakennusten siivoojana, kunnes yritys meni konkurssiin ja sen johtaja poistui Suomesta. Miehelle oli maksettu siivoustyöstä 3,5–4 euron tuntipalkkaa ilman lakiperustaisia lisiä ja hän oli työskennellyt kuutena yönä viikossa klo 21–06 yhtäjaksoisesti kahden vuoden ajan. Viimeiseltä kolmelta kuukaudelta hänelle ei ollut maksettu palkkaa lainkaan. Hän on nyt täysi-ikäinen ja juuri saanut oleskeluluvan. Hän puhuu hieman englantia ja suomea, mutta hänen luku- ja kirjoitustaidoissaan on puutteita.

KUVIO 15.
Tapausesimerkki C,
ensisijaiset palvelut.

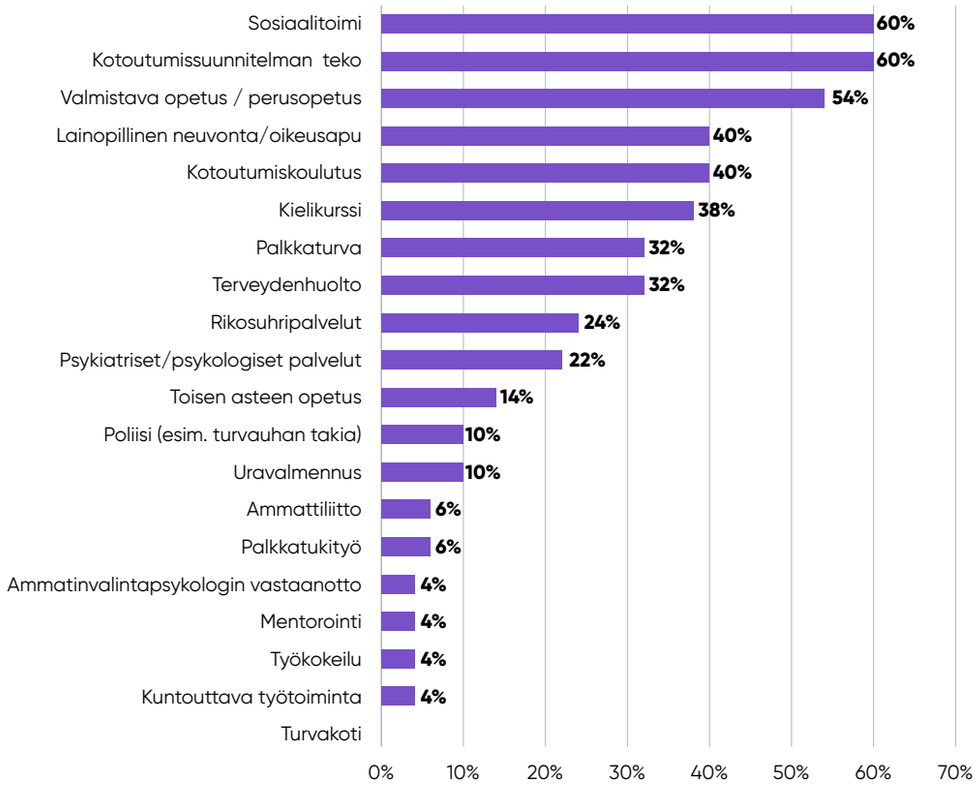

Tapausesimerkin asiakkaalle ehdotetut palvelupolut olivat muiden esimerkkien kanssa pääosin samansuuntaisia, mutta irakilaismiehen kohdalla valmistavaa opetusta tai perusopetusta suositteli yli puolet vastaajista (54 %). Tapausesimerkeistä irakilaismies oli iältään nuorin, ja miehen nuori ikä vaikutti todennäköisesti suureen määrään vastaajia, jotka pitivät eri koulutuspolkuja ensisijaisena vaihtoehtona. Noin kaksi viidesosaa vastaajista olisi ohjannut miehen kielikurssille (38 %) ja/tai kotoutumiskoulutukseen (40 %). Joka kolmas ohjaisi miehen tekemään palkkaturvahakemuksen. Lisäksi rikosuhripalveluja (24 %) ja terveydenhoidon (32 %) psykiatrisen hoidon (22 %) palveluja pidettiin ensisijaisina palveluvaihtoehtoina.

Tapaus D.

Kohtaat työssäsi thaimaalaistaustaisen naisen, joka on muuttanut Suomeen neljä vuotta sitten naituaan miehen, joka omistaa pienen maatilan. Nainen ei osaa suomea, ruotsia tai englantia, mutta lukee ja kirjoittaa sujuvasti omalla äidinkielellään. Hänelle on tehty kotoutumissuunnitelma maahan tulon jälkeen, mutta saatuaan lapsen hän jäi kotiin hoitamaan lasta. Nainen kertoo asioineensa Suomessa ainoastaan miehensä kanssa, ja että ei ole tutustunut yhteenkään miehen perhe/ystäväpiirin ulkopuoliseen ihmiseen, sillä hänen elämänsä on ollut erittäin rajoitettua. Puoliso on kontrolloinut häntä käyttämällä väkivaltaa ja uhkailua ja teettänyt hänellä päivittäin useita tunteja raskaita maatilan töitä ilman korvausta. Hänellä ei ole kodin ulkopuolista työkokemusta, eikä hänellä ole ollut rahaa käytössään – nainen on saanut kotihoidon tukea, mutta mies on ohjannut sen omalle tililleen ja käyttänyt itse. Nainen oli ohjattu terveyskeskuksesta 3-vuotiaan lapsensa kanssa turvakotiin, ja hän haluaa työllistyä elättääkseen itsensä ja lapsensa.

KUVIO 16. Tapausesimerkki D, ensisijaiset palvelut.

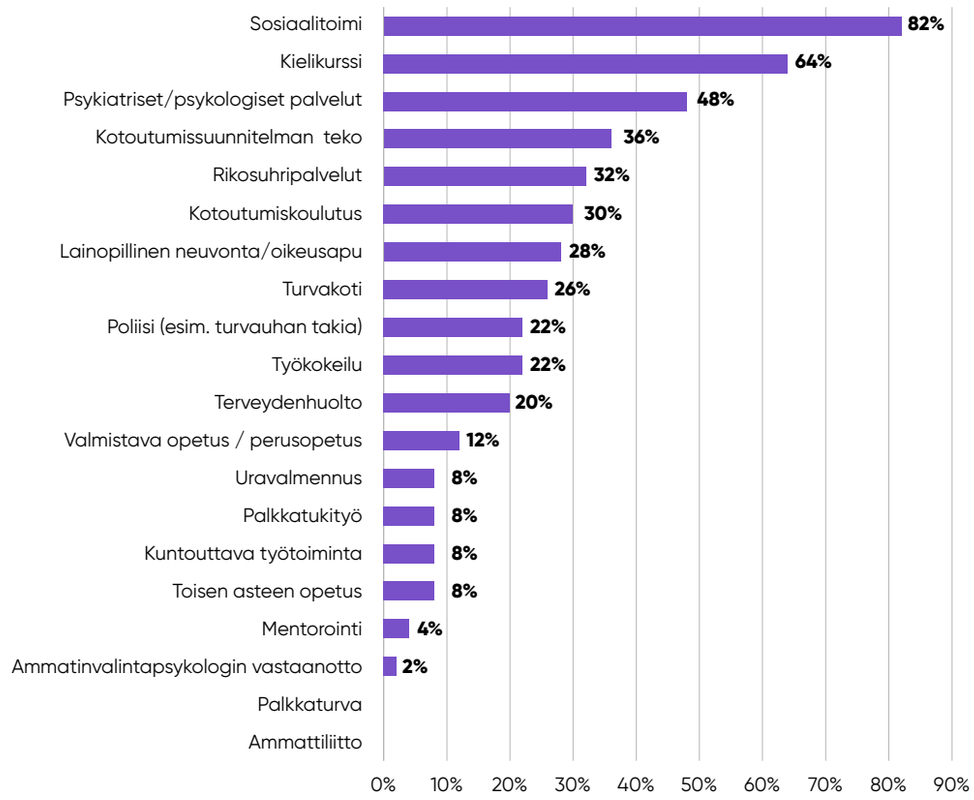

Thaimaalaisnaisen kohdalla sosiaalitoimi (82 %) nousi muista vastauksista poiketen vastaajien valitsemaksi ensisijaiseksi palveluvaihtoehdoksi. Suuri osa (64 %) vastaajista ohjaisi naisen kielikurssille. Lisäksi vastaajista lähes neljäsosa ohjaisi naisen poliisin puheille. Lähes puolet vastaajista (48 %) ohjaisi naisen psykiatrisen avun piiriin. Vastaajista 28 % ohjaisi naisen oikeusapuun, ja 26 % turvakotiin. Työelämään orientoivista palveluvaihtoehdoista vastaajat ohjaisivat naisen ensisijaisesti työkokeiluun (22 %).

Kyselyn tulokset esimerkkitapausten osalta osoittavat, että ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreja ohjataan tilanteen mukaan osittain varsin erilaisiin ensisijaisiin palveluihin. Tähän vaikuttavat erilaiset yksilölliset seikat, kuten uhrin sukupuoli, ikä, koulutustausta, kielitaito ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet, mutta mahdollisesti myös erilaiset odotukset tai ennakkoluulot. Näin ollen esimerkiksi työvoiman hyväksikäyttöä kokenutta miespuolista ihmiskaupan uhria ei välttämättä ohjata ensisijaisesti psykiatrisiin palveluihin, kun taas seksuaalista hyväksikäyttöä kokenut nainen ohjataan juuri näihin palveluihin. Aiheesta on saatavilla varsin vähän tutkimusta, mutta ihmiskaupan seurauksia tarkastelleiden tutkimusten mukaan väkivallalla ja kontrollilla on erilaisia seurauksia ja vaikutuksia miehiin ja naisiin, riippuen etenkin väkivallan vakavuudesta ja heidän kokemastaan ihmiskaupan muodosta (esim. Iglesias-Rios ym 2018; Turner-Moss ym. 2013).

Selvityksen aineisto on rajallinen, mutta nostaa esiin kysymyksen siitä, onko palvelunohjauksessa havaittavissa stereotyyppisiä oletuksia erilaisten ihmisten tarpeista. Aiheesta olisi hyvä tehdä jatkotutkimusta, mutta tärkeää on, että ohjaus palveluihin perustuu asiakkaan henkilökohtaiseen palveluntarpeeseen, eikä oletuksiin siitä mitä hän tarvitsee tai ei tarvitse esimerkiksi sukupuolensa perusteella.

8. Ihmiskaupan uhrien työllistämisen mahdollisuudet ja toimintatavat

Haastattelemamme asiantuntijat sekä kyselyn vastaajat toivat esiin erilaisten yksilöllisten ja rakenteellisten haasteiden lisäksi myös mahdollisuuksia, joilla ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymistä voidaan tukea. Tässä luvussa avataan näitä mahdollisuuksia ja tuodaan ilmi keinoja ja toimintatapoja, joiden pohjalta voidaan kehittää ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työelämään integroivia palveluita.

8.1 Uhrien kohtaaminen työllistämispalveluissa

Ensin käydään läpi kyselyn tuloksia. Kyselyllä kartoitettiin vastaajien edustamien organisaatioiden käytössä olevia erilaisia toimintatapoja, jotka liittyivät ihmiskaupan uhrien ja hyväksikäyttöä kohdanneiden henkilöiden kanssa tehtävään työhön. Kuten aiemmin kävi ilmi, kyselyn vastaajat olivat poikkeuksellisen valveutuneita ja 86 % oli kohdannut ihmiskaupan uhreja, joten heidän vastauksiensa ei voida katsoa edustavan työllisyystoimijoita yleisellä tasolla.

KUVIO 17. Vaikuttaako henkilön tausta ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhrina työllistämispalveluiden toimintatapoihin. N=50.

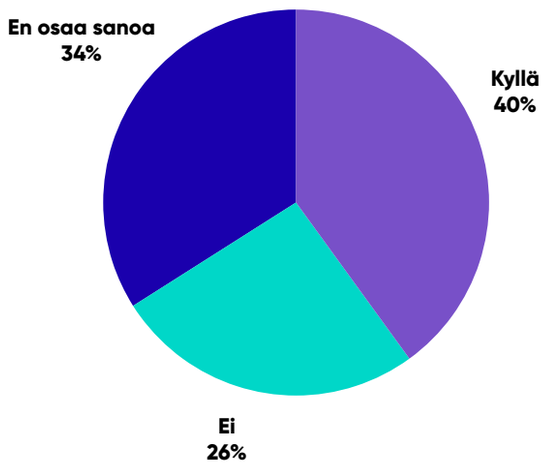

Kyselyn vastaajista jopa 40 % ilmoitti, että heidän organisaatiossaan on käytössä erityisiä toimintatapoja, mikäli kyseessä on ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhri. Sen sijaan 26 % vastaajista vastasi, ettei heidän organisaatiossaan ollut erityisiä toimintatapoja ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhreille, ja 34 % vastaajista ei osannut sanoa, onko heidän organisaatiossaan mahdollisesti tähän liittyviä erityisiä toimintatapoja. Kyselyn avokenttävastauksien mukaan asiakkaan tarpeet ja yksilöllinen tilanne pyritään ottamaan huomioon, mikäli mahdollista. Vastauksissa nostettiin esiin myös puutteita. Esimerkiksi lyhyet asiakastapaamiset, jäykkä palvelumalli ja toimintaohjeiden puute organisaatiossa esitettiin mahdollisiksi syiksi siihen, miksi asiakkaan kokema hyväksikäyttö ei välttämättä tule ilmi ja/tai miksi organisaation käytössä ei ole erityisiä toimintatapoja. Näin yksi vastaaja avasi käyttämiään toimintatapoja:

Meillä ei ole vielä selkeitä toimintaohjeita, mutta yritämme parhaamme mukaan ottaa henkilön taustan huomioon tarjotessamme työllisyys-, yrittäjyys- ja koulutuspalveluita. (Kyselyn vastaaja.)

Kyselyn vastaajilta kysyttiin myös heidän organisaatioissaan jo mahdollisesti olemassa olevista toimintatavoista, jotka liittyvät ihmiskaupan uhriksi joutuneiden tai muuten hyväksikäytettyjen henkilöiden kanssa toimimiseen tai kohtaamiseen. 72 % vastaajista ilmoitti, että heidän organisaatiossaan on mahdollisuus konsultoida asiaan perehtynyttä henkilöä sekä hyödyntää saatavilla olevaa tietoa ihmiskaupasta tai hyväksikäytöstä. Lisäksi jopa 65 % vastaajista oli saanut viimeisen viiden vuoden aikana ihmiskauppakoulutusta. 60 % vastaajista ilmoitti, että heidän edustamallaan organisaatiolla oli haavoittuvien ryhmien kanssa työskentelemiseen erikoistunut työntekijä. Sen sijaan yli puolella organisaatioista ei kyselyn mukaan ollut työntekijöitä, jotka olisivat erikoistuneet haavoittuvien ryhmien työllistymiseen.

Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan olemassa olevien toimintatapojen hyödyllisyyttä. Tarpeellisimpana vastaajat pitivät organisaatiossa olevia ohjeistuksia siitä, miten toimia tilanteissa, joissa kohtaa ihmiskauppaa tai hyväksikäyttöä kohdanneen henkilön (67 %) sekä ihmiskaupan/hyväksikäytön uhrin kanssa toimimiseen tarkoitettua koulutusta (61 %). Lisäksi 60 % vastaajista piti hyödyllisenä sitä, että organisaatiossa on erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kanssa toimimiseen erikoistunut työntekijä. Puolet vastaajista piti hyödyllisenä myös haavoittuvien ryhmien työllistymiseen erikoistunutta työntekijää ja saatavilla olevaa tietoa ihmiskaupasta ja hyväksikäytöstä.

Kyselyn lopuksi vastaajia pyydettiin arvioimaan omissa organisaatioissaan olevia valmiuksia tehdä tiivistä verkostoyhteistyötä, tarjota yksilöllistä tukea sekä valmiuksia vastata haavoittuvassa asemassa olevien uhrien tarpeisiin. Vastaajilla oli mahdollisuus arvioida työpaikoillaan olevat valmiudet viisiportaisella asteikolla ”Erittäin huonot-valmiudet” – ”Erittäin hyvät valmiudet”.

KUVIO 18. Koetut valmiudet tehdä tiivistä verkostoyhteistyötä. N=50.

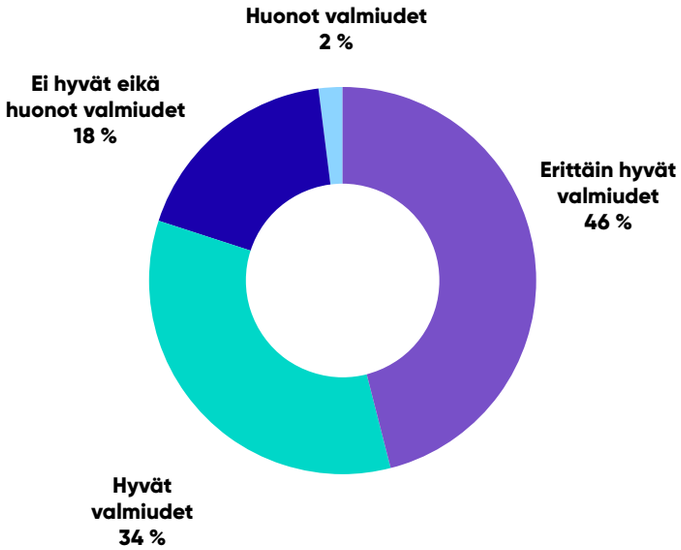

Vastaajista 46 % koki omassa työssään olevan erittäin hyvät valmiudet tiiviin verkostoyhteistyön toteuttamiselle. Lähes kolmannes vastaajista koki tiiviin verkostoyhteistyön edellyttämät valmiudet hyvinä. 18 % vastaajista koki organisaatiossa olevat valmiudet verkostoyhteistyöhön neutraaleina, ei hyvinä eikä huonoina. Vain 2 % vastaajista piti valmiuksia

KUVIO 19. Koetut valmiudet tarjota yksilöllistä tukea. N=50.

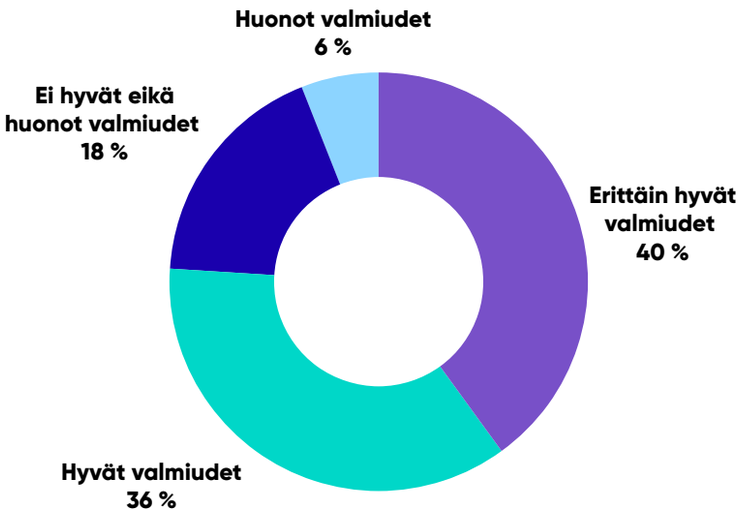

tiiviiseen verkostoyhteistyöhön huonoina.
Vastaajista 40 % koki valmiudet tarjota yksilöllistä tukea omassa työssään erittäin hyviksi ja 36 % vastaajista koki ne hyviksi. 18 % vastaajista piti työssään olevia valmiuksia yksilöllisen tuen tarjoamiseen neutraaleina, ei hyvinä eikä huonoina. Vastaajista 6 % piti valmiuksia huonoina, mutta kukaan vastaajista ei kokenut mahdollisuuksia yksilölliseen tukeen

KUVIO 20. Koetut valmiudet vastata erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tarpeisiin. N=50.

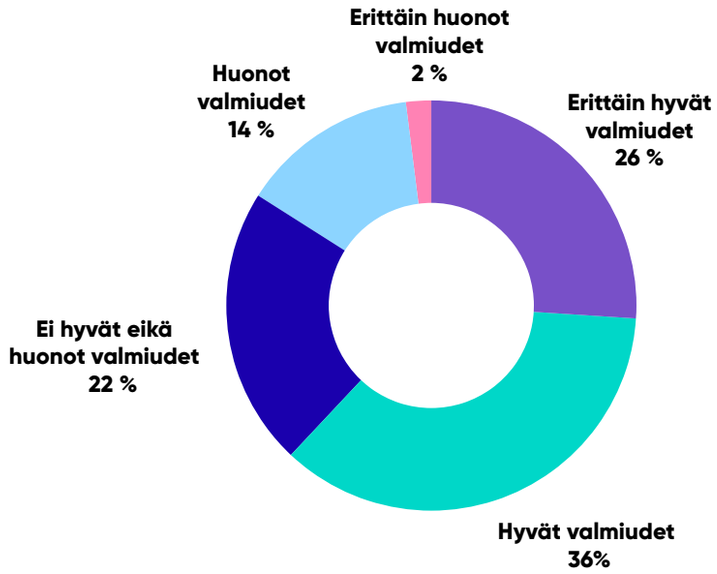

erittäin huonoiksi.
Valmiudet vastata ihmiskaupan uhrien ja hyväksikäytettyjen henkilöiden tarpeisiin koettiin pääosin hyviksi (36 %) tai erittäin hyviksi (26 %). Osa vastaajista koki valmiudet vastata ihmiskaupan uhrien ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien erikoistarpeisiin heikommiksi: 14 % vastaajista piti valmiuksia huonoina ja 2 % erittäin huonoina. Riittämättömiä valmiuksia koettiin löytyvän merkittävästi enemmän juuri ihmiskaupan uhrien tai muuten haavoittuvassa asemassa olevien tarpeisiin liittyen.

8.2. Työllistymisen tukeminen käytännössä

Ihmiskaupan uhrien tuen ja neuvonnan tarve on haastateltavien asiantuntijoiden ja aiemman kirjallisuuden mukaan usein suuri. Neuvontaa tarvitaan liittyen muun muassa viranomaisasiointiin, asumiseen ja työl-

KUVIO 21. Tärkeimmiksi koetut palvelut ihmiskaupan uhrien työllistymisen tukemissa resursseista riippumatta. N= 50.

listymiseen sekä lapsiin liittyviin asioihin. (Koskenoja ym. 2018, 104–105) Usein avuntarve voi olla myös suurempi, kuin mihin palvelujärjestelmässä on resursseja vastata (Roth & Luhtasaari 2021, 33). Tämä kävi hyvin ilmi myös kyselyn vastauksista.

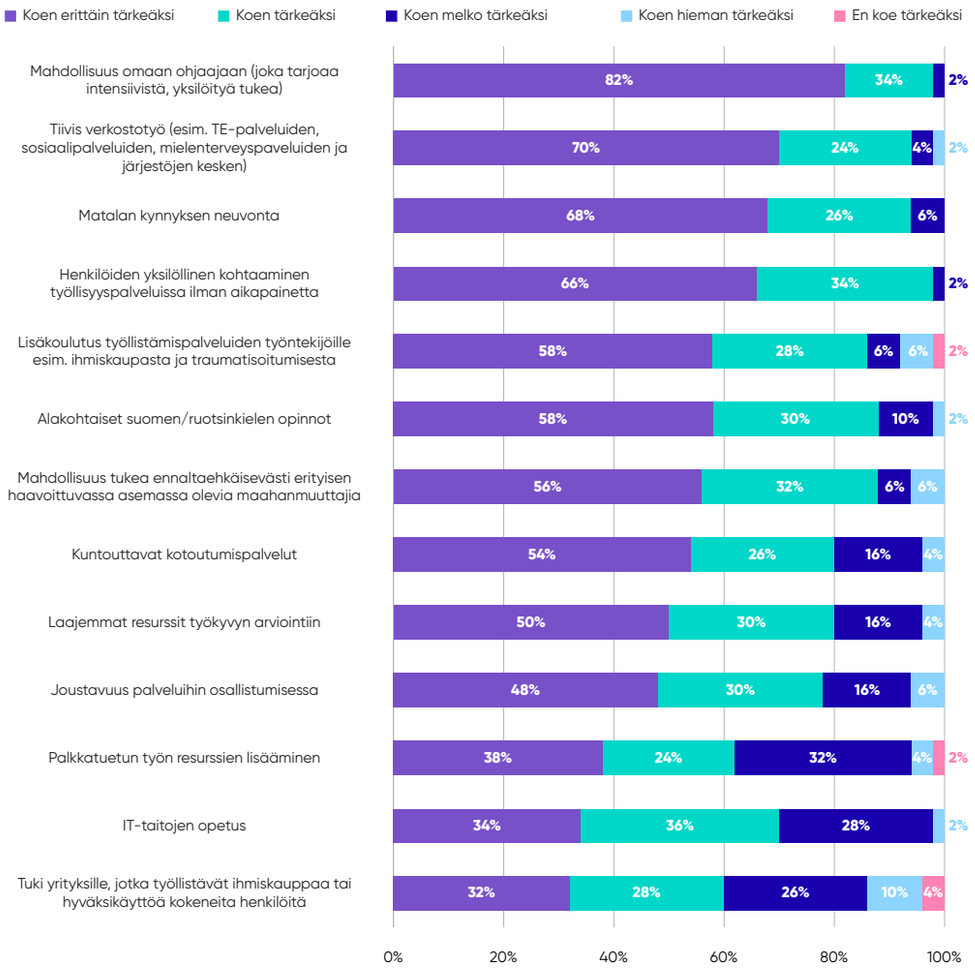

Jopa 82 % kyselyn vastaajista piti erittäin tärkeänä mahdollisuutta omaan ohjaajaan, joka tarjoaa intensiivistä, yksilöityä tukea. 70 % piti erittäin tärkeänä myös tiivistä verkostotyötä esim. TE-palveluiden, sosiaalipalveluiden, mielenterveyspalveluiden ja järjestöjen kesken. Lisäksi 68 % vastaajista oli sitä mieltä, että matalan kynnyksen neuvonta oli erittäin tärkeää ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymisen tukemiseksi. Yksilöllinen kohtaaminen ilman aikapainetta koettiin erittäin tärkeäksi (66 %) tai tärkeäksi (32 %) tekijäksi työllistymisen tukemisessa.

Myös haastateltujen asiantuntijoiden mukaan ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrit tarvitsevat usein paljon konkreettista apua ja palveluohjausta. Näihin kuuluu esimerkiksi työttömyysetuuksiin liittyvien tukien hakeminen, lomakkeiden täyttäminen yhdessä asiakkaan kanssa, CV:n ja työhakemuksen laatiminen ja muu ohjaus ja neuvonta. Asiakasta voidaan neuvoa esimerkiksi kertomalla mistä nettiosoitteista työpaikkoja voi etsiä sekä käymällä läpi sitä, miten rekrytointiprosessit tavallisesti etenevät.

Uhreja auttavien tahojen mukaan moni ihmiskauppaa tai hyväksikäyttöä kokenut henkilö kaipaa rohkaisua työnhakuun ja keskustelukumppania, jonka kanssa pohtia sitä, minkälaista työtä henkilö haluaisi tai voisi tulevaisuudessa tehdä. Työtä todella huonoissa oloissa tehneelle henkilölle oman toimijuuden, päätöksentekokyvyn ja itsetunnon uudelleenrakentuminen vie usein aikaa.

[...] siihen ihmiskauppailmiöön monesti liittyvää, että voi mennä aikaa ennen kuin ihminen hahmottaa sen oman toimijuuden ja että minulla on oikeasti oikeus päättää omasta elämästäni ja oma identiteetti, eikä vaan ole semmoinen ajopuu joka epätoivoissaan ajautuu sinne ja tänne. Ja semmoisen pitkäjänteisyyden opettelu ja tukeminen, että nyt voisi ollakin tärkeämpää sinun vaikka mennä tuonne kotoutumiskurssille tai opiskella suomea tai jotakin sen sijaan, että nyt vaan epätoivoisesti joku työ. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 2.)

Konkreettista apua työnhakuun, suomalaiseen työelämään perehdyttämistä ja mentorointia, sekä myös työnantajille suunnattua neuvonta on toteutettu mm. alla esitellyssä Pakolaisavun hankkeessa.

LAATIKKO 6. Sauma-hanke.

Työelämävalmennusta ja mentorointia Pakolaisavun Sauma-hankkeessa

Suomen Pakolaisapu on koordinoinut pääkaupunkiseudulla vuodesta 2019 STEA-rahoitteista Sauma-hanketta, joka tarjoaa työelämävalmennusta ja mentorointia työtä hakeville maahanmuuttajille sekä tietoa ja tukea työnantajille. Hankkeessa tehdään yhteistyötä yritysten kanssa ja tavoitteena on tukea työsuhteen alkua rekrytoinnista perehdytykseen ja aina suomalaiseen työelämään sopeutumiseen saakka.[10]

Tällä hetkellä hankkeessa toteutettava työnhakijoiden työelämävalmennus järjestetään verkossa.[11] Se pitää sisällään tapaamisia viiden viikon ajan, kolme kertaa viikossa. Työnhakija voi saada mm. apua työpaikan etsintään, tukea työhaastatteluun, vinkkejä CV:n tekemiseen sekä tietoa suomalaisesta työelämästä. Työelämämentorit ovat Pakolaisavun kouluttamia vapaaehtoisia, jotka tukevat työelämävalmennukseen osallistuvia mm. työhakemusten kirjoittamisessa ja työhaastatteluun valmistautumisessa. He myös jakavat kokemuksiaan työelämästä, ja auttavat miettimään työnhakua tukevaa toimintaa sekä vahvistamaan suomen kieltä.[12] Valmennusjaksoa seuraa puolen vuoden tukijakso, jonka aikana hankkeen työntekijät ja mentorit tukevat alkaneita työsuhteita ja myös niitä osallistujia, jotka eivät ole vielä löytäneet työpaikkaa.[13]

Työnantaja voi puolestaan hankkeen kautta tiedottaa avoimista työpaikoista, ja saada tukea perehdytykseen ja uusien työsuhteiden alkuun sekä neuvoja monikulttuurisiin työyhteisöihin liittyvissä kysymyksissä.[12] Esimerkiksi IKEA etsii Sauma-hankkeen kursseilta työntekijöitä Espoon ja Vantaan tavarataloihin. Valmennus järjestetään selkosuomeksi ja se edellyttää riittävää suomen kielen taitoa sekä voimassa olevan oleskeluluvan.[13]

[10] https://pakolaisapu.fi/sauma/ Luettu 17.8.2021.

[11] https://pakolaisapu.fi/wp-content/uploads/2021/06/Sauma_tyohakukurssi_092021-1.pdf Luettu 17.8.2021.'

[12] https://pakolaisapu.fi/sauma/ Luettu 17.8.2021.

[13] https://pakolaisapu.fi/2019/08/01/pakolaisavun-tyollisyyshanke-saumaa-yhteen-tyonantajia-ja-tyonhakijoita/ Luettu 17.8.2021

Uhreja auttavat tahot peräänkuuluttivat haastatteluissa sitä, että työllistymistä suunnitellessa tulisi ottaa huomioon se, minkälaista työtä henkilö haluaisi tehdä ja mitä pidemmän aikavälin tavoitteita heillä on. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisia naisia ohjataan usein tietyille aloille heidän aiemmasta koulutuksestaan huolimatta:

[...] vaikka siellä olisi paljon koulutusta taustalla, niin ne ainoat työpolut mille heitä ohjataan, urapolut, niin on siivous ja ravintola-ala tai kauneus, kauneudenhoito [...] tai sitten hoiva-ala. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 3.)

Työllistymistä tukevissa hankkeissa eräitä merkittäviä läpimurtoja on tullutkin haastateltujen asiantuntijoiden mukaan myös muita kuin työsuhteen solmimista koskevia tavoitteita asettamalla. Näin myös pitkään Suomessa asuneet ovat löytäneet lisää tietoa mahdollisista koulutuspoluista ja tutkinnon rinnastamismahdollisuuksista. Haastatellun työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustajan mukaan kannustava ohjaaminen ja omakielinen informaatio ovat merkittäviä tekijöitä kaikissa onnistumisissa, ja ratkaisevana elementtinä on usein tietoisen rohkaiseva asenne, joka tukee asiakkaan omaa kykyä nähdä uusia mahdollisuuksia. Myös henkilön vahvuuksien tunnistaminen on asiantuntijoiden mukaan tärkeää. Tällaista toimintaa kuvataan myös seuraavassa laatikossa.

LAATIKKO 7. Kotoutumiskeskus Monikan koordinoima työllistämishanke.

Kotoutumiskeskus Monika ja Osaavat Naiset -työllistämishanke

Kotoutumiskeskus Monika (Monika-Naiset Liitto Ry) tarjoaa matalan kynnyksen kotoutumispalveluja maahanmuuttajataustaisille naisille Helsingissä, Kemissä ja Mikkelissä. Kotoutumispalvelut on sijoitettu MoniNaisten Talo-hankkeen yhteyteen, jossa pyritään tarjoamaan turvallinen kohtaamispaikka ja yhteisöllinen toimintatila maahanmuuttajanaisille. Monika-Naiset tarjoaa myös turvakoti- ja kriisikeskuspalveluja, joiden toimintaa on suunniteltu erityisesti maahanmuuttajanaisille.[14]

Monika-kotoutumiskeskuksen työllistymistä ja kotoutumista edistävät palvelut on tarkoitettu kaikille niihin tukea tarvitseville naisille, mukaan lukien ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreille. Monikielistä yksilöohjausta, ryhmätoimintaa ja mentorointia yhdistelemällä pyritään yksilöimään jokainen tukimuoto ja ottamaan huomioon asiakkaan tarpeet ja kokonaistilanne. Kaikki kotoutumis- ja työllistymispalvelut ovat maksuttomia, ja esimerkiksi lastenhoitoratkaisuja on järjestetty tarpeen mukaan.[15]

Vuosina 2011–2016 Monika-Naiset koordinoi TE-palvelujen rahoittamaa työllistämishanketta Osaavat Naiset, joka tarjosi tukea ja toimintaa maahanmuuttajataustaisten, pitkään työelämästä poissa olleiden naisten työllistämiseksi. Hankkeessa kehitetty voimavarakeskeinen ohjausmalli keskittyi työnhakijan osaamisen tunnistamiseen. Matalan kynnyksen ryhmätoimintaa ja ohjausta tarjottiin kuudella eri kielellä, yhteistyössä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Osana toimintaa järjestettiin työpajoja, joissa käytiin läpi suomalaisen työelämän ja työnhaun pelisääntöjä heti aluksi. Lisäksi osallistujat saivat tukea esimerkiksi ansioluettelon ja työhakemuksen kirjoittamiseen sekä tietokoneen käyttöön. Viikoittaiset vierailukäynnit ja työhaastattelut pääkaupunkiseudun yrityksiin loivat suhteita myös työnantajiin.[16] Vuosien 2015–2016 aikana hankkeen avulla yli 200 maahanmuuttajataustaista naista pääsi kiinni työelämään. Työmahdollisuuksia osallistujille tarjosivat esimerkiksi kaupungin päiväkodit, leikkipuistot, asukastalot ja vanhainkodit sekä yksityiset yritykset.[17] Naiset työllistyivät esimerkiksi palvelualoille, myymälöihin ja ravintola-alalle. Hankkeessa kehitetty yritysyhteistyömalli tarjosi myös työnantajille maahanmuuttajataustaisten työnhakijoiden rekrytointiin liittyvää tietoa ja tukea sekä molemminpuolista kulttuuritulkkausta. (Yle 15.3.2016.)

[14] https://monikanaiset.fi/blogi/moninaisten-talot-kotoutumista-kaytannossa/ Luettu 1.7.2021.

[15] https://monikanaiset.fi/kotoutumiskeskus-monika/ Luettu 1.7.2021.

[16] https://monikanaiset.fi/uutiset/maahanmuuttajanaiset-tyoelamaan-voimavarakeskeisen-ohjausmallin-avulla/ Luettu 1.7.2021.

[17] https://kotouttaminen.fi/-/osaavat-naiset-projekti-on-auttanut-yli-200-maahanmuuttajataustaista-naista-tyoelamaan Luettu 1.7.2021.

8.3. Välityömarkkinoiden mahdollisuudet

Useissa selvityksissä on tuotu esiin, ettei työkyvyn ja työelämävalmiuksien kartoituksissa saada riittävän hyvin esiin erityisen tuen tarpeita (mm. Aula 2016, 123). Ihmiskaupan uhrien voidaan arvioida tarvitsevan erityistä tukea, mutta ulkomaalaistaustaiset ihmiskaupan uhrit, kuten muutkin maahanmuuttajat, saattavat sijoittua palvelutarpeeseen nähden vääriin palveluihin (Karinen ym. 2020a, 13–15). Erityisen haastavaa on löytää soveltuvia palveluita luku- ja kirjoitustaidottomille sekä osatyökykyisille ulkomaalaistaustaisille työnhakijoille. Osatyökykyisten palveluita ei välttämättä saa kotoutumisaikana, vaikka osatyökykyisyys olisi mahdollista selvittää kotoutumisajan puitteissa. (Karinen ym. 2020b, 24, 47.) On viitteitä myös siitä, ettei Suomessa ole soveltuvia työkyvyn arviointimenetelmiä tai kuntouttavia palveluita sellaisille osatyökykyisille, joiden suomen kielen taito on vähäinen tai olematon. Lisäksi moniin näihin palveluihin pääsee vasta kotoutumisajan jälkeen, vaikka tarve olisi välitön. (Emt., 21.)

Haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt, jotka eivät ole päässeet tai kyenneet työllistymään avoimien työmarkkinoiden kautta, voitaisiin haastateltavien asiantuntijoiden mukaan työllistää välityömarkkinoiden palvelujen, kuten kuntouttavan työtoiminnan, työkokeilujen, palkkatuetun työn tai sosiaalisten yritysten kautta. Näiden palvelujen tavoitteena on kohentaa henkilön työelämävalmiuksia ja edesauttaa työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Palveluita ja niihin liittyvää lainsäädäntöä avattiin tarkemmin luvussa 3.4.

8.3.1. Kuntouttava työtoiminta osatyökykyisten palveluna

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan ihmiskaupan uhrit voivat tilanteestaan riippuen olla osatyökykyisiä. Osatyökykyisille ulkomaalaistaustaisille voi olla erityisen haasteellista löytää soveltuvia työllisyyspalveluita (Karinen ym. 2020a, 25) ja heidän työmarkkinatilanteensa on erityisen heikko. Vaikeassa tai heikossa työmarkkinatilanteessa olevilla tarkoitetaan monella tavoin työllistymisen riskiryhmissä olevia, kuten mielenterveyskuntoutujia, osaa maahanmuuttajista tai etnisistä vähemmistöistä, perus- tai ammattikouluttamattomia nuoria, päihdeongelmaisia, fyysisesti vammaisia sekä ihmisiä, joilla on sosiaalisista syistä alentunut toimintakyky tai elämänhallinta (Raivio & Nykänen 2014, 6; STM 2011, 7). Useat ihmiskaupan uhrit voidaan erilaisten selvitysten ja tutkimusten valossa lukea johonkin tai useampaan edellä mainituista ryhmistä. Työelämän vaatimukset ovat kasvaneet ja ne jättävät yhä enenevissä määrin heikossa työmarkkina-asemassa olevia vaille työtä. Sen vuoksi

he tarvitsevat erityistä tukea työllistymisessään. Heidän työllistymisensä vaatii usein myös verkosto- ja yhteistyötä eri palveluntarjoajilta. (STM 2011, 30.)

Kuntouttava työtoiminta on sosiaalilain mukainen sosiaalipalvelu, ja siitä säädetään kuntouttavasta työtoiminnasta annetussa laissa (189/2001). Se on tarkoitettu henkilöille, jotka eivät työ- tai toimintakykynsä rajoitteiden takia voi osallistua julkisiin työvoimapalveluihin tai työhön. Kuntouttava työtoiminta voi haastateltujen asiantuntijoiden mukaan auttaa uhreja pysymään kiinni elämässä ja yhteiskunnassa sekä ylläpitää kielitaitoa, mutta siihen osallistuminen edellyttää osatyökykyisyyttä. Yksi uhreja auttavan tahon edustaja totesi, että kaikki asiakkaat eivät ole esimerkiksi mielenterveydellisen kuntoutustarpeen vuoksi välttämättä valmiita suoraan avoimille työmarkkinoille, joten kuntouttava työtoiminta tai vastaavat vaihtoehdot ovat heille erittäin tarpeellisia.

[Mielenterveysalan ammattilaisen mukaan] esimerkiksi traumatisoituneelle ihmiselle on paljon parempi tehdä jotain kuin olla tekemättä mitään, ja se on varmasti näin. On edes joskus jossain muualla kuin kotona, niin sekin jo auttaa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 6.)

Toisaalta kuntouttavaan työtoimintaan suhtauduttiin haastatteluissa myös kriittisesti. Töihin pyrkivälle henkilölle se tarjoaa tekemistä vaikkapa neljäksi tunniksi yhtenä päivänä viikossa, mutta muun ajan henkilö on kotona, mikä ei haastatellun työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustajan mukaan ole erityisen hyvä tilanne.

Kotoutumisajalla olevia henkilöitä ei vielä koske laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001), eli heillä ei ole mahdollisuutta kuntouttavaan työtoimintaan. Lain 4 §:n mukaan ”lakia ei sovelleta henkilöön, jolla on kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) mukaisesti oikeus kotoutumissuunnitelmaan.” Tätä kaksi haastateltavaa piti valitettavana. Toinen haastateltavista kuitenkin mainitsi kotoutujien mahdollisuuden osallistua toiminnalliseen kielikoulutukseen. Ylipäänsä haastateltavat peräänkuuluttivat keinoja yhdistää ammatillista kuntoutusta ja kieltenopiskelua. Näitä on yhdistetty kiinnostavalla tavalla esimerkiksi Kelan Mahku-hankkeessa, josta lisää alla olevassa laatikossa.

8.3.2. Työkokeilu ammatillisen suunnittelun välineenä

Haastatteluissa keskusteltiin myös työkokeilun mahdollisuuksista edistää ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistämistä. Työkokeilun avulla henkilö voi pohtia ammatillisia suunnitelmiaan tai mahdollisuuksiaan palata työmarkkinoille. Työkokeilusta ei aiheudu työnantajalle kustannuksia, ja työntekijä saa työkokeilun ajalta samaa (tai korotettua)

LAATIKKO 8. Mahku-hanke.

Maahanmuuttajien kuntoutuksen kehittämishanke (Mahku-hanke)

Vuosina 2015–2020 toteutetussa Mahku-hankkeessa Kelan kuntoutuspalveluita kehitettiin vastaamaan maahanmuuttajien tarpeisiin. Hanke koostui kolmesta projektista:

- Koulutus-projekti, jossa Kelan kuntoutuksen palveluntuottajille tarjottiin koulutusta, jolla vahvistettiin kulttuurisensitiivistä työotetta ja kulttuurista osaamista;
- Tiedotus-projekti, jossa tuotettiin maahanmuuttajille tietoa Kelan kuntoutuspalveluista eri kielillä;
- Palvelut-projekti, jossa kokeiltiin ja kehitettiin ammatillista kuntoutusta ja suomen kielen opetusta yhdistävää kuntoutuspalvelua. (Kela 2021.)

Kielen oppimista ja ammatillista kuntoutusta sisältäneen projektin (Mahku-kuntoutus) kohderyhmänä olivat Suomen sosiaaliturvan piiriin kuuluvat vieraskieliset henkilöt, jotka täyttivät Kelan Työllistymistä edistävään ammatilliseen kuntoutuspalvelun (TEAK) kriteerit. Pilotoidussa Mahku-kuntoutuksessa oli TEAK-kuntoutusta enintään 120 päivää ja suomen kielen opetusta enintään 48 päivää (Varjonen, Vuorento, Pitkänen, Vilhunen & Hautamäki 2020, 10.) Projektista tehtiin erillinen arviointitutkimus. Arvioinnin mukaan palvelu koettiin hyväksi tavaksi tukea kuntoutujaa tämän matkalla kohti työelämää. Suurimmat hyödyt liittyivät suomen kielen oppimiseen. Noin joka kymmenes – yhteensä 10 henkilöä – työllistyi kuntoutuksen myötä palkkatyöhön tai palkkatuettuun työhön. (Emt., 26–28.) Osalla kuntoutus keskeytyi. Suurin yksittäinen syy keskeytymiselle oli se, että kuntoutus oli liian vaativaa suhteessa asiakkaiden työ- ja toimintakykyyn. (Emt., 43.)

Mahku-hankkeen loppuraportissa todettiin, että kokeillun ammatillisen kuntoutuksen kaltaiselle palvelulle on tarvetta. Lähes kaikkien kokeiluun osallistuneiden asiakkaiden kielitaito vahvistui, ja moni koki kuntoutuksen lisänneen ja helpottaneen sosiaalista vuorovaikutusta. Palveluntuottajien havaintojen mukaan maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden tarpeisiin sekä esimerkiksi mielenterveyden ja oppimisen ongelmiin tulisi pystyä vastaamaan ammatillisessa kuntoutuksessa nykyistä paremmin. Heidän mukaansa maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa työskennellessä ammattilaisten tulee olla tietoisia omasta kulttuuritaustastaan ja suomalaisesta kuntoutuskulttuurista, sekä niiden vaikutuksista työskentelyyn. Luottamuksellisen suhteen rakentamisen todettiin vaativan ammattilaiselta mm. aikaa, avointa asennetta, kuuntelemista ja joustavuutta. (Alanko 2020, 80–81.)

etuutta kuin työttömänä. Kokeilun kesto on tyypillisesti enintään kuusi kuukautta. (Suomi.fi 2020; ks. myös luku 3.4.5.)

Haastateltujen työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustajien mukaan työkokeilu toimii hyvin silloin kun työntekijä on tavoitteellinen ja haluaa oppia uutta ja näyttää taitonsa työnantajalle. Toisaalta osa asiakkaista pitkästyy kotona olemiseen ja haluaa minkä tahansa paikan nopeasti, mikä ei aina ole tarkoituksenmukaista, sillä työkokeilun pitäisi liittyä asiakkaan omaan ammattiin tai häntä kiinnostavaan alaan. Työkokeiluja on kuitenkin poikkeustapauksissa hyväksytty aloilla, jotka eivät esimerkiksi vastaa asiakkaan koulutusta, jos työkokeilun on katsottu edistävän asiakkaan suomen kielen taidon kehittymistä.

Työkokeilut ovat usein kolmannella sektorilla tai ravintoloissa. Haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustaja toi ilmi, että nämä kokeilut harvemmin johtavat pysyvään työllistymiseen, vaikka niin esimerkiksi ravintoloissa kokeilun aikana lupailtaisiinkin. Myös toinen haastateltava totesi, että työkokeilujen kierre ei ole toivottavaa, etenkään jos työkokeilut vievät aikaa työnhaulta.

[Asiakas] sanoi, että hän haluaa töihin, palkkatöihin, mutta hänellä ei ole ikinä aikaa hakea työtä. […] hän meni aina työkokeiluun, jotta olisi jotain tekemistä ja se esti tavallaan hänen työnhakunsa, joten mun täytyi napauttaa se poikki. Sanoin, että ei enempää. Nyt säästetään ne työkokeilut, nyt teet jotain muuta. Ja nyt heti kun mä potkaisin häntä ystävällisesti vähän muualle, niin nyt on alkanut tapahtumaan. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 7.)

8.3.3. Palkkatuen ja työhönvalmentajien hyödyntäminen

Palkkatuki on rahallinen tuki, jolla TE-palvelut korvaa työnantajalle osan työttömän työnhakijan palkkauskustannuksia. Palkkatuen prosentuaalinen suuruus kokonaispalkkauskustannuksista (enintään 50 %) riippuu siitä, kuinka kauan työnhakija on ollut työttömänä. (TE-palvelut n.d.d.; ks. myös luku 3.4.3.)

Moni haastatelluista asiantuntijoista näki palkkatuen käytön hyvänä väylänä työllistymiseen. Eräs työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja toivoi, että työnantajat innostuisivat palkkatuen käytöstä enemmän, ja toinen mainitsi, että etenkin yritykset voisivat tulevaisuudessa käyttää palkkatukea enemmän, sillä se on tällä hetkellä käytössä pääasiassa kuntien ja kolmannen sektorin työllistäjillä. Hänen havaintojensa mukaan kuntien ja kolmannen sektorin toimijat usein myös toivovat, että asiakas on oikeutettu työttömyysjakson pituudesta riippuvaan, korkeampaan

palkkatukeen, eli on käytännössä pitkäaikaistyötön. Näin ollen palkkatuki harvoin johtaa aitoon työllistymiseen ja tämän vuoksi olisi tärkeää, että myös yritykset käyttäisivät sitä.

Jotkut sosiaaliset yritykset ja sitten kierrätyskeskus ja tämmöiset on ottanut paljon kyllä ihmisiä palkkatuella ja työkokeiluun. Et onhan se vähän haastava. Sitten hoitoalalla voi olla paremmin myös noita paikkoja, mutta ihan yksityisyrityksissä, niin se on tietysti… Siellä on korkeammat vaatimukset kyllä sitten, sen on kyllä huomannut monta kertaa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 9.)

Palkkatuen käyttöä ja laajemminkin maahanmuuttajien rekrytointia yrityksissä voisi lisätä asiantuntijoiden mukaan myös välittäjä tai työhönvalmentaja. Työelämävalmennusta ja työnantajien tukea on tarjottu esimerkiksi Pakolaisavun Sauma-hankkeessa (kts. luvun 8.2 laatikko 6). Haastatellun työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustajan mukaan työhönvalmentaja voi toimia heikkokielitaitoisen työnhakijan ja työnantajan välillä asioiden selvittelijänä niin rekrytointiprosessin kuin itse työsuhteenkin aikana ja ratkaista käytännön haasteita puolin ja toisin. Tämänkaltainen kaksisuuntainen rooli voi palvella monia tarpeita ja välittäjänä toimivaa henkilöä voisi helpompi lähestyä erilaisissa ongelmatilanteissa.

[…] siinä voi olla myös se, että pelätään sitä, että työllistetään maahanmuuttajataustasta, että rekrytointi on aina riski, vaikka se olisi tuettu rekrytointi. Että sitten mietitään sitä, että jäädään yksin näitten kulttuurierojen tai kielikysymysten kanssa, varsinkin jos se on pienyrittäjä. Et voitaisko sitten lisätä jonkinlaista tukea sinne työelämään, oli se sitten kielituki tai muuta tämmöstä kulttuuriorientaatiota, että yrittäjällä olisi mahdollisuus saada sen rekrytoinnin tueksi jotakin tukipalvelua. En tiedä. Mutta ylipäätänsä, sitä pitäisi vähän avata. Ei siitä juurikaan puhuta, että työllistä maahan muuttanut palkkatuella, no ensinnäkin se, että sais sitä tukea, se yrittäjä mut sitten myös, että avattais sitä, ettei se näyttäydy niin riskaabelina, vaan tuotas niitä käytännön realiteetteja, että täs on tämmöstä, mutta että näitä asioita voidaan sitten yhdessä selvitellä. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 8.)

Välittäjä voisi toimia esim. palkkatuettuun työhön työllistyneen henkilön, työpaikan ja TE-toimiston välisen kommunikaation ja yhteistyön tukena. Myös haastattelemamme uhreja auttavan tahon edustaja kommentoi, että olisi hyödyllistä, jos ainakin ihan työsuhteen alussa työntekijä saisi

hieman lisätukea vaikkapa joltain ulkopuoliselta toimijalta niin, että lähiesimies olisi tuen koordinoinnissa mukana. Toisaalta haastateltava painotti, ettei ihmiskaupan uhriutta kannata myöskään ylikorostaa:

Monet haluaa kyllä auttaa, mutta myöskin jos korostetaan liikaa, että tässä on nyt ihmiskaupan uhri, jolla on kaikenlaisia ongelmia. Niin mä luulen, että se saattaa aika hyvin nostaa myös sitä kynnystä palkata. Mun mielestä se on tärkeetä, että sitä ei myöskään ylikorosteta ja maalaa kuvaa siitä, että tässä ois joku ihan social case. Kyllähän useimmat on ihan, kovin pienelläkin tuella, jotkut ihan ilmankin tukea, työllistettävissä. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 1.)

Palkkatuki voisi houkutella työnantajia työllistämään maahanmuuttajia kokeilua pidemmäksi aikaa. Muina keinoina edistää maahanmuuttajien kotoutumista ja työllistämistä on ehdotettu mm. kotoutumiskoulutusten ja kielenoppimisen siirtoa luokkahuoneista työpaikoille, sekä oppisopimuskoulutuksen lisäämistä opiskelumuotona. (Yle 21.1.2020.) Palkkatuettu työ on nähty myös hyväksi väyläksi koulutettujen maahanmuuttajien työllistymiseen ja verkostojen luontiin. Aktiivisia työllistymistoimia käytetään ylipäätään Suomessa vähän muihin Pohjoismaihin verrattuna. Ruotsissa ja Tanskassa 70 prosenttia työvoimapolitiikan piirissä olevista joko osallistuu koulutukseen tai on työllistettynä palkkatuella tai tuetussa työssä kun taas Suomessa vastaava luku on 35 prosenttia. (Kurronen 2021, 4; viitattu lähteeseen Alatalo ym. 2019.)

8.3.4. Sosiaaliset yhtiöt ja yritysten rooli

Yksi keino työllistää osatyökyisiä henkilöitä on hyödyntää sosiaalisia yhtiötä. Sosiaalisen yrityksen kriteerit ovat Suomessa tarkat. Ne ovat muiden yritysten tavoin voittoa tavoittelevia, mutta niiden työntekijöistä vähintään 30 prosentin tulee olla vajaakuntoisia tai pitkäaikaistyöttömiä. Niiden täytyy myös olla merkittyinä työ- ja elinkeinoministeriön sosiaalisten yritysten rekisteriin, jotta ne saavat käyttää sosiaalisen yrityksen nimeä. (TEM n.d.; Laki sosiaalisista yrityksistä.)

Sosiaalisia yrityksiä ei ole kuitenkaan Suomessa perustettu järin paljoa, eikä niistä tiettävästi yksikään toistaiseksi toimi ihmiskaupan vastaisella kentällä. Maailmalla myös erilaiset haavoittuvia ryhmiä tukevat tahot, kuten kolmannen sektorin toimijat, ovat perustaneet sosiaalisia yrityksiä (mm. Bain 2017, 83; Surtees 2012, 55). Uhreja on tuettu esimerkiksi luomalla yritysmalleja, kuten mahdollistamalla erilaisten tuotteiden myyntiä, tai työllistämällä heitä yrityksissä erilaisiin tehtäviin (Emt.).

Esimerkiksi Ruotsissa toimii välityömarkkinatoimijana julkinen osakeyhtiö Samhall AB, joka työllistää yli 25 000 osatyökykyistä mm. siivous-, logistiikka- ja kiinteistöhuoltoalan[18] tehtäviin. Tavoitteena on se, että Samhallin työntekijät siirtyisivät työkokemusta kartutettuaan muiden työnantajien palvelukseen.

Suomen ensimmäinen yhteiskunnallisten yritysten strategia valmistui keväällä 2021. Lakiesitys osatyökykyisiä työllistävästä erityistehtäväyhtiöstä oli lausuntokierroksella kesällä 2021 ja sen on suunniteltu tulevan voimaan 1.1.2022. Hallitus on lisäksi päättänyt perustaa yhteiskunnallisten yritysten tueksi osaamiskeskuksen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021a; 2021b.) Sosiaalinen yhtiö antaisi mahdollisuuden työllistää myös osatyökykyisiä ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreja aikaisempaa joustavammin. Tällainen ratkaisu voisi toimia hyvänä työllistymiskeinona ihmisille, joiden työ- ja toimintakyky on rajoittunut, kuten haastateltu työllisyys- ja sosiaalipalveluiden edustaja toi ilmi.

[18] Ks. https://samhall.se/ Luettu 24.6.2021.

He saisivat sitten sitä merkitystä elämään ja voisivat kokea sen, että hekin ovat osa yhteiskuntaa, kun he pääsevät käymään työssä ja he saavat myös elantoa siihen elämänsä tueksi. Jos he pystyvät työskentelemään vaikka 10 tuntia viikossa, niin sen he sitten tekevät ja siihen voitaisiin rakentaa niitä muita tukipalveluja sen yksilöllisen tilanteen tueksi […] Mutta mun mielestä olisi erittäin tärkeää, että tässä nyt kun ollaan tätä mallia perustamassa, että otettaisiin myös huomioon sitten nämä ihmiskaupan uhrit ja muut traumataustaiset, keillä ehkä ei ole semmoista realistista näkemystä sinne avoimille työmarkkinoille tulevaisuudessa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 8.)

Haastatellut asiantuntijat haastoivat myös tavallisia yrityksiä ravistelemaan ennakkoluulojaan sekä palkkaamaan ja kutsumaan työhaastatteluun henkilöitä, joilla on maahanmuuttajataustainen nimi tai epätäydellinen suomen kielen taito. Uhreja auttavan tahon mukaan myöskään työntekijän aiemman ihmiskauppakokemuksen ei tarvitse olla työnantajalle erityisen merkityksellinen asia.

Mutta samaa asiaa se on ihka uhrin palkkaaminen, se ei ole yhtään sen suurempi riski työnantajalle kuin jonkun muun ihmisen. Ja mä näen että niinhän se pitäisi olla, että sillä, mitä ihminen on kokenut, hänen taustallaan, niin sillä ei pitäisi olla merkitystä muuta kun siinä tietenkin, että ihmisellä olisi riittävästi tietoa siitä tilanteesta ja oikeuksistaan ja esimerkiksi riittävä työterveyshuolto ja mahdollisuus olla sairaslomalla tarvittaessa ja saada siihen tilanteeseensa tukea. Ja toki se, että ennen sen työsuhteen aloittamista, olisi saanut riittävästi tukea ja olisi se polku olisi jollain tavalla inhimillinen. (Uhreja auttavan tahon edustaja – Haastattelu 3.)

Suomessa yritykset eivät laajasti vielä ole lähteneet mukaan ihmiskaupan vastaiseen työhön tai ihmiskaupan uhrien työllistämiseen. Joitakin yrityksiin liittyviä hyviä käytäntöjä on tunnistettavissa aineiston perusteella. Joukko suomalaisia yrityksiä on hiljattain palkannut työperäisen hyväksikäytön uhreja ja tehnyt näin Suomessa uraauurtavaa ihmiskaupan vastaista työtä. Hyväksikäytön uhreiksi joutuneiden nepalilaiskokkien työllistämistä koskevaa hanketta on kuvattu seuraavassa laatikossa.

LAATIKKO 9.
Ravintola-alan
työllistämishanke.

Nepalilaiskokkien rekrytointi vastuullisiin ravintola-alan yrityksiin

Helsingin Sanomissa julkaistiin keväällä 2019 Paavo Teittisen kirjoittama laaja selvitys nepalilaisravintoloissa tapahtuvasta hyväksikäytöstä ja työvoiman systemaattisesta riistosta (HS 30.3.2019). Artikkeli Suomessa tapahtuvasta poikkeuksellisen järjestelmällisestä ihmiskaupasta sai paljon huomiota, ja jo samana vuonna aloitettiin kolmen toimijan laaja hanke nepalilaiskokkien auttamiseksi. Rikosuhripäivystys (RIKU), Palvelualojen ammattiliitto ja Matkailu- ja Ravintolapalvelut sekä joukko suomalaisia yrityksiä (HOK-Elanto, Fazer Food Services, Sodexo Finland) käynnistivät yhteishankkeen, joka pyrki työllistämään nepalilaiskokkeja vastuullisiin työpaikkoihin (HS 8.3.2020; Ihmiskaupan torjunta osana yrityksen yhteiskuntavastuuta -webinaari 13.4.2021). Hankkeen päämääränä oli alusta asti taata mahdollisimman monelle hyväksikäytön uhriksi joutuneelle kokille tilaisuus siirtyä pois epäinhimillisistä työoloista tai heitä hyväksikäyttäneiden henkilöiden vaikutuspiiristä.

Hanke käynnistettiin kartoittamalla suomalaiseen yritykseen työllistymisestä kiinnostuneita henkilöitä, jotka vielä työskentelivät nepalilaisravintoloissa. Kontaktien löytämisen jälkeen yhteistyöyritykset vastasivat rekrytoinnin jatkosta. Esimerkiksi HOK-Elanto noudatti nepalilaiskokkien kohdalla tavanomaista rekrytointikaavaa; jokainen hakija haastateltiin ja myös palkattiin aitoon tarpeeseen á la carte-kokeiksi. Työsuhteen alussa ravintoloiden esimiehet panostivat erityisen paljon perehdytykseen ja sopeutumisvaiheen mukauttamiseen. Myös rekrytoinnin päätyttyä työantajayritykset yhdessä RIKU:n koordinaattorin kanssa jatkoivat aktiivisesti vuoropuhelua, ja suunnittelivat yhdessä toimivia tukitoimia vauhdittamaan sopeutumisprosessia. Hankkeen aikana työllistyneet kokit ovat nykyään arvostettuja työyhteisönsä jäseniä, ja saivat hankkeen kautta mahdollisuuden kiinnittyä suomalaiseen yhteiskuntaan. (Emt.)

Työllistäjäyritysten mukaan hakijoita on ollut niin paljon, ettei työpaikkoja ole ollut kaikille. Lisäksi osa on joutunut myös kieltäytymään paikasta, sillä täysipäiväisen kokin ansiot eivät ole olleet oleskelulupien tulorajoihin nähden riittäviä, jotta työntekijä voisi pitää perheensä Suomessa. (HS 8.3.2020.)

Haastateltavien mukaan ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrit pelkäävät usein uudessa työpaikassaan, että heidän tekemänsä virhe voi johtaa irtisanomiseen tai rangaistukseen, eivätkä he välttämättä uskalla kysyä, jos joku asia on heille epäselvä. Tämän vuoksi avoimen yhteyden luominen esimiesten ja työntekijöiden välillä edistää vuoropuhelua ja molemmin puolista ymmärrystä. Uhreja auttavan tahon mukaan tällaisten tukitoimien tulisi olla nimenomaan yhteisölähtöisiä; rekrytointiprosessin päättymisen jälkeen työntekijöitä ei jätetä selviytymään omin avuin, vaan heidän sopeutumisensa eteen on jaksettava nähdä vaivaa.

Moni haastateltava toi esiin sen, että on monia töitä, joita on mahdollista tehdä myös heikommalla suomen kielen taidolla, joten rekrytointivaiheessa yritysten olisi hyvä miettiä, kuinka hyvää kielitaitoa hakijoilta on edellytettävä. Työmarkkinat ovat kuitenkin sukupuolen mukaan eriytyneitä, ja naisvaltaisilla aloilla kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa, kaupan alalla, ja asiakaspalvelussa suomen kielitaidolla on usein keskeisempi rooli (Yle 21.1.2020). Myös erilaiset työnantajia ja työnhakijoita yhteen tuovat verkostot voivat olla tärkeä väylä ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistämiseksi. Näistä yksi esimerkki on StartUp Refugees, jonka toimintaa kuvataan seuraavassa laatikossa.

LAATIKKO 10.
StartUp Refugees.
[19] https://startuprefugees.com/suomeksi/ Luettu 1.7.2021.

StartUp Refugees – maahanmuuttajien työllistymistä tukeva verkosto

StartUp Refugees on voittoa tavoittelematon järjestö, jonka verkostoon kuuluu yli 1000 yritystä, julkista toimijaa ja yhteisöä. Toiminta perustuu työpajamuotoiseen valmennukseen ja neuvontaan, joka on tarkoitettu yritystoiminnasta tai työllistymisestä kiinnostuneille turvapaikanhakijoille ja maahanmuuttajille. Toimintaa kehitetään kartoittamalla kotoutumisvaiheessa olevien maahanmuuttajien tuen tarvetta, osaamista ja ammatillisia tavoitteita. Yli viiden vuoden aikana verkosto on tarjonnut yli 1000 työpaikkaa, tukenut yli 300 yritystiimiä liiketoiminnan perustamisessa, ja auttanut rekisteröimään lähes 40 yritystä. Lisäksi StartUp Refugees on toimintansa aikana tarjonnut tuhansia kotoutumista edistäviä kouluttautumis- ja verkostoitumismahdollisuuksia. Yritysten osallisuutta edistävä työnvälitysohjelma toimii työnantajayritysten ja työtä hakevien välillä. StartUp Refugeesin ylläpitämän työnvälitysportaalin, ja yli 4700 osaamisprofiilin joukosta se välittää eri alojen ammattilaisia työnantajayrityksille, kuten Fazer, Aaltovoima, ISS ja StaffPoint.[19]

Lisäksi maailmalla ihmiskaupan uhrien omaa yrittäjyyttä on tuettu esimerkiksi Balkanilla, jossa on nähty pienyrittäjyyden tarjoavan ihmiskaupan uhreille mahdollisuuden kohentaa taloutta vaikkapa kotoa käsin. (Surtees 2012, 12, 45) Surteesin (2012, 45) mukaan yrittäminen ei kuitenkaan sovellu kaikille ihmiskaupan uhreille, koska siinä epäonnistuminen voi olla henkisesti ja taloudellisesti vahingollista. Ihmiskaupan uhreilla ei välttämättä ole riittävää alkupääomaa tai osaamista yrityksen perustamiseen, ja osa voi myös oireilla hyväksikäytön seurauksena henkisesti niin paljon, ettei yrityskokonaisuuden hallinta onnistu (emt., 47–48).

8.4. Yhteistyö

Ennen kaikkea ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien tukeminen vaatii eri toimijoiden (ml. uhri itse) välistä tiivistä yhteistyötä. Yhteistyötä määrittävät lainsäädäntö ja tiedonsaantioikeudet sekä (lakisääteisten) vastuiden jakautuminen, joiden puitteissa eri toimijat toteuttavat omaa rooliaan. Haastattelussa esiin tulivat tiukat rajoitukset tiedonsaantiin liittyen, mutta toisaalta myös tarve luottamukselliselle tiedonvaihdolle, jotta asiakkaan asiaa pystytään edistämän yli toimirajojen.

[...] kotoutumislain henki kyllä olisi, että tietoja vaihdetaan. Ja kun ajattelee, että siinä kuitenkin asiakkaan parasta ja asiakkaan eteenpäin menoa mietittäisiin, niin ehdottomasti mun mielestä niitä tietoja pitäisi vaihtaa. Koska kaikillahan meillä on kuitenkin vaitiolovelvollisuus [...] niin sitä on jotenkin vaikea sitten ymmärtää, että miksi sitä tietoa ei saisi vaihtaa. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 10.)

Yhteistyön puuttumisen riskinä on siiloutuminen ja se, että ohjaus muiden palvelujen piiriin vaikeutuu, mikäli eri toimijoiden mandaatit ja palveluvalikoimat jäävät vieraaksi.

On tahoja, mihin voi ohjata tämmöisiin nopeisiin... Mutta jos tietää esimerkiksi, että asiakkaalla ei ole psykiatrisen poliklinikan tahon kanssa mitään hoitosuhdetta menossa tai näin, niin kyllähän me ollaan aika työkaluttomia siinä. Kun me ollaan kuitenkin [työllisyys-/sosiaalipalvelujen toimija], joka [haluaa] ihmiset töihin, mutta se työllistyminen polku ei ole välttämättä niin yksinkertainen kaikkien kohdalla. Sitten vaan pitää tässä yrittää jotain keksiä, että mikä voisi olla. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 6.)

Haastateltavien mukaan asiakkaiden asioiden onnistunut edistäminen on kuitenkin usein tiiviin ja toimivan yhteistyön tulosta, joten sitä tulisi lisätä ja helpottaa soveltuvin keinoin. Myös kyselyn vastaajat painottivat erityisesti toimivan ja joustavan verkostoyhteistyön tärkeyttä, oikea-aikaisen tiedonvaihdon sekä henkilökohtaisen ohjauksen ja asiakaslähtöisyyttä merkitystä (ks. luvut 8.1–8.2). Verkostoyhteistyötä tekevinä tahoina mainittiin mm. sosiaalitoimi, TE-toimisto, koulutusorganisaatiot, kansalaisjärjestöt ja työvalmennuspalveluiden järjestäjät. Myös uhreja auttavat tahot voitaisiin ottaa aktiivisemmin mukaan yhteistyöhön, sillä heillä on paljon ihmiskauppatietoutta ja laaja-alaista ymmärrystä uhrien tilanteista.

Muina hyvinä käytäntöinä kyselyn vastaajat mainitsivat ihmiskaupan uhrien sosiaalityön keskittämisen kunnissa yhteen yksikköön, jossa on käytössä yhteiset toimintamallit, säännölliset kokoukset ja tiedonjaon käytännöt, sekä kotoutumispalveluiden sijoittaminen kunnassa sosiaalitoimen alle, jolloin asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen hahmottaminen ja verkoston koordinointi ovat selkeästi laillistetun ammattihenkilön tehtävinä.

Työllistymistä ei voida erottaa elämän kokonaisuudesta vaan se pitää nähdä osana sitä. Kotoutumisen tukeminen ja palveluiden järjestäminen ei tähtää vain työllistymiseen, vaan itsenäiseen elämään jossa osallisuus ja toimijuus luovat hyvinvointia ja hyvän elämän edellytyksiä. […] Ratkaisu työllistymisen haasteisiin ei erityisen tuen tarpeessa olevassa asiakkaalla sijaitse vain työllisyyspalveluissa, mutta se on tärkeä kumppani asiakkaan matkalla kohti itsenäistä selviytymistä. Se pitää kuitenkin nähdä osana kokonaisuutta. (Kyselyn vastaaja.)

Haastatellut asiantuntijat korostivat myös, että turhan byrokratian purkaminen ja joustot koetaan tärkeänä. Nämä mahdollistaisivat ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistämisen sekä tukipalveluiden antamisen entistä paremmin.

Eri sektoreitten yhteistyö, siis ylipäätänsä, että meillä on näitä viranomaisia ja toimijoita ja on järjestöpuolta, joka järjestää kotoutumista edistävää toimintaa ja on sosiaalipuolta ja sitten valtionhallintoa, että he neuvottelisivat keskenään ja he voisivat tehdä joustavampaa moniammatillista ja poikkihallinnollista yhteistyötä. Se olisi erittäin hankalaa mutta hyvinkin tarpeellista, mutta tällä hetkellä se on erittäin hankalaa, sillä täällä on paljon tällaisia hallinnan himmeleitä ja ollaan hyvin tarkkoja siitä, kenen vastuulle kuuluu mikäkin ja kenellä on oikeus tehdä mitäkin. Niin ylipäätänsä se, että tultaisiin lähemmäksi toisia ja tehtäisiin sitä työtä kuitenkin sen asiakkaan eteen, eikä sillä lailla, että jokainen varjelee vain omaa tonttia ja putkinäköisesti tsiigataan vaan se, että voidaan vetää raksi ruutuun, olen tehnyt tämän, tämän ja tämän, valtuuteni on hoidetut ja kaikki ok. Yhteistyöhön kannustaminen, byrokratian purkaminen. (Työllisyys- ja sosiaalipalvelujen edustaja – Haastattelu 8.)

Yhteistyön sujuvoittamisessa tulisi kiinnittää huomiota myös mm. toimivien tiedonvaihtotapojen luomiseen sekä sähköisten järjestelmien yhteensopivuuteen. Lisäksi verkostojen luominen ja kehittäminen on keino madaltaa kynnystä toimijoiden välillä, mistä voi olla hyötyä esimerkiksi ongelmatilanteita ratkottaessa. Toimenpiteiden avulla voidaan parantaa uhrien asemaa ja helpottaa palveluihin pääsyä, kun eri toimijoilla on selkeämpi kokonaiskäsitys tilanteesta ja eri vaihtoehdoista.

9. Johto-päätökset

Tämä selvitys analysoi ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymistä sekä näihin liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia lainsäädäntö- ja kirjallisuuskatsauksen sekä kysely- ja asiantuntijahaastatteluiden pohjalta. Selvitys on tehty osana ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän koordinoimaa IKUT-hanketta, jossa kartoitetaan ja kehitetään lisäksi ihmiskaupan uhreille sopivia työelämätaitoja parantavia palveluita.

Työllistymisen rakenteelliset haasteet

Ihmiskauppa on uusi teema monille työllisyystoimijoille. Ihmiskaupan uhrit ovat Suomessa yleisen työllisyyteen ja välityömarkkinoihin liittyvän lainsäädännön piirissä, eikä ihmiskaupan uhreille ole erityispalveluita tai palvelupolkuja. Työllistymisen parissa toimivilla asiantuntijoilla on kuitenkin mahdollisuus sekä tunnistaa mahdollisia ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreja että tarjota uhreille heidän tarpeensa mukaista yksiköllistä tukea heidän polullaan työelämään. Tietoisuus ihmiskaupasta ilmiönä vaihtelee alueellisesti, sillä tunnistetut tapaukset ovat toistaiseksi keskittyneet tietyille alueille, kuten Etelä-Suomeen ja Pohjanmaalle. Myös mahdollisuudet tukea työllistymistä sekä sopivien avointen työpaikojen määrä vaihtelee alueellisesti. Palvelumahdollisuuksien alueellistumisessa on olemassa aito riski siitä, etteivät ihmiskaupan uhrit saa tarvitsemiaan palveluita, ohjausta ja mahdollisia joustoja yhdenvertaisesti.

Selvityksessä kävi ilmi, ettei työllisyystoimijoilla välttämättä ole riittävästi aikaa huomioida ihmiskaupan uhrien tilannetta kohdatessaan hyväksikäyttöä kokeneen henkilön. Ihmiskauppa voi myös näyttäytyä monimutkaisena asiana, johon reagoimisen ajatellaan vaativan erityistä tietoa ja resursseja – vaikka usein uhrin palveluntarpeeseen voidaan vastata jo olemassa olevien palvelujen ja toimintatapojen avulla. Hyväksikäyttökokemuksen paljastaminen voi olla uhrille vaikea asia, eikä uhria voida velvoittaa kertomaan kokemuksistaan tai esimerkiksi meneillään olevasta rikostutkinnasta eri toimijoille tai palveluntarjoajille. Mikäli työllisyystoimija kuitenkin epäilee tunnistaneensa hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhrin, tai asiakas kertoo aiemmasta kokemuksestaan työntekijälle, tulisi työllistämispalveluissa olla selkeä toimintaohjeistus siitä, mitä tilanteessa tulee tehdä.

Selvityksen tulosten mukaan suomalainen palvelujärjestelmä näyttäytyy jäykkänä eikä se välttämättä pysty vastaamaan uhrien yksilöllisiin palvelutarpeisiin. Useat rakenteelliset haasteet vaikeuttavat uhrien työllistymisen tukemista. Yhteensä 70 % tätä selvitystä varten laaditun kyselyn vastaajista koki kuntouttavien kotoutumispalveluiden tai työvoimapalveluiden puutteiden haittaavan paljon tai erittäin paljon ihmiskaupan uhrien työllistymistä. Nykyisen lainsäädännön perusteella esimerkiksi kotoutumisajalla olevalla henkilöllä ei ole oikeutta osallistua kuntouttavaan työtoimintaan. Lisäksi moniin välityömarkkinoiden palveluihin, kuten juuri kuntouttavaan työtoimintaan ja palkkatuettuun työhön, pääsy edellyttää, että henkilöllä on takanaan tietyn pituinen työttömyysjakso. Hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhrien kohdalla tulisikin haastateltujen asiantuntijoiden mukaan tarkastella mahdollisuutta jous-

taviin käytöntöihin, jossa uhrin yksilöllinen tilanne ja tarpeet voidaan ottaa paremmin huomioon eikä liian lyhyeksi jäävä työttömyysjakso estä uhrin pääsyä hänelle sopiviin palveluihin.

Useat haastatellut ihmiskaupan uhreja auttavien tahojen edustajat sekä kyselyn vastaajat olivat kohdanneet tilanteita, joissa ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhri oli ylittänyt kotoutumisajan. Uhri oli ollut yli kolme tai jopa yli viisi vuotta hyväksikäyttötilanteessa, eikä siten enää ole ollut oikeutettu kotoutumispalveluihin. Kotoutumislain (KotoL 1386/2010, 12 §) mukaan kotoutumissuunnitelman laatiminen on aloitettava viimeistään kolme vuotta sen jälkeen, kun maahanmuuttajalle on myönnetty oleskeluoikeus ja erityistilanteessa viimeistään viiden vuoden sisään. Ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien ei kuitenkaan voida olettaa kotoutuneen tai hankkineen yhteiskunnassa tarvittavia tietoja tai taitoja ollessaan tilanteessa, jossa heillä ei ole ollut esimerkiksi lainkaan mahdollisuutta osallistua kielikurssille, tutustua suomalaisiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan, tai edes viettää vapaa-aikaa ylipitkien työpäivien vuoksi.

Jotkut haastatellut asiantuntijat olivat kohdanneet myös tilanteita, joissa hyväksikäyttöä kokeneet työntekijät ovat saattaneet saada karenssin irtisanouduttuaan työpaikastaan. Karenssi on annettu, vaikka irtisanoutumiselle on perusteltu syy eli hyväksikäyttö. Selvittäessään asiaa työllisyystoimijoiden tulisi huomioida, ettei työpaikasta, jossa työntekijöitä hyväksikäytetään, välttämättä saa kirjallisia todistuksia. Hyväksikäyttötilanteissa on myös tärkeää, että henkilön omaa kertomusta uskotaan lähtökohtaisesti. Uhreja auttaville tahoille oli tullut vastaan myös muutamia tilanteita, joissa uhrit olivat saaneet työllisyyspalveluista kehotuksen hakea hyväksikäyttäjän verkostoon kuuluvasta paikasta töitä. On selvää, että työllisyystoimijat tarvitsevat selkeät ohjeet siitä, miten näissä tilanteissa tulisi toimia.

Haastatellut asiantuntijat toivat lisäksi esiin, että oleskelulupiin liittyvät pitkät prosessit sekä toimeentulorajat kuormittavat usein uhreja. Riskinä on, että henkilö hyväksyy huonot työehdot, jotta saa jatkoluvan. Lisäksi uhrien työluvan alakohtaisuus saattaa haitata työllistymistä. Tietyltä alueelta tai alalta voi olla vaikea saada samalta alalta töitä, jos käynnissä on esitutkinta ihmiskaupasta tai kiskonnantapaisesta työsyrjinnästä tiettyä työnantajaa kohtaan. Näitä tilanteita on esiintynyt esimerkiksi ravintola-alalla, jos työntekijä on hakenut töitä sellaisilta työnantajilta, jotka tuntevat tutkinnan kohteena olevan työnantajan.

Työllistymisen yksilölliset haasteet

Selvitys osoittaa, että ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrit ovat heterogeeninen ryhmä, joiden palveluntarve pitää huomioida yksilöllisesti. Jotkut uhrit ovat valmiita siirtymään suoraan työelämään ja täysiaikaiseen työskentelyyn heti, kun taas toiset ovat osatyökykyisiä. Tämä voi olla seurausta uhrien kokemasta hyväksikäytöstä, väkivallasta ja traumasta sekä esimerkiksi työkokemuksen tai koulutuksen puutteesta.

Uhrien työkyky saattaa haastateltujen asiantuntijoiden mukaan myös vaihdella tietyn aikajakson sisällä. Esimerkiksi käynnissä oleva rikosprosessi voi kuormittaa uhria ajoittain, tai hänen täytyy osallistua siihen liittyviin kuulusteluihin tai oikeuden istuntoihin, jolloin hän ei voi täysipäiväisesti osallistua (kotoutumis)koulutukseen tai käydä töissä. Näin ollen tarvitaan lisää joustavia väyliä työelämään. Lisäksi työllisyystoimijoiden tulisi saada lisää tietoa ihmiskaupan, trauman, hyväksikäytön ja väkivallan seurauksista, näiden mahdollisista vaikutuksista esimerkiksi uhrin toimintakykyyn ja siitä, miten henkilöä voidaan parhaiten tukea ja huomioida häntä kuormittavia tekijöitä. Esimerkiksi perinteiset etuuksien epäämiseen tai supistamiseen liittyvät sanktiot eivät välttämättä toimi tällä ryhmällä, sillä heidän haasteensa kotoutumis- tai työllisyystoimiin osallistumisessa ovat usein seurausta heidän kokemastaan hyväksikäytöstä.

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan työperäistä hyväksikäyttöä kokeneilla uhreilla voi olla täysin vääristynyt kuva työelämästä ja työntekijän oikeuksista Suomessa, sillä he ovat saaneet väärää tietoa hyväksikäyttöön syyllistyneeltä työnantajaltaan. Tämä kävi ilmi myös kyselyn tuloksista: 68 % vastaajista koki, että tietämättömyys työntekijän oikeuksista ja työlainsäädännöstä vaikuttavat erittäin paljon henkilön päätymiseen hyväksikäyttötilanteeseen uudelleen. Yli puolet vastaajista oli myös sitä mieltä, että henkilön verkostojen puute (60 %), tarve lähettää rahaa kotimaahan (52 %) sekä kielitaidon puutteet (52 %) vaikuttavat erittäin paljon henkilön riskiin joutua uudelleen hyväksikäytetyksi. Nämä seikat kävivät ilmi myös asiantuntijahaastatteluista.

Erityisesti vieraat järjestelmät, puutteellinen kielitaito, epäluottamus viranomaisia kohtaan sekä epäselvyys eri viranomaisten rooleista haittaavat uhrien asiointia työllisyyspalveluissa. Luottamuksen rakentaminen ja käytännön ohjaus on tärkeää etenkin asiakassuhteen alussa. Lisäksi on olennaista selvittää asiakkaalle perusteet mm. siitä, miksi ja mitä tietoja hänestä tarvitaan ja millä perusteella henkilö saa tai ei saa tiettyjä palveluja tai etuuksia. Kaikki asiakkaat eivät osaa käyttää digipalve-

luita, joten mahdollisuus varata riittävästi aikaa asiakastapaamiseen on tärkeää myös siksi, että sähköisiä asioita voidaan vastaanotolla hoitaa yhdessä. Tietojen ja yhteiskunta- ja työelämätaitojen karttuminen vahvistaa ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien toimijuutta ja ehkäisee sitä, että he joutuvat uudelleen työsuhteeseen, jossa heitä hyväksikäytetään.

Uusia polkuja työelämään

Välityömarkkinoiden palvelut on rakennettu pitkäaikaisen työttömyyden katkaisemiseksi, mutta niiden tarjoamia mahdollisuuksia voitaisiin haastateltujen asiantuntijoiden mukaan hyödyntää entistä enemmän myös osatyökykyisten ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien polulla varsinaiseen työelämään. Kuntoutusmahdollisuuksia on monia: muun muassa kuntien järjestämä kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus, sekä Kelan (työllistymistä edistävä) ammatillinen kuntoutus. Matka reiluun työelämään voi olla pitkä osatyökykyiselle ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhrille, jolla on matala pohjakoulutus ja joka ei ole Suomessa olonsa aikana oppinut lainkaan suomea tai ruotsia. Välityömarkkinoiden palvelut tai tavat yhdistää kuntoutusta, kotoutumista, kieltenopiskelua ja työntekoa joustavasti ja yksilöllisen tarpeen pohjalta olisivat haastateltujen työllisyystoimijoiden mukaan hyödyllisiä erityisesti tilanteissa, joissa työllistyminen avoimien työmarkkinoiden kautta on vielä hankalaa.

Myös palkkatuen käyttöä sekä työhönvalmennusta voitaisiin hyödyntää enemmän ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistämisen tukena. Työhönvalmentaja voi toimia välittävänä tahona työntekijän ja työnantajan välillä ja auttaa luovimaan eri tilanteissa. Myös järjestöjen, työmarkkinaosapuolten ja yritysten tekemä yhteistyö hyväksikäyttöä kokeneiden ravintolakokkien työllistämiseksi on hyvä esimerkki siitä, kuinka erilaisia verkostoja voidaan hyödyntää konkreettisesti. Tässä selvityksessä on esitelty lyhyesti myös erilaisia muita järjestöjen käynnistämiä hankkeita, joissa tehdään esimerkiksi yhteistyötä eri yritysten kanssa. Myös maailmalta on esimerkkejä siitä, kuinka vastuulliset yritykset voivat työllistää ihmiskaupan uhreja tai tarjota heille esimerkiksi harjoittelupaikkoja.

Lopuksi ei voida liikaa korostaa paikallisen verkostoyhteistyön mahdollisuuksia ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymisen tukemiseksi. Uhrien tilanteen kokonaisvaltainen huomioiminen vaatii hyvää yhteistyötä ja tiedonkulkua eri viranomaisten välillä. Kaikkien ihmiskaupan uhrien palvelutarve ei ole samanlainen ja myös kevyt tuki saattaa riittää: jokainen tapaus ja yksilö on erilainen. Yhteistyö järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa voi tarjota uhreille uusia mahdollisuuksia yksilölliseen ohjaukseen, vertaistukeen, kieltenopiskeluun tai muuhun toimintaan, jonka kautta heidän on helpompi edetä hyväksikäytöstä reiluun työelämään.

Suositukset

Näiden suositusten yleisenä tavoitteena on tukea ihmiskaupan uhrien työllistymistä, edistää heidän toipumistaan ja vähentää uudelleen uhriksi joutumisen riskiä. Konkreettisesti näitä tavoitteita voidaan edistää lisäämällä eri viranomaisten tietoisuutta ihmiskauppailmiöstä sekä sen seurauksista ja tarjoamalla työllisyystoimijoille ohjeistusta siitä, miten uhrien yksilölliset tarpeet voidaan huomioida paremmin yleisessä palvelujärjestelmässä. Lisäksi on tärkeää, että eri viranomaisia tulosohjaavat ministeriöt, kuten työ- ja elinkeinoministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö, varmistavat, että käytännön toimijoilla on työhön vaadittavat riittävät resurssit. Suositukset on jaettu yhteensä kymmeneen alateemaan.

Työllistymispalvelut

1 **Työllisyystoimijoille, kuten** TE-palveluiden henkilökunnalle ja työllisyyden kuntakokeilun työntekijöille, tulee järjestää koulutusta ihmiskaupasta. Koulutus on juurrutettava rakenteisiin, jotta ihmiskauppaosaaminen ei ole henkilösidonnaista. Suurimmissa kaupungeissa voi lisäksi olla myös työntekijöitä, jotka ovat erikoistuneet ihmiskauppaan ja hyväksikäyttöön liittyviin kysymyksiin. Tietoisuuden ja toimintaohjeistusten lisäämisen kautta voidaan turvata uhrien yhtäläinen pääsy palvelujen piiriin. Suositus tukee ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimenpiteen 22 toteuttamista.

2 **Työ- ja elinkeinoministeriön** tulee laatia toimintaohjeistus työllisyystoimijoille sellaisia tapauksia varten, joissa toimija kohtaa tai epäilee kohdanneensa ihmiskaupan uhrin. Ohjeistuksessa tulee olla perustietoa ihmiskaupan uhrin kohtaamisesta (ml. turvauhka), uhrin oikeuksista palveluihin, sekä viranomaisen velvollisuudesta kertoa palveluista ja ohjata uhri edelleen avun piiriin. Lisäksi ohjeessa tulee käydä läpi, miten TE-palveluissa voidaan tukea uhria käytännössä, ja miten työssä tulee huomioida uudelleen uhriksi joutumisen ehkäiseminen ja uhrin mahdollinen traumatausta tai muut työkykyyn vaikuttavat seikat.

3 **TE-palvelujen henkilökunnalle** ja työllisyyden kuntakokeilun työntekijöille tulee varata riittävät resurssit, jotta heillä on tarpeeksi aikaa asiakastapaamisiin erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden, kuten ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien kanssa. Tapaamisia saman asiakkaan kanssa tulee voida myös järjestää tarpeeksi usein asiakkaan tarpeen mukaisesti etenkin asiakkuuden alussa.

4 **TE-palvelujen henkilökunnalle** ja työllisyyden kuntakokeilun työntekijöille tulee järjestää säännöllisesti koulutusta hyväksikäytön ja traumatisoitumisen vaikutuksista ihmisen toimintakykyyn ja palvelutarpeeseen. Kotoutumisen ja työllistymisen parissa työskentelevien tahojen käytännöissä on huomioitava se, että osa asiakkaista on traumatisoituneita. Traumatisoitunut asiakas voi tarvita esimerkiksi tavallista enemmän joustoa, koska hänen toimintakykynsä saattaa vaihdella. Tämä tulee huomioida myös koulutuksen suunnittelussa ja sisällöissä.

5 **Työllistymistä edistävää** monialaista yhteispalvelua eli ns. TYP-palvelua tulee pilotoida niin, että kyseistä palvelua tarvitsevat ihmiskaupan uhrit pääsevät palvelun piirin ilman lain tällä hetkellä vaatimaa työttömyysjaksoa. TYP-palvelu on keino tukea ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymistä monialaisesti, sillä palvelukokonaisuuden suunnitteluun osallistuu kunta, TE-toimisto ja Kela. TYP-palvelut voivat sisältää tarpeen mukaan esimerkiksi julkisia työvoimapalveluita, sosiaali- ja terveyspalveluita ja kuntoutuspalveluita. Nykyisellään palveluihin pääsy edellyttää, että asiakas on ollut työttömänä pidempään (vähintään 6–12 kk henkilön iästä riippuen). Vaihtoehtoisesti työllisyyden kuntakokeilussa on mahdollisuus kerätä tietoa vaihtoehtoisista palvelukokonaisuuksista ja kehittää monialaisia väyliä, jotka korvaavat TYP-palvelun.

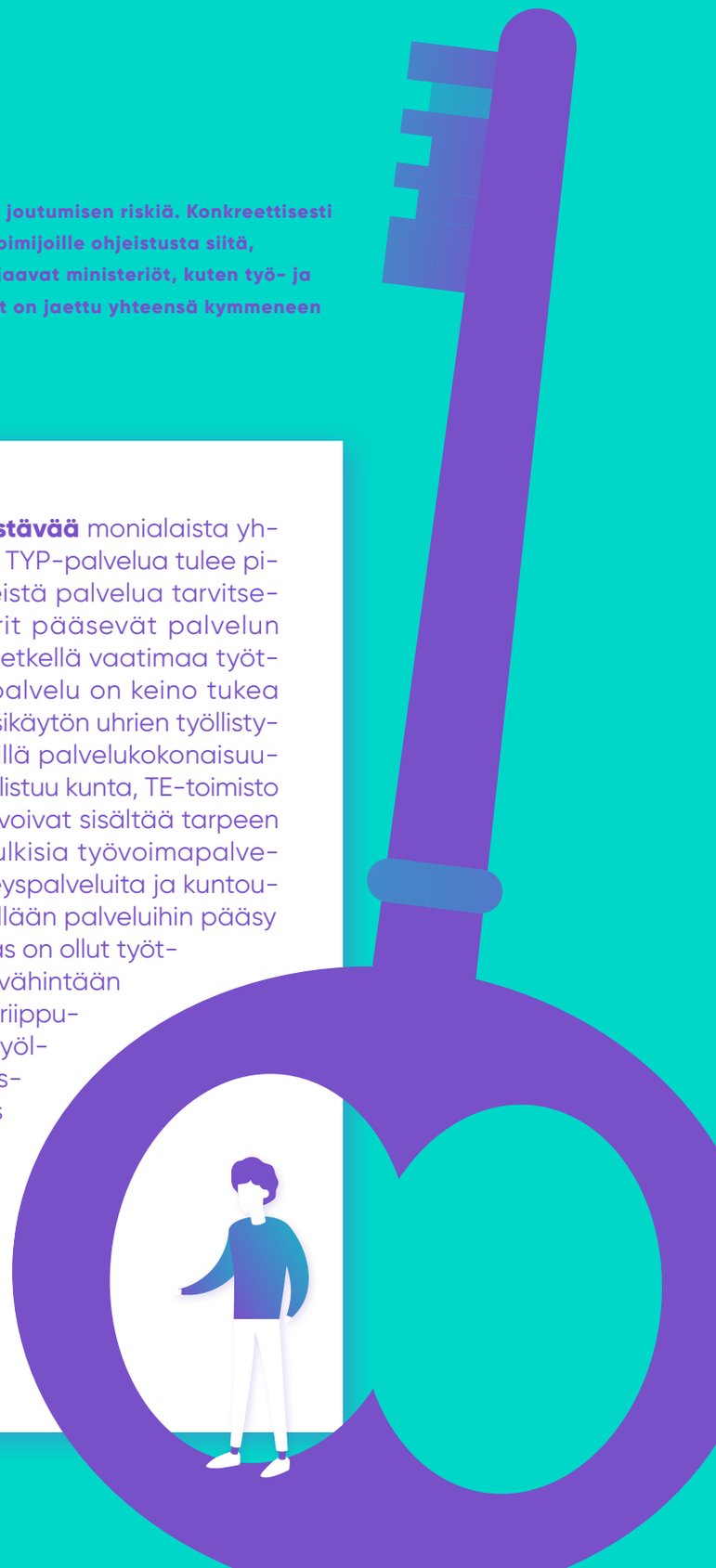

Kotoutumispalvelut

6 **Kotoutumislain uudistuksessa** tulee poistaa kotoutumispalveluihin osallistumisen aikaraja tilanteissa, joissa palveluita tarvitsee ulkomaalaistaustainen henkilö, joka ei ole voinut hyväksikäytön takia osallistua kotouttamistoimenpiteisiin kotoutumisaikana. Ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhrin ei voida olettaa kotoutuneen suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumislaissa tarkoitetulla tavalla ja sen määrittämällä ajanjaksolla, jos häntä on hyväksikäytetty kyseisellä ajanjaksolla eikä hänellä ole ollut tosiallista mahdollisuutta hankkia yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja. Suositus tukee ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimenpiteen 21 toteuttamista.

7 **Kotoutumissuunnitelman tulee olla** mahdollisimman yksilöllinen ja joustava. Etenkin psyykkisesti huonokuntoisille tai traumatisoituneille ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreille tulee tarjota esimerkiksi kuntoutusta tai joustavia tapoja suorittaa kotoutumiskoulutuksia, mikäli he eivät pysty aloittamaan kotoutumisprosessia tavanomaisella aikataululla tai intensiteetillä. Kotoutumiskoulutuksissa ja muissa kotouttamistoimenpiteissä tulee tarvittaessa tarjota laajempaa tukea tai erityispalveluja niitä tarvitseville ihmiskaupan uhreille. Tarvittaessa kotoutumissuunnitelman tekemiseen ja palvelutarpeen arviointiin tulee voida pyytää mukaan esimerkiksi psykiatrinen sairaanhoitaja.

Karenssi

8 **TE-toimistoille tulee** laatia selkeä toimintamalli karenssisäädösten soveltamisesta tapauksissa, joissa on aihetta epäillä asiakkaan olevan työperäisen hyväksikäytön uhri. Hyväksikäyttö on jo nykyisen lainsäädännön mukaan työvoimapoliittisesti pätevä syy työstä eroamiseen, mutta TE-toimiston tulee lähtökohtaisesti hyväksyä todisteeksi hyväksikäytöstä uhrin oma selvitys tilanteissa, joissa häneltä edellytetään karenssin välttämiseksi näyttöä perustellusta irtisanoutumisesta tai työsuhteen purkamisesta. Hyväksikäytetyllä työntekijällä on harvoin kirjallista dokumentaatiota huonoista työoloistaan, eikä hänellä ole velvollisuutta tehdä asiasta esimerkiksi rikosilmoitusta[1]. Työntekijän oman selvityksen tukena voidaan esimerkiksi käyttää uhreja auttavan tahon lausuntoa.

[1] Esimerkiksi 1.10.2021 voimaan tulevan ulkomaalaislain muutoksen nojalla hyväksikäyttöä kokenut ulkomaalaistaustainen työntekijä voi saada vuoden mittaisen työnantajan moitittavan menettelyn takia myönnettävän jatkoluvan (54 b §), jossa ei ole alakohtaisia rajoituksia eikä toimeentuloedellytystä. Hallituksen esityksen mukaan hyväksikäyttöä ei tarvitse todeta rikostutkinnan yhteydessä eikä siitä tarvitse olla tuomioistuimen päätöstä. Näytön saaminen epäillystä työnantajavelvollisuuksien merkittävästä laiminlyönnistä tai muusta hyväksikäytöstä on useissa tapauksissa vaikeaa. Tästä syystä hallituksen esityksessä todetaan, että työtekijän kirjallista selvitystä tai suullista kuulemista tulisi pitää riittävänä perusteena jatkoluvan myöntämiselle, kun kertomuksesta tulee ilmi hyväksikäytön piirteitä riittävällä tarkkuudella. (HE 253/2020 vp.)

Kuntoutus

9 **Sosiaalihuoltolain nojalla** annettavaa sosiaalista kuntoutusta tulee käyttää tarpeen vaatiessa keinona tukea ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien paluuta työelämään, vaikka kyseessä ei olekaan varsinainen työllisyystoimenpide. Sosiaaliseen kuntoutukseen voi sisältyä asiakkaan tarpeiden mukaista ryhmä- tai yksilömuotoista toimintaa, joka kohentaa hänen työelämävalmiuksiaan. Toimintaa voi järjestää myös paikallisessa yhteistyössä esimerkiksi monikulttuuristen yhdistysten tai muiden keskeisten toimijoiden kanssa. Esimerkiksi Porissa sosiaalista kuntoutusta on käytetty väylänä kuntouttavaan työtoimintaan.

10 **Ihmiskaupan uhrilla** tulee tarpeen mukaan olla mahdollisuus saada sosiaalihuoltolain mukainen tukihenkilö. Tukihenkilön kanssa työskentely ei suoraan liity työllistymisen tukemiseen, mutta se voi kuitenkin epäsuorasti kohentaa työelämävalmiuksia. Tukihenkilö voi myös esimerkiksi osallistua eri tapaamisiin asiakkaan kanssa, auttaa niihin valmistautumisessa etukäteen ja palata asiaan tapaamisen jälkeen. Tämä edesauttaa sitä, että asiakas ymmärtää oikeutensa ja velvoitteensa esimerkiksi kotoutumis- tai työllistymisprosessiin liittyen.

11 **Kuntien työllisyyspalveluiden** tulee pilotoida yksilöllisiä matalan kynnyksen ohjelmia, jotka tarjoavat mahdollisuuden räätälöityyn tukeen ja kuntoutukseen sekä väyliä esimerkiksi välityömarkkinoille. Työllisyyspalveluiden tarjoama tuki ei välttämättä aina riitä kohentamaan ihmiskaupan uhrin itsetuntoa ja osaamista tai kohtaamaan heidän erityisiä palvelutarpeitaan. Esimerkiksi aiemmin kuvatussa Kelan Maahanmuuttajien kuntoutuksen kehittämishankkeessa (Mahku-hanke 2015–2020) pilotoitiin erityisesti maahanmuuttajien tarpeisiin vastaavaa kuntoutuspalvelua, jossa yhdistettiin ammatillista kuntoutusta suomen kielen opetukseen, sekä vahvistettiin osallistujien työelämätaitoja ja -tuntemusta. Työtä tulee tukea kohdennetulla hankerahoituksella.

12 **Lakia kuntouttavasta** työtoiminnasta tulee muuttaa niin, että kotoutumisajalla olevilla henkilöillä on tarpeen vaatiessa mahdollisuus osallistua kuntouttavaan työtoimintaan ilman kotoutumisajan keskeyttämistä. Laki ei nykyisellään koske kotoutumisajalla olevia henkilöitä. Kuntouttava työtoiminta voi toimia yhtenä välineenä ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymisen tukemisessa.

Palkkatuki

13 **TE-toimistojen ja kuntien** tulee lisätä palkkatuen käyttöä ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistämiseksi ja varata tähän riittävästi määrärahoja. Tutkimusten mukaan palkkatuki on vaikuttava keino tukea ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työllistymistä.

14 **TE-toimistojen ja kuntien** tulee voida valvoa tarkemmin, että yritykset, jotka ovat aiemmin syyllistyneet työvoiman hyväksikäyttöön, eivät voi hyödyntää palkkatukea tai työkokeilua. Palkkatukea koskevan lain mukaan palkanmaksua, veroja tai muita lakisääteisiä maksuja kiertävälle yritykselle ei makseta palkkatukea (JTYPL 916/2012, 7 luku 3 §). Palkkatukea ei myöskään tule myöntää yrityksille, joiden kohdalla on tehty 1.10.2021 voimaan astuvan ulkomaalaislain 187 §:n mukainen pidättäytyminen oleskeluluvan myöntämisestä työnteon perusteella. Päätöksen kohteena olevan työnantajan palvelukseen ei enintään kuuden kuukauden määräaikana myönnetä kenellekään ulkomaalaiselle ensimmäistä työntekijän oleskelulupaa. (HE 253/2020 vp.)

Työhönvalmennus

15 **TE-toimistojen tulee lisätä** työhönvalmennuksen käyttöä, sillä se mahdollistaa yksilöllisen tuen tarjoamisen ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreille. Valmentajia tulee kouluttaa kohtaamaan ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreja. Tarvittaessa uhrien tuki tulee alueellisesti keskittää tietyille valmentajille. Valmentaja voi auttaa myös vastaamaan työnantajan tarpeisiin rekrytoinnin ja työsuhteen aikana ja tarjota tukea mahdollisissa haastavissa tilanteissa. Työhön tulee varata riittävät resurssit.

Osatyökykyiset

16 **Työllisyystoimijoiden tulee tunnistaa** osatyökykyisten ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien palveluntarpeet paremmin ja heidät tulee ohjata tehokkaammin heidän tarpeidensa mukaisiin palveluihin, jotka tähtäävät työllistymiseen pidemmällä aikavälillä. Kotoutumista, työllistymistä ja aitoa, arjen kielitaidon hankkimista tulee pystyä yhdistämään ja edistämään nykyistä tehokkaammin hyödyntämällä välityömarkkinoiden tarjoamia mahdollisuuksia, kuten työpajatoimintaa.

17 **Suomeen vuonna 2022** perustettavan erityistehtäväyhtiön (vert. Ruotsin Samhall Ab) tulee työllistää myös osatyökykyisiä ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreja, jotka ovat kaikkein vaikeimmassa asemassa työmarkkinoilla. Työn ja riittävän tuen avulla uhrien työtaidot, kielitaito ja muu osaaminen voivat kehittyä niin, että he voivat työllistyä jatkossa toisten työnantajien palvelukseen. Työ- ja elinkeinoministeriön tulisi huomioida tämä yhtiön toiminnan suunnittelussa.

Työntekijöiden tietoisuuden lisääminen

18 **Kuntien ja TE-toimistojen** tulee järjestää ulkomaalaistaustaisille työnhakijoille matalan kynnyksen neuvontaa ja koulutusta muun muassa työntekijöiden oikeuksista ja työelämässä toimimisesta. Tätä sisältöä tulee lisätä myös kotoutumiskoulutuksiin. Koulutuksen järjestämisessä tulee kiinnittää huomiota siihen, että työnhakijat ovat heterogeeninen joukko, joka pitää sisällään esimerkiksi kieli- ja tiedonhakutaidoiltaan ja tiedontarpeiltaan hyvin erilaisia henkilöitä. Tiedon levityksessä tulee hyödyntää valmiita materiaaleja, kuten Rikosuhripäivystyksen videoita[2] ja Työskentely Suomessa -esitettä, jotka ovat saatavissa eri kielillä. Suositus tukee ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimenpiteen 6 toteuttamista.

19 **TE-toimistojen, työsuojelun** ja muiden viranomaisten tulee ohjeistaa hyväksikäyttöä työssään kohdanneita ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä hakemaan tarvittaessa työnantajan moitittavan menettelyn takia myönnettävää jatkolupaa (Ulkomaalaislain 54 b §). Työntekijän oleskeluluvalla Suomessa työskennellyt hyväksikäyttöä kohdannut ulkomaalaistaustainen työntekijä voi 1.10.2021 alkaen saada vuoden jatkoluvan etsiäkseen uuden työpaikan tai aloittaakseen yritystoiminnan. Tässä oleskeluluvassa ei ole toimeentuloedellytystä eikä alarajoitteita.

[2] Animaatiot työntekijän oikeuksista Suomessa ovat saatavilla 16 kielellä

Yritysten rooli

20 **Työ- ja elinkeinoministeriön** tulee edistää yritysten roolia ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistämiseksi yhteistyössä työmarkkinaosapuolten kanssa. Hyvä esimerkki on Rikosuhripäivystyksen, HOK Elannon, Matkailu- ja ravintolapalvelut MaRa:n ja Palvelualojen ammattiliiton sekä Sodexon toiminta hyväksikäytettyjen nepalilaiskokkien työllistämiseksi vastuullisissa ravintola-alan yrityksissä. Suositus tukee ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimenpiteen 44 toteuttamista.

21 **Työ- ja elinkeinoministeriön** tulee vahvistaa ihmiskaupan ja ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön ennaltaehkäisyä ja tunnistamista yrityksissä yhteistyössä työnantajaliittojen kanssa. Viime vuosina HEUNI on julkaissut useita yrityksille suunnattuja oppaita ja konkreettisia työkaluja, joiden avulla yritysten on mahdollista tunnistaa ja puuttua työperäiseen hyväksikäyttöön. Lisäksi hyvänä esimerkkinä tästä ovat IKUT-hankkeen yhteydessä järjestettävät yritysspparraukset. Suositus tukee ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimenpiteiden 44 ja 45 toteuttamista.

22 **Kuntien, ELY-keskusten ja TE-toimistojen** tulee kehittää paikallisella tasolla erilaisia työnantajia ja työnhakijoita yhteen tuovia verkostoja ja hankkeita yhdessä järjestöjen ja muiden paikallisten toimijoiden kanssa. Nämä voivat olla tärkeä keino lisätä vuoropuhelua yritysten ja työnhakijoiden välillä ja luoda väyliä ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistämiseksi. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat mm. Kotoutumiskeskus Monikan Osaavat Naiset -hanke, Pakolaisavun Sauma-hanke sekä Startup Refugees-verkosto.

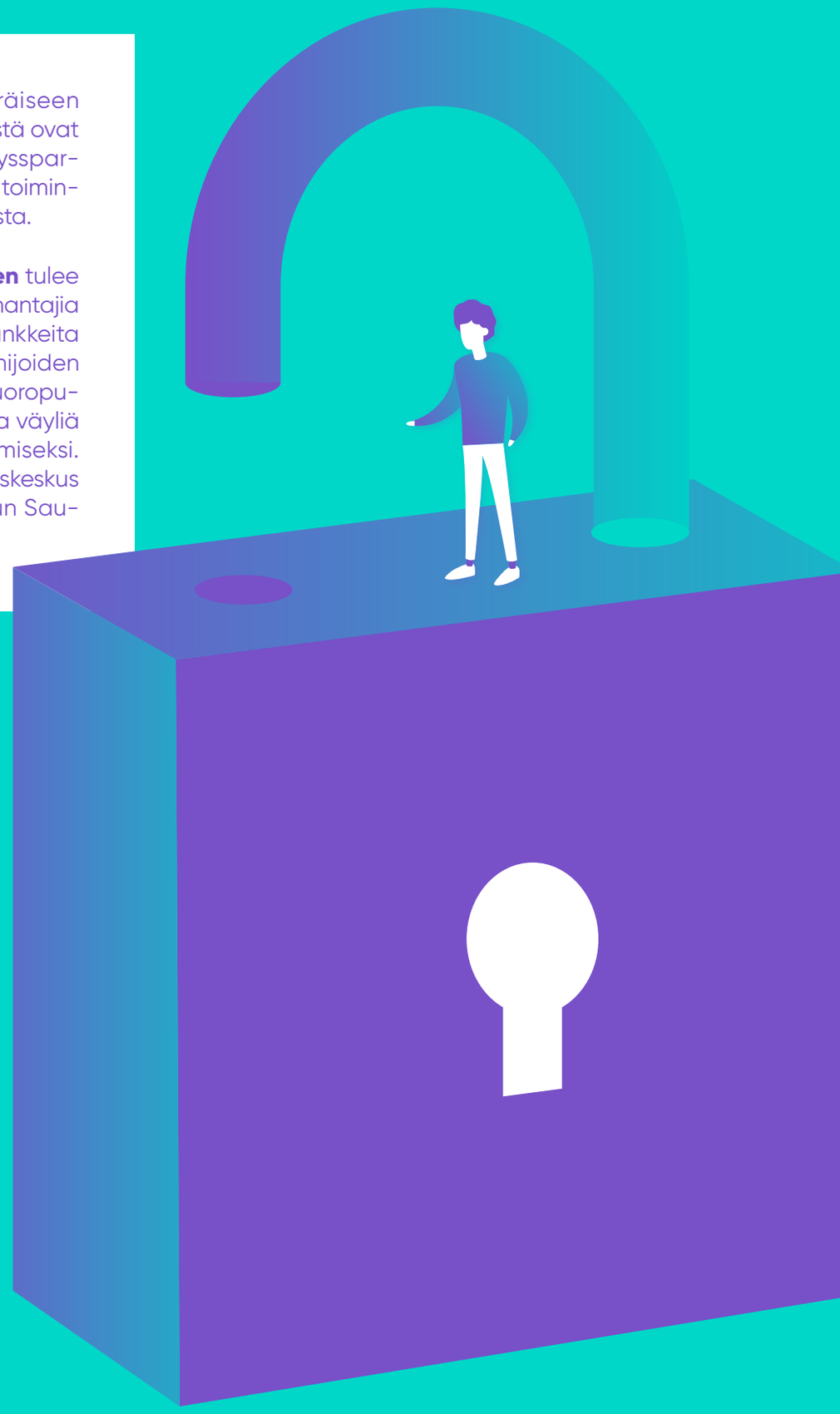

Yhteistyö

23 **Kunnissa tulee** lisätä verkostoyhteistyötä ja tiedonvaihtoa maahanmuuttajapalveluiden, työllisyyden kuntakokeilun, TE-palveluiden, sosiaali- ja terveyspalveluiden ja kolmannen sektorin henkilökunnan kesken. Tämä voi auttaa rakentamaan ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreille yksilöllisiä polkuja työelämään ja edistää heidän erityistarpeidensa tunnistamista ja niihin vastaamista. Suositus tukee ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimenpiteen 43 toteuttamista.

24 **Valtion ja kuntien** viranomaisten, kolmannen sektorin ja yritysten tulee edelleen kehittää joustavaa moniammatillista ja poikkihallinnollista yhteistyötä ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhrien työllistymisen tueksi. Siilojen purkaminen, byrokratian vähentäminen, toimiva tiedonvaihto ja avoin vuoropuhelu ovat keinoja, joilla voidaan parantaa uhrien asemaa ja helpottaa palveluihin pääsyä, kun eri toimijoilla on selkeämpi kokonaiskäsitys tilanteesta ja eri vaihtoehdoista.

Lähteet

Lait, säädökset ja sopimukset

Euroopan neuvoston puitepäätös ihmiskaupan torjunnasta 2002/629/YOS. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=CELEX:32002F0629

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (Sops 43–44/2012). https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2012/20120044/20120044_2

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. ("Istanbulin sopimus"). https://rm.coe.int/1680462532 / Valtioneuvoston asetus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (SopS 53/2015). https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta (EU:n ihmiskauppadirektiivi 2011/36/EU). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex:32011L0036

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista (EU:n uhridirektiivi 2012/29/EU). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/38/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella (Vapaan liikkuvuuden direktiivi 2004/38/EY). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex%3A02004L0038-20110616

HE 184/2000 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuntouttavasta työtoiminnasta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2000/20000184

HE 221/2005 – Hallituksen esitys seksuaalipalvelujen ostamisen yleisestä kriminalisoimisesta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2005/20050221

HE 32/2006 – Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 5 ja 10 §:n muuttamisesta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060032

HE 185/2010 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100185

HE 122/2011 – Hallituksen esitys Eduskunnalle ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä ja laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2011/20110122

HE 133/2012 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120133

HE 103/2014 – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140103

HE 183/2014 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140183

HE 266/2014 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ja ulkomaalaislain muuttamisesta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140266

HE 69/2016 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle pakollista työtä koskevaan sopimukseen liittyvän pöytäkirjan hyväksymisestä sekä laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160069

HE 209/2016 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta, työttömyysturvalain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta sekä työsopimuslain 13 luvun 6 §:n muuttamisesta ja 1 luvun 4 §:n väliaikaisesta muuttamisesta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160209

HE 87/2020 – Hallituksen esitys eduskunnalle työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta. https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200087

HE 253/2020 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta. https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200253

ILO yleissopimus numero 29: Pakollinen työ (1930). / Pakollista työtä koskeva sopimus, jonka kansainvälinen työkonferenssi on hyväksynyt vuonna 1930 (SopS 44/1935). https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1935/19350044/19350044_1

ILO:n yleissopimus pakkotyön lakkauttamisesta rangaistus- ja syrjintätarkoituksessa sekä taloudellisen toiminnan edistämiseksi (nro. 105). / Asetus Kansainvälisen työkonferenssin vuonna 1957 hyväksymän, pakkotyön poistamista koskevan sopimuksen voimaansaattamisesta. (SopS 17/1960). https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1960/19600017

ILO:n P29 Pakollista työtä koskevaan sopimukseen (nro 29, 1930) liittyvä pöytäkirja, 2014, rekisteröity ILOssa 27.1.2017. / Laki pakollista työtä koskevaan sopimukseen liittyvän pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. 980/2016. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160980

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta. ("Palermon lisäpöytäkirja") https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060071/20060071_2

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012 (JTYPL) https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120916 26.2.2021

Laki maahanmuuttajien kotoutumisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta 493/1999. https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746 (Vastaanottolaki) https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista 566/2005 (KKRL). https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050566

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 (Kotoutumislaki / KotoL). https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#L2P6

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189

Laki sosiaalisista yrityksistä 1351/2003. https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031351

Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014. https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141369

Laki työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta 1269/2020. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20201269

Laki työttömyysturvalain muuttamisesta 288/2012. https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120288

Modern Slavery Act 2015. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents/enacted

Neuvoston direktiivi 2003/81/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi (EU:n uhridirektiivi 2004/81/EY). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex:32004L0081

Rikoslaki 19.12.1889/39 https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301

Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301

Valtioneuvoston asetus julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 28.12.2012/1073. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20121073#L1

Kirjallisuuslähteet

Ahmad, Akhlaq (2020). Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla. Teoksessa Villiina Kazi, Anne Alitoppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.): Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 15–27. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-487-7

Alanko, Salli (2020) (toim.). Maahanmuuttajien kuntoutuksen kehittämishanke. Kehittämistä, kokeilua, kohtaamisia ja taitojen vahvistumista. Kuntoutusta kehittämässä 24. Helsinki: Kela. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020112492800

Alastalo, Marja & Marja Åkerman (2010). Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372–392.

Aula, Maria Kaisa (2016). Työllisyyskokeilujen selvitys – Työllisyyspalveluiden ja -tukien käyttäjälähtöistä arviointia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 30/2016. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-123-4

Bain, Christina (2017). Entrepreneurship and Innovation in the Fight Against Human Trafficking. Social Inclusion 5:2, 81–84. https://dx.doi.org/10.17645/si.v5i2.924

Balch, Alex, Gary Craig, Kate Roberts & Alexandra Williams-Woods (2017). The Co-op's Bright Future programme: An independent Interim Review. Liverpool: University of Liverpool. https://livrepository.liverpool.ac.uk/id/eprint/3013296

Balch, Alex, Gary Craig, Kate Roberts & Alexandra Williams-Woods (2019). Bright Future. An Independent Review. Liverpool: University of Liverpool. https://assets.ctfassets.net/5ywmq66472jr/36Svz3uAtl7j9i7LE8c5vr/d25d5184773e8e77effae94f2034c5cb/COP21157_Bright_Future_Report_6_2__-_FINAL_2_July_2019.pdf

Bontenbal, Ilona, Anna-Greta Pekkarinen & Nathan Lillie (2019). Policy Barriers and Enablers, WP3 report. Jyväskylä: University of Jyväskylä. https://www.sirius-project.eu/sites/default/files/attachments/SIRIUS%20WP3%20-%20D3.2_0.pdf

Brunovskis, Anette & Rebecca Surtees (2007). Leaving the past behind? When victims of trafficking decline assistance. Fafo-report 40. Oslo: Fafo.

CBSS – Council of the Baltic Sea States (2018). Road map for integration of victims of human trafficking. Stockholm: CBSS. https://cbss.org/wp-content/uploads/2020/04/Integration-RoadMap-Victims-of-Human-Trafficking_ENG.pdf

Corbanese, Valli & Gianni Rosas (2020). Decent work and social inclusion of victims of labour exploitation. A comparative analysis. Rome: International Labour Organization. https://www.ilo.org/rome/pubblicazioni/WCMS_763390/lang--en/index.htm

Council of Europe (2005). Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. https://rm.coe.int/16800d3812

Council of Europe (2011). Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence 2011. https://rm.coe.int/16800d383a

De Luca, Noemi, Giulia Fioravanti, Nadia Kozhouharova, Migena Lahi, Eileen Quinn, Guido Savasta, Chiara Spampinati, Gina-Maria Stoian & Thanasis Tyrovolas (2020). Guide for integrated service provision to support access to employment for Third Country National Women Victims of Trafficking for Sexual Exploitation. https://respect.international/wp-content/uploads/2021/04/Guide-for-Integrated-Service-Provision-to-Support-Access-to-Employment-for-Third-Country-National-Women-Victims-of-Trafficking-for-Sexual-Exploitation-.pdf

EIGE (2018). Gender-specific measures in anti-trafficking actions. Vilnus: European Institute for Gender Equality. https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20182865_mh0418455enn_pdf.pdf

Ekholm, Elina (2015). Työtä yhteisön ja yhteiskunnan hyväksi: Maahanmuuttajajärjestöt palveluiden tuottajina. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 53/2015. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-036-7

Eronen, Antti, Valtteri Härmälä, Signe Jauhiainen, Hanna Karikallio, Risto Karinen, Antti Kosunen, Jani-Petri Laamanen & Markus Lahtinen (2014). Maahanmuuttajien työllistyminen: Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 6/2014. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Maahanmuuttajien+ty%C3%B6llistyminen+10022014.pdf

Eskola, Jari & Juha Suoranta (2008). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Filatov, Tarja (2013). Selvitystyö välityömarkkinoiden mahdollisuuksista tukea vaikeasti työllistyvien työelämään osallistumista ja työmarkkinoille pääsyä. TEM raportteja 7/2013. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://tem.fi/documents/1410877/2872337/Selvitysty%C3%B6+v%C3%A4lity%C3%B6markkinoiden+mahdollisuuksista+tukea+vaikeasti+-ty%C3%B6llistyvien..25012013.pdf

Gill, Melinda & Laura Cordisco Tsai (2018). Building Core Skills Among Adult Survivors of Human Trafficking in a Workplace Setting in the Philippines. International Social Work 63:4, July 2020,538–544. https://www.researchgate.net/publication/329758231_Building_core_skills_among_adult_survivors_of_human_trafficking_in_a_workplace_setting_in_the_Philippines

Gould, Raija, Juhani Ilmarinen, Jorma Järvisalo & Seppo Koskinen (2006). Työkyvyn ulottuvuudet – yhteenveto ja päätelmät. Teoksessa Raija Gould, Juhani Ilmarinen, Jorma Järvisalo & Seppo Koskinen (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet: Terveys 2000-tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos ja Työterveyslaitos, 311–328. https://www.yumpu.com/fi/document/view/7351515/tyokyvyn-ulottuvuudet-julkari

GRETA (2017). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway. Second Evaluation Round. Strasbourg: Council of Europe. https://rm.coe.int/greta-2017-18-fgr-nor-en/1680782abc

GRETA (2018). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking on Human Beings by Sweden. Second Evaluation Round. Strasbourg: Council of Europe. https://rm.coe.int/greta-2018-8-fgr-swe-en/16808b1cd7

GRETA (2019). Assistance to victims of human trafficking. Thematic Chapter of the 8th General Report on GRETA's activities. Strasbourg: Council of Europe. https://rm.coe.int/assistance-victims-thematic-chapter-8th-general-report-en/16809ce2e9

Helsingin kaupungin työllisyyspalvelujen Kuntakokeiluinfo 19.2.2021 Teamsissa.

Helsingin Sanomat (2019). Pitkä vuoro. Hs.fi, Paavo Teittinen. Julkaistu 30.3.2019. https://dynamic.hs.fi/2019/nepal/

Helsingin Sanomat (2020). Loukussa. Hs.fi, Paavo Teittinen. Julkaistu 8.3.2020. https://www.hs.fi/talous/art-2000006431472.html

Helsingin Sanomat (2021). Tutkinta lopetettu. Hs.fi, Paavo Teittinen. Julkaistu 25.4.2021. https://dynamic.hs.fi/a/2021/Tutkintalopetettu/

von Hertzen-Oosi, Nina, Elina Vaittinen, Sampo Ruoppila & Petri Virtanen (2010). Kolmannen sektorin työ- ja elinkeinohallinnolle tuottamien palveluiden ja järjestettyjen työtilaisuuksien vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 13/2010. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://kylat.ekarjala.fi/wp-content/uploads/2011/03/TEM_13_2010_netti.pdf

Hopper, Elizabeth K. & Laura D. Gonzalez (2018). A Comparison of Psychological Symptoms in Survivors of Sex and Labor Trafficking. Behavioral Medicine 44:3, 177–188. DOI: 10.1080/08964289.2018.1432551

Husso, Marita, Tuija Virkki, Marianne Notko, Juha Holma, Aarno Laitila & Mikko Mäntysaari (2012). Making sense of domestic violence intervention in professional health care. Health & Social Care in the Community, 20(4), 347–355.

Iglesias-Rios, Lisbeth, Siobán Harlow, Sarah Burgard, Ligia Kiss & Cathy Zimmerman (2018). Mental health, violence and psychological coercion among female and male trafficking survivors in the greater Mekong sub-region: a cross-sectional study. BMC Psychology, 6:56. https://doi.org/10.1186/s40359-018-0269-5

Iglesias-Rios, Lisbeth, Siobán Harlow, Sarah Burgard, Ligia Kiss & Cathy Zimmerman (2019). Gender Differences in the Association of Living and Working Conditions and the Mental Health of Trafficking Survivors. International Journal of Public Health 64:7, 1–10. https://link.springer.com/article/10.1007/s00038-019-01269-2

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (2021). Vuosikatsaus 2020. http://www.ihmiskauppa.fi/files/525/Ihmiskaupan_uhrien_auttamisjarjestelman_vuosikatsaus_1.1.-_31.12.2020.pdf

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (13.4.2021). Ihmiskaupan torjunta osana yrityksen yhteiskuntavastuuta -webinaari 13.4.2021. https://www.youtube.com/watch?v=53Qzf1KiI0Y

Ilmarinen Juhani, Raija Gould, Aila Järvikoski & Jorma Järvisalo (2006). Työkyvyn moninaisuus. Teoksessa Raija Gould, Juhani Ilmarinen, Jorma Järvisalo & Seppo Koskinen (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet: Terveys 2000-tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos ja Työterveyslaitos, 17–34. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129155/Tyokyvynulottuvuudet.pdf?sequence=1

Ilmonen, Kari, Päivi Kerminen & Erja Lindberg (2011). Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia: Asiantuntijaryhmän ehdotukset heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistiota 2011:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3160-2

Jokinen, Anniina, Natalia Ollus & Minna Viuhko (2011). Ehdoilla millä hyvänsä – Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. Helsinki: HEUNI. https://heuni.fi/-/report-series-67

Jokinen, Anniina (2012). Työperäinen ihmiskauppa. Teoksessa Risto Honkonen & Vesa Muttilainen (toim.): Poliisin toimintaympäristö. Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2012. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 102. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-231-9

Jokinen, Anniina & Natalia Ollus (2014). "Tuulikaapissa on tulijoita": Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivousaloilla. Helsinki: HEUNI. https://heuni.fi/-/reports-series-no.-76

Jolanki, Outi & Sanna Karhunen (2010). Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 395–410.

Karttunen, Anna, Aija Kettunen & Keijo Piirainen (2013). Yhteistyöllä hyvinvointia. Järjestöjen välinen ja järjestö-kuntayhteistyö hyvinvoinnin lisääjänä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, C Katsauksia ja aineistoja 31. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-212-7

Karinen, Risto, Jeremias Kortelainen, Tuomas Luukkonen & Laura Jauhola (2020a). Kotoutu- ja-asiakkaiden ohjaus ja palvelut TE-toimistoissa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:31. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-557-7

Karinen, Risto, Jeremias Kortelainen, Tuomas Luukkonen & Laura Jauhola (2020b). Työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttaja-asiakkaiden ohjaus ja palvelut kunnissa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:32. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-534-8

Kela (2021). Maahanmuuttajien kuntoutuksen kehittämishanke. https://www.kela.fi/yhteistyokumppanit-kuntoutuspalvelut-kuntoutuksen-kehittaminen-kelan-hankkeet-mahku-hanke. Luettu 25.8.2021.

Kirkens Bymisjon (2021). Årsrapport 2020 Nadheim, Lauras hus og Natthjemmet. https://kirkensbymisjon.fra1.digitaloceanspaces.com/content/uploads/2019/04/04135247/Arsmelding-2020-Nadheim-Natthjemmet-Lauras-hus.pdf

Koskenoja, Maija, Natalia Ollus, Venla Roth, Minna Viuhko & Laura Turkia (2018). Tuntematon tulevaisuus – selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-528-0

Koskinen, Seppo, Tuija Martelin, Päivi Sainio & Raija Gould (2006). Työkyky ja terveys. Teoksessa Teoksessa Raija Gould, Juhani Ilmarinen, Jorma Järvisalo & Seppo Koskinen (toim.): Työkyvyn ulottuvuudet: Terveys 2000-tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos ja Työterveyslaitos, 114–134. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129155/Tyokyvynulottuvuudet.pdf?sequence=1

Kurronen, Sanna (2021). Maahanmuuttajanaisten loukku. EVA Arvio No. 30. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/02/eva-arvio-030.pdf

Laajalahti, Anne & Sanna Herkama (2018). Laadullinen analyysi ATLAS.ti-ohjelmistolla. Teoksessa Raine Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 106–133.

Laitinen, Kari, Pirjo Jukarainen & Henrik Boberg (2016). Maahanmuutto & turvallisuus - arvioita nykytilasta ja ennusteita tulevaisuudelle. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 7/2016. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-212-8

Larja, Liisa & Hanna Sutela (2015). Työllisyys. Teoksessa Tarja Nieminen, Hanna Sutela, Ulla Hannula (toim.). Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus, 71–82.

Lassila & Tikanoja Oyj (2020). Kiertotalouden toiminnanjohtaja. Vuosikatsaus 2020. https://vuosikertomus.lt.fi/wp-content/uploads/2021/02/lassila-tikanoja-vuosikertomus-2020-vuosikatsaus.pdf#page=31

Lautiola, Hannele (2013). Kumppanuutta kotouttamisen kentillä: Esimerkkejä järjestöjen ja viranomaisten yhteistyöstä kotouttamisessa. Helsinki: Suomen Kulttuurirahasto. https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4304967/kumppanuutta_kotouttamisen_kentilla.pdf/207909f7-6f0f-40d6-ac19-54c0fd7920cf/kumppanuutta_kotouttamisen_kentilla.pdf

McCarthy, Lauren A. (2018). Life after Trafficking in Azerbaijan: Reintegration experiences of survivors. Anti-Trafficking Review, 10, 105–122. https://doi.org/10.14197/atr.201218107

Monika-Naiset liitto ry (2020). Vuosikatsaus 2019. https://monikanaiset.fi/wp-content/uploads/monika_naiset_liitto_ry-vuosikatsaus-2019-jakeluversio-valmis-1.pdf

Muistio 23.10.2020 Ihmiskaupan uhrit TE-palveluissa.

Mäkinen, Hannu (2021). Selvitys osatyökykyisten Suomen mallista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:8. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-757-1

Neliapilajärjestöt (2020). Neliapilajärjestöjen yhteinen tiedonkeruu järjestötyössä tunnistetuista ihmiskaupan uhreista. Raportti tiedonkeruulomakkeista ihmiskauppaepäilyn herätessä vuonna 2020.

Ollus, Natalia (2015). Regulating forced labour and combating human trafficking: the relevance of historical definitions in a contemporary perspective. Crime, Law and Social Change, 63(5), 221–246.

Ollus, Natalia (2016). From Forced Flexibility to Forced Labour: The Exploitation of Migrant Workers in Finland. HEUNI Publication Series No. 84. Helsinki: HEUNI. https://heuni.fi/-/report-series-84

Oram, Sian, Melanie Abas, Debra Bick, Adrian Boyle, Rebecca French, Sharon Jakobowitz, Mizanur Khondoker, Nick Stanley, Kylee Trevillion, Louise Howard & Cathy Zimmerman (2016). Human trafficking and health: A survey of male and female survivors in England. American Journal of Public Health 106:6, 1073–1078. https://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303095

Pascual-Leone, Antonio, Jean Kim & Orrin-Porter Morrison (2016). Working with Victims of Human Trafficking. Journal of Contemporary Psychotherapy 47:1, 51–59. https://dx.doi.org/10.1007/s10879-016-9338-3

Pekkarinen, Anna-Greta, Anniina Jokinen, Annareetta Rantala, Natalia Ollus & Roosa Näsi (2021). Selvitys ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön torjunnan menettelyistä eri maissa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:55. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Penttinen, Leena, Skaniakos, Terhi & Marjatta Lairio (2011). Opiskelijan työelämäorientaatiota voidaan vahvistaa opinnoissa kokonaisvaltaisesti ohjauksella ja pedagogisilla ratkaisuilla. Teoksessa Leena Penttinen (toim.): Opinnoista (työ)elämään: tutkimustietoa korkeakouluopiskelijoiden ohjauksen ja työelämätaitojen kehittämiseen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 14–16.

Pitkänen, Sari, Pauliina Lampinen, Simo Klem, Kari Huotari, & Leila Partanen-Salosto (2012). Ei ylhäältä annettuna, vaan yhdessä tavoitteellisesti toimien: ESR-välityömarkkinahankkeiden toimintamallien siirrettävyyttä koskeva tutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 17/2012. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://tem.fi/documents/1410877/3342347/Ei+ylh%C3%A4%C3%A4lt%C3%A4+annettuna+vaan+yhdess%C3%A4+-tavoitteellisesti+toimien+23032012.pdf

Quirk, Joel (2011). The Anti-Slavery Project. From the Slave Trade to Human Trafficking. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Raivio, Helka & Nina Nykänen (2014). Osallistavan työllisyyspolitiikan elementtejä – yhdenvertaisuutta vai aktivointia? Sosiaalisten oikeuksien ja vastikkeellisuuden ristivetoa vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllisyyden edistämisessä. Työpaperi 14/2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-171-6

Rask, Shadia, Päivi Sainio, Päivikki Koponen & Seppo Koskinen (2015). Toimintakyky ja työkyky. Työ- ja toimintakyvyssä suuria eroja ulkomaalaistaustaisten ryhmien välillä. Teoksessa Tarja Nieminen, Hanna Sutela & Ulla Hannula (toim.): Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus, 163–170. https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf

Rijken, Conny (2019). Trafficking in Persons: A Victim's Perspective. Teoksessa Ryszard Piotrowicz, Conny Rijken & Baerbel Heide Uhl (toim.): Routledge Handbook of Human Trafficking. London: Routledge, 239–250.

Roberts, Kate (2018). Life after Trafficking: A gap in UK's modern slavery efforts. Anti- Trafficking Review 10, 164–168. https://gaatw.org/ATR/Anti-TraffickingReview_issue10.pdf

Roth, Venla & Mia Luhtasaari (2021). Suomi torjuu ihmiskauppaa: Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:15. Helsinki: Oikeusministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-901-8

Ruuskanen, Petri, Kirsikka Selander & Timo Anttila (2013). Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ- ja yrittäjyys 20/2013. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://tem.fi/documents/1410877/2864661/Palkkaty%C3%B6ss%C3%A4+kolmannella+sektorilla+27062013.pdf

Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.): Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja

vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.

SAK – Suomen Ammattiliitojen Keskusjärjestö (2020). Yhteydenotot maahanmuuttajien työsuhdeneuvontaan ovat lisääntyneet – "meillä pitää olla nollatoleranssi hyväksikäyttöön". Uutiset, Pirjo Pajunen. Julkaistu 28.9.2020. https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/yhteydenotot-maahanmuuttajien-tyosuhdeneuvontaan-ovat-lisaantyneet-meilla-pitaa-olla-nollatoleranssi-hyvaksikayttoon

Shigekane, Rachel (2007). Rehabilitation and Community Integration of Trafficking Survivors in the United States. Human Rights Quarterly 29:1, 112–136. https://www.jstor.org/stable/20072790

Sisäministeriö (2021). Laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastainen toimintaohjelma vuosille 2021–2024 – pois varjoyhteiskunnasta. Sisäministeriön julkaisuja 2021:9. Helsinki: Sisäministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-620-1

Sosiaali- ja terveysministeriö (2017). Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3959-2

SOSTE – Suomen sosiaali ja terveys ry (2019). Välityömarkkinat ja tarvelähtöiset työllisyyspalvelut. Välityömarkkinoiden yhteistyöryhmä. SOSTEn julkaisuja 3/2019. Helsinki: SOSTE. https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2020/01/SOSTE-julkaisu-2019-Valityomarkkinat-ja-tarvelahtoiset-tyollisyyspalvelut.pdf

Surtees, Rebecca (2012). Re/integration of trafficked persons: supporting economic empowerment 2012. Issue paper no. 4, Trafficking Victims Re/integration Programme (TVRP). Brussels: King Baudouin Foundation. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/reintegration_of_trafficked_persons_supporting_economic_empowerment_1.pdf

Surtees, Rebecca (2013). After trafficking: Experiences and challenges in the (re)integration of trafficked persons in the Greater Mekong sub-region. Bangkok: UNIAP/NEXUS Institute.

TEM – Työ- ja elinkeinoministeriö (2021a). Suomeen luodaan uusi osatyökykyisiä työllistävä yhtiö – lakiesitys lausuntokierrokselle. Tiedote 22.6.2021. https://tem.fi/-/suomeen-luodaan-uusi-osatyokykyisia-tyollistava-yhtio-lakiesitys-lausuntokierrokselle

TEM – Työ- ja elinkeinoministeriö (2021b). Yhteiskunnallisten yritysten tueksi perustetaan osaamiskeskus – tavoitteena on edistää osatyökykyisten työllistämistä. Tiedote 7.5.2021. https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/yhteiskunnallisten-yritysten-tueksi-perustetaan-osaamiskeskus-tavoitteena-on-edistaa-osatyokykyisten-tyollistamista

TENK – Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tran-Nguyen, Elina, Suvi Halttula, Jaana Vormisto, Lotta Aho, Nikodemus Solitander, Sirpa Rautio & Susan Villa (2020). Suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tila (SIHTI) -hanke. Selvitys suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tilasta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:57. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162648/VNTEAS_2020_57.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Turner-Moss, Eleanor, Cathy Zimmerman, Louise M. Howard, Sian Oram (2013). Labour exploitation and health: a case series of men and women seeking post-trafficking services. Journal of Immigrant and Minority Health 16:3, 473–80. https://doi.org/10.1007/s10903-013-9832-6

Ulkoasianministeriö (2005). Ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma. Ulkoasiainministeriön julkaisusarja 18/2005. Helsinki: Ulkoasianministeriö. https://um.fi/documents/35732/48132/ihmiskaupan_vastainen_toimintasuunnitelma_2005/5de4409a-f2e7-8732-348d-d2659d6552e1?t=1525859958738

UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime (2006). Travaux Préparatoires of the negotiations for the elaboration of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto. New York: United Nations. https://www.unodc.org/pdf/ctoccop_2006/04-60074_ebook-e.pdf

Varjonen, Sirkku, Mirkka Vuorento, Sari Pitkänen, Tuuli Vilhunen & Lotta Hautamäki (2020). Suomen kieltä ammatillisessa kuntoutuksessa. Maahanmuuttajien ammatillisen kuntoutuspalvelun kokeilun arviointitutkimus. Kuntoutusta kehittämässä 23. Helsinki: Kela. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020112492799

Virkki Tuija, Marita Husso, Marianne Notko, Juha Holma, Aarno Laitila & Mikko Mäntysaari (2011). Lähisuhdeväkivallan kehystäminen erikoissairaanhoidossa: Puuttumisen ja muutoksen mahdollisuudet. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2011:48, 280–298. https://journal.fi/sla/article/view/4849

Viuhko, Minna (2019). Restricted agency, control and exploitation – Understanding the agency of trafficked persons in the 21st-century Finland. Helsinki: HEUNI. https://heuni.fi/-/report-series-90

Viuhko Minna & Jokinen, Anniina (2021). Miten tutkia ihmiskauppaa: metodologisia ja eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Kati Nieminen & Noora Lähteenmäki (toim.): Empiirinen oikeustutkimus. Helsinki: Gaudeamus, 131–146.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2018). Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle. K 6/2018 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/K_6+2018.pdf

Yle (2016). Maahanmuuttajanaiset tarvitsevat työllistymisen tueksi vahvat tukiverkostot. Yle Kotimaa, Tuija Veirto. Julkaistu 15.3.2016. https://yle.fi/uutiset/3-8735180

Yle (2020). Vain puolet Suomen maahanmuuttajanaisista käy töissä – Tässä keinoja, joilla heidät saataisiin pois kotoa. Yle Uutiset: Työllisyys, Terhi Toivonen. Julkaistu 21.1.2020. https://yle.fi/uutiset/3-11167817

Ylinen, Pekka, Anniina Jokinen, Anna-Greta Pekkarinen, Natalia Ollus & Katja-Pia Jenu (2020). Työperäisen ihmiskaupan paljastaminen. HEUNI Publication Series No. 95b. Helsinki: HEUNI. https://heuni.fi/-/report-series-no.-95b

Zimmerman, Cathy & Watts, Charlotte (2003). WHO ethical and safety recommendations for interviewing trafficked women. Geneva: World Health Organization.

Internet-lähteet

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, IKUT-hanke 2020. http://www.ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ihmiskaupan_vastainen_tyo_suomessa/hankkeet/ikut. Luettu 18.3.2021.

Kotouttaminen.fi: Erityiset palvelut. https://kotouttaminen.fi/erityiset-palvelut. Luettu 30.4.2021.

Kuntaliitto 2016: Yleiskirje 7/2016, Ihmiskaupan uhrien auttaminen. https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2016/ihmiskaupan-uhrien-auttaminen

Migri: Toimeentuloedellytys https://migri.fi/toimeentuloedellytys-suomesta-oleskeluluvan-saaneen-perheenjasenelle

Monika-Naiset: Moninaisten talot. https://monikanaiset.fi/blogi/moninaisten-talot-kotoutumista-kaytannossa/ Luettu 1.7.2021.

Monika-Naiset Kotoutumiskeskus Monika. https://monikanaiset.fi/kotoutumiskeskus-monika/. Luettu 1.7.2021.

Monika-Naiset: Työllistyminen ohjausmallin avulla. https://monika-naiset.fi/uutiset/maahanmuuttajanaiset-tyoelamaan-voimavarakeskeisen-ohjausmallin-avulla/. Luettu 1.7.2021.

Kotouttaminen.fi: Osaavat Naiset. https://kotouttaminen.fi/-/osaavat-naiset-projekti-on-auttanut-yli-200-maahanmuuttajataustaista-naista-tyoelamaan. Luettu 1.7.2021.

Pakolaisneuvonta: Ihmiskaupan uhrit. https://www.pakolaisneuvonta.fi/#ihmiskaupan-uhrit. Luettu 19.4.2021.

Palvelualojen ammattiliitto PAM: Kielikurssi. https://www.pam.fi/uutiset/hae-mukaan-kevaan-opi-suomea-kurssille.html. Luettu 23.6.2021.

Palvelualojen ammattiliitto PAM: PAM pähkinänkuoressa. https://www.pam.fi/tietoa-pamista/pam-pahkinankuoressa.html. Luettu 23.6.2021.

Palvelualojen ammattiliitto PAM: Ravintolatyöntekijöiden hyväksikäyttö. https://www.pam.fi/uutiset/nepalilaisravintoloissa-paljastunut-tyontekijoiden-hyvaksikaytto-nosti-esiin-tyomarkkinoiden-varjopuolen.html. Luettu 23.6.2021.

Pro-tukipiste: Ihmiskauppa. https://pro-tukipiste.fi/pro-tukipisteen-ihmiskaupan-vastainen-tyo-oikeuksien-puolesta-ihmiskauppaa-vastaan/. Luettu 19.4.2021.

Rikosuhripäivystys: Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttö ja työsyrjintä. https://www.riku.fi/erilaisia-rikoksia/tyovoiman-hyvaksikaytto/

Rikosuhripäivystys: Neuvontapalvelu kausityöntekijöille. https://www.riku.fi/seasonalwork/. Luettu 23.6.2021.

Rikosuhripäivystys: Palvelu ihmiskaupan ja lähirikoksen uhrille. https://www.riku.fi/palvelut/ihmiskauppa/. Luettu 19.4.2021.

Samhall AB. https://samhall.se/. Luettu 24.6.2021.

Sosiaali- ja terveysministeriö (n.d.). Kuntouttava työtoiminta. https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta. Luettu 24.6.2021.

Start-Up Refugees. https://startuprefugees.com/suomeksi. Luettu 1.7.2021.

Suomen Ammattiliitojen Keskusjärjestö SAK. Maahanmuuttajat. https://www.sak.fi/tyoelama/maahanmuuttajat

Suomen Pakolaisapu: Sauma-hanke. https://pakolaisapu.fi/sauma/. Luettu 17.8.2021.

Suomen Pakolaisapu: Sauma-hankkeen työnhakukurssin esite. https://pakolaisapu.fi/wp-content/uploads/2021/06/Sauma_tyohakukurssi_092021-1.pdf. Luettu 17.8.2021.

Suomen Pakolaisapu: Pakolaisavun työllisyyshanke saumaa yhteen työnantajia ja työnhakijoita. https://pakolaisapu.fi/2019/08/01/pakolaisavun-tyollisyyshanke-saumaa-yhteen-tyonantajia-ja-tyonhakijoita/. Luettu 17.8.2021.

Suomi.fi. (2020). Työkokeilu. https://www.suomi.fi/palvelut/tyokokeilu-tyo-ja-elinkeinotoimisto/a248b29b-2161-452b-9f47-1b5672e6533c. Luettu 24.6.2021.

Talita (2021). Vad gör Talita? https://www.talita.se/utforska/vad-gor-talita. Luettu 3.5.2021

TEM – Työ- ja elinkeinoministeriö (n.d.). Sosiaalinen yritys. https://tem.fi/sosiaaliset-yritykset. Luettu 11.6.2021.

TE-palvelut (n.d.a). Työnhakuun Suomeen EU/ETA-maasta. https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/loyda-toita/tyohon-suomeen/tyonhakuun-suomeen. Luettu 27.1.2021.

TE-palvelut (n.d.b). Työhönvalmentajan tuella työhön tai koulutukseen. https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/tukea-tyollistymiseen/tyohonvalmentaja. Luettu 19.5.2021.

TE-palvelut (n.d.c.). Työllisyyden kuntakokeilut. https://www.te-palvelut.fi/nain-asioit-kanssamme/te-palvelut/tyollisyyden-kuntakokeilut. Luettu 30.4.2021.

TE-palvelut (n.d.d). Työllisty palkkatuella. https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/tukea-tyollistymiseen/tyollisty-palkkatuella. Luettu 24.6.2021.

THL – Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019). Kuntouttavan työtoiminnan arki. https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus/kuntouttava-tyotoiminta/kuntouttavan-tyotoiminnan-arki. Luettu 26.3.2021

THL – Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020). Keskeisiä käsitteitä. https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita. Luettu 5.8.2021.

HEUNI